

SOREN KIERKEGAARD

EVLİLİĞİN ESTETİK GEÇERLİLİĞİ

Tercüme:
İbrahim Kapaklıkaya

3. BASKI

Araf
Yayınları

Yayın No : 85
Kitabın Adı : Evliliğin Estetik Geçerliliği
Yazar : Søren Kierkegaard
Tercüme : İbrahim Kapaklıkaya
İç Mizanpaj & Kapak : Adım Ajans
3.Baskı : 2013
ISBN : 978-605-5205-77-5

Baskı ve Mücellit : Çalış Ofset Matbaacılık Turizm ve San. Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Yılanlı Ayazma Sk. No: 8
Davutpaşa- Zeytinburnu / İstanbul
Tel:(0212) 482 11 04

Genel Dağıtım : ADIM DAĞITIM
(0212) 524 7 524 / www.kidap.com.tr

Yayıncı Sertifika No : 12628
Yayıncı Adresi : Topkapı Mh. Kahalbağı Sk.
No:49/A Topkapı / İstanbul
Tel: (0212) 521 91 13 - 23 Fax: (0212) 521 90 86
Eserin her hakkı ARAF YAYINLARINA aittir.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.
İzinsiz çoğaltılamaz, basılamaz.

SØREN KIERKEGAARD

EVLİLİĞİN ESTETİK GEÇERLİLİĞİ

Tercüme:
İBRAHİM KAPAKLIKAYA

Araf
Yayınları

Takdim

Evliliğin Estetik Geçerliliği, Ya/Yada adlı eserin bir bölümüdür. Kierkegaard *Ya/Yada*'yı doktorasını tamamladıktan ve Regine Olsen ile nişanı bozduktan sonra yazmıştır. Bu eser düşünürün ilk büyük eseridir ve hâlen en yaygın okuyucu kitlesi bulan eser olma özelliğini korumaktadır. Eser iki bölümden oluşmaktadır: birinci bölüm estetiği, Kierkegaard'ın kişisel, duyusal deneyimleri ifade etmek için kullandığı terimi ele almaktadır. İkinci kısım ise etiği işlemektedir. Bu bölümde Kierkegaard sosyal ve ahlâklı bir yaşamın erdemlerini ele almaktadır. Kierkegaard ilk kısmı "A" takma adı altında yazmış, yalnızca I. Kısmın son bölümü olan "Ayartıcının Günlüğü"nü "Johannes Climacus" takma adıyla kaleme almıştır. II. Kısmı ise zaman zaman birbirinin yerine de geçen "B" ve "Yargıç" yada "Yargıç William" takma adlarıyla yazmıştır. İleri aşamada bu iki karakter tek karaktere dönüşmektedir. A estetiğe düşkün ve flörtü seven birisi olarak karakterize edilirken, Yargıç sorumluluklarını isteyerek yerine getiren mutlu bir evli olarak betimlenir. Aslında tüm metin de güya antik bir masada iki metin bulan ve bunları yayınlamaya karar veren Victor Eremita

takma adıyla yazılmıştır. Kitap ilk yayınlandığında yazarın gerçek kimliğini çok az kişi biliyordu. I. Kısımda A, estetiğin en yüksek ifadesini müzik, tiyatro ve aşkta bulduğunu savunmaktadır. Ancak aşkın kaynağı ve sanatın estetik gücü, imgeleme ilham verme kapasitelerinde yatmaktadır. A, estetik zevkin elde edilmesinde en yararlı aracın imgelem olduğunu düşünmektedir. B ise etik bir yaşam sürmenin estetik yaşama tercih edilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Müzik ve tiyatro farklı türlerde estetik deneyimler yaratır. En doğrudan estetik zevki müzik sunar. En iyi müzik imgelemi hemen etkiler. Tiyatroda yer alan zevkler izleyicinin başka birisi gibi davranma yeteneğinde yatar. Müzik ve tiyatronun eşleştirilmesi özellikle aşkın bir estetik deneyim olabilir.

II. Kısım B'nin yada Yargıcın A'ya yazdığı mektuplar formundadır. Bu mektup Ya/Yada'nın I. Kısmına bir yanıt niteliğindedir ve bu mektupta Yargıç, A'yı etik yaşamın tamamen estetik yaşamdan daha iyi olduğuna ikna etmeye çalışır. Bu kısmın ilk mektubu, ayrı bir kitap olarak yayınladığımız Evliliğin Estetik Geçerliliği'dir. Burada Yargıç evliliği savunmaktadır. Evli olmanın etik yaşamının ayartıcının estetik yaşamından daha iyi olduğunu ileri sürer ve bu iddiasın estetiğe dayandırır. Yargıç aslında estetik zevkin bekarlık yaşamından daha çok tutarlı bir evlilikte bulunduğunu ifade eder. Etik, evlilik yaşamının ileriye yönelik tekrarı ile kesinleşmiş bekarlığın geriye dönük anımsamaları olan estetik arasında ayrım yapmaktadır. Yargıç ayrıca romantik literatürün daima evlilikten önce olana odaklandığını, evlilik sonrasını görmezden geldiğini söylemekte ve tekrardan duyulan estetik korkunun aslında korkaklık ve bencillik olduğunu ileri sürmektedir. Yargıç ayrıca romantik aşkın evlilikte mevcut olabileceğini, dahası romantik aşkın en yüksek biçiminin evlilik olduğunu savunur. Tekrara teslim olma etik cesareti, sevgi dolu bir evlilikte buluna-

bilecek tutarlı, güvenilir estetik zevkle ödüllendirilir. Yargıç ayrıca A'nın estetiğe bağlılığının, onun herhangi bir önemli seçim yapmasını önlediğini savunmaktadır. Her ne kadar A, Yargıçtan daha fazla seçeneğe sahip ise de, bu seçenekler etik tarafından sınırlandığı için, Yargıcın seçenekleri A'nın estetik seçeneklerinden daha anlamlıdır. Yargıç estetiğin de bir yeri olduğunu kabul eder; ancak estetiğin bu yeri etiğin altındadır. Yargıç, kendisinin karısıyla olan sevgi dolu ilişkisinin, Johannes Climacus ve Cordelia arasındaki büyük ölçüde hayali ilişkiden çok daha üstün olduğunu savunmaktadır. Yargıç zevkini başka birisiyle yaşarken, ayartıcının zevki tamamen kendi hayalinin ürünüdür.

Aslında Ya/Yada'nın kişinin estetik yaşamdan etik yaşama nasıl geçebileceğinin açıklaması olarak görülmesi yanlış olacaktır. Estetiğin zevklerinin bencil, geçici ve güvenilmez olmasına karşın, etiğin değerlerinin mepatik, uzun ömürlü ve sabit olduğu doğrudur. Ancak hem A hem de Yargıç kendi felsefelerini gayet iyi savunmaktadır. A, okuyucuyu tıpkı Johannes Climacus'un Cordelia'yı, Don Juan'ın kadınları, müziğin dinleyiciyi ayartması gibi ayartmaya çalışır. Yargıç ise okuyucuyu etik yaşamın estetik yaşamdan daha iyi olduğuna ikna etmeye çalışır ve bunun için ayartmayı değil, mantığı kullanır. Eserin adının bireylerin estetik alanda yaşama ile etik alanda yaşama arasında yapacağı tercihten alındığı düşünülür. Aslında bazı okuyucuların varması olası kanının aksine, Yargıcın argümanları etik yaşamın estetik yaşamdan tamamen ayrı ve daha iyi olduğunu kanıtlamaz. Ya/Yada tercihi aslında estetik/etik yaşam ile dini yaşam arasında yapılan birtercihtir. Yani kişi ya estetik ve etik yaşamı yada dini yaşamı seçebilecektir. Estetik ve etik birlikte var olabilir; ama her ikisi de dinîden ayrılır. Bu yüzden Ya/Yada Tanrıya kıyasla insanların daima yanlış olduğu konusundaki bir vaazla sona erer. Ama

Kierkegaard bu eserinde dinî konusuna derinlemesine girmez, bunu daha sonraki eserlerine bırakır. Buna göre insanî varoluşun üç temel düşünce ve eylem tarzı vardır: birincisi bireysel ve estetik, ikincisi toplumsal ve etik, üçüncüsü ise aşkın ve dinîdir.

Evliliğin Estetik Geçerliliği'nde Yargıç genç arkadaşına estetiğe olan düşkünlüğünün aslında kendi içinde bir sınır içerdiğini göstermeyi amaçlamaktadır. Yaşamın estetik yönlerini daha iyi takdir edebilecek olan etik kimsedir; zira o yalnızca anı yaşamaz; zaman içinde daha geniş bir süreklilik ufkunu yaşar."Romantik aşk anda çok iyi betimlenebilir; evlilikteki aşk ise betimlenemez. Zira ideal koca yaşamında bir kez değil, her gün ideal olan kocadır". Etik alan ebediyet ve toplum iddialarına dayanır. Sosyal yaşamın kurulmuş yapıları yoluyla insanî duyguların istikrara kovuşturulmasını amaçlar. Yargıcın bakış açısına göre estetik alan kişi olarak bütün olmada başarısızlığı temsil eder.

Diyaloglar uzlaşmayı amaçladığından ve uzlaşma en azından katılımcıların birisinin bir tür seçim yapmasını gerektirdiğinden, her halükarda bir ya/yada'ya dolaysıya tercihe yer kalmaktadır. Kierkegaard, Ya/Yada'da bireyi belli seçeneklerle sınırlıyor gibi görünse de, bu seçenekler arasındaki farklılık ve çatışmaları da öne çıkararak, kişinin bu seçenekler dışında da seçenek bulmak üzere aklını kullanması gereğini de dolaylı olarak ortaya koymaktadır.

Okuyucuya birazcık ışık tutması amaçlanan bu girişi, Kierkegaard'ın günlüklerinde[1] * *Ya/Yada*'ya ilişkin olarak yazdığı bir açıklama ile tamamlamak istiyoruz:

Esere '*Ya/Yada*' adını verdim ve önsözde bu başlığın anlamını açıklamaya çalıştım. Bütün bölümlerine aşinalık kazandıktan

---

* Günlüklerden ve Makalelerden Seçmeler, Søren Kierkegaard, Türkçe'ye çeviri İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları (İstanbul:2005), s.210-211.

sonra, bu eserin bir tefekkür anında zihnimde bir araya gelmesini sağladım. Benim teklifim okuyucunun da aynısını yapmasıydı. Onun için de bütün eserin kontrastlı bir biçimde bölünmüş bir nokta gibi görünmesi gerekir. Ama burada okuyucu kitapla bir öz-aktivite ilişkisine girecektir. Çünkü ben eserin planı hakkında herhangi bir şey söylemekten tamamen kaçınarak, bunu okuyucunun yapmasını amaçladım. Her halükarda bu konuda herhangi bir okuyucudan daha keskin bir görüşe sahip olacak konumda değildim. Plan, öz-aktivite için bir görev oluşturuyordu ve okuyucuya kendi anlayışımı empoze etmek bana itici ve küstahça bir burun sokma olarak göründü. Herkes kendi yaşamında bir ya/yada yaşar. Bu temel bir meseledir. Cümleler uzun ve ara terimler olumsaldır. Ama planın kavranması, bireyin gelişiminin derecesine göre değişecektir. Mart 1844.

... İkinci bölüm evlilikle başlar; çünkü evlilik yaşamın gerçekleşmesinin en derin biçimidir. 1843.

İbrahim Kapaklıkaya

Evliliğin Estetik Geçerli

Sevgili Dostum!

Gözlerinin ilk önce göreceği bu satırlar, en son yazıldı. Bu satırların amacı; bu mektupta sana önerilen yoğun araştırmayı yazı formu halinde sıkıştırmayı bir kez daha denemektir. Bu yüzden bunlar en son ortaya çıkan satırlar dizesidir. Hep birlikte bir zarf oluşturmakta ve dolaysıyla kendi içinde, bu okuduğunuzun bir mektup olduğuna ikna olmak için bir çok kanıt bulabileceğini dışsal olarak ortaya koymaktadır. Sana bir mektup yazma fikri, terk etmeye pek istekli olmadığım bir fikirdir. Bunun bir nedeni vaktimin bir tezin gerektirdiği daha dikkatli hazırlığa izin vermemesi; diğer nedeni ise, sana bir mektup formunun imkân verdiği daha azarlayıcı ve acele ettirici tonda hitap etme fırsatını kaçırmak istememmemdir. Genel anlamda konuşma sanatında, kişisel olarak etkilenmeksizin, seni diyalektik güçlerini harekete geçirmek için ayartmama imkân vermeyecek kadar çok ustasın. (...) Bir memur olarak dosya oluşturacak tarzda yazmaya alışkınım. Eğer yazdıklarıma belli bir otorite katmayı başarabilirsem, bu tarzın da avantajları vardır. Yazdığım mektup biraz uzun oldu; eğer bir postanede tartılacak olsaydı, hayli pahalı bir mektup olurdu. Bilgili eleştirinin ince ölçeğinde ise bu mektup çok hafif sayılabilir. Bu yüzden her iki ölçekten birini kullanmamanı rica ediyorum. Mektup, sana teslim edileceği ve daha ileri gönderilmeyeceği için *postane*nin; rahatsız edici bir yanlış anlaşılmaya neden olduğunu görmekten nefret edeceğim için *eleştiri*nin ölçeğinde tartmayın.

Eğer bu araştırmayı senden başkasının gözleri görecek olursa, onlara aşırı derecede tuhaf ve anlamsız gelecektir. Evli bir adam görürse, bir aile babasının sevecenliği ile "Evet, evlilik yaşamın estetiğidir" diye haykıracaktır. Genç bir adam okursa, oldukça anlaşılmaz tarzda ve düşünmeden itiraz edercesine, "Evet, ey aşk yaşamın estetiği sensin!" diyecektir. Ama hiç birisi evliliğin estetik namusunu kurtarmayı isteme fikrinin nereden aklıma geldiğini kavrayamayacaktır. Gerçekten de halihazır yada müstakbel kocaların minnettarlığını kazanmak yerine, onların kuşkularını uyandırmayı tercih ederdim. Çünkü savunmak suçlamaktır. Ve bundan dolayı bana teşekkür etmeni beklerdim; zira ben bu konuda hiçbir zaman kuşku duymadım. Evet, bazen eksantrik hareketlerine bir merkez bulabildiğin için, tüm tuhaflığına rağmen seni bir oğul, bir kardeş, bir dost, estetik sevgiyle sevdiğim bir kimse olarak görüyorum; seni düşüncesizliğin, tutkuların, zayıflıkların için seviyorum; doğru yoldan sapan yönlerini gördüğüm için dinî bir aşkın korku ve titremesiyle seviyorum ve benim için sıradan bir görüntüden ötesi olduğun için seviyorum. Evet, aniden öne fırladığında, vahşi bir at gibi tepindiğinde, ileri geri sıçradığında, her türlü pedagojik nitelemeden uzaklaşıyor ve seni, evcilleştirilmemiş bir at gibi düşünüyorum; dizginleri tutan eli, başının üzerinde duran süper güçlü kaderin kamçısını görüyorum. Ve şimdi bu araştırma ortaya çıktığında, belki de şöyle diyeceksin: "Evet, kendisine devasa bir görev seçtiği yadsınamaz; bakalım bu işle nasıl başa çıkacak".

Belki de sana karşı aşırı derecede yumuşak sözlerle konuşuyorum. Belki de sana çok fazla katlanıyorum. Belki de tüm gururuna karşı üzerinde kullandığım otoriteyi artırmalıydım; yada belki de seni bu konuya hiç katmamalıydım, zira sen bir çok yönüyle tehlikeli bir kişisin ve bir kimse seninle ne kadar birlikte olursa, o kadar kötüleşir. Sen gerçek anlamda evlilik düşmanı değilsin; ama

evlilikle alay etmek için ironik bakışını ve ince alaycılığını kötüye kullanıyorsun. İtiraf etmeliyim ki, bu açıdan karavana atmıyorsun, tam hedeften vuruyorsun ve iyi bir gözlemcisin. Ama belki de senin yanlış olan tarafın bu zaten. Yaşamın vur-kaçlardan ibaret. Kuşkusuz böyle yapmanın, ıvır zıvır treninde seyahat etmekten ve kişinin kendisini sosyal kalabalığın içinde bir atom gibi kaybetmesinden daha iyi olduğu cevabını vereceksin. Dediğim gibi, evlilikten nefret ettiğini söyleyemezsin; zira düşüncelerin hiçbir zaman bu kadar uzağa gitmemiş yada en azından skandal yaratma amacı olmaksızın gidememiş. Bu yüzden senin bu konuyu ayrıntılı olarak düşünmediğini varsaymamdan dolayı beni affetmelisin. Seni çeken aşkın ilk coşkusu. Rüya gibi, aşk sarhoşluğuyla dolu geleceği görme duygusuna dalıp saklanmayı biliyorsun. Etrafında en güzel örümcek ağını örüyorsun ve sonra uzanıp bekliyorsun. Sen bir çocuk, gözleri açan bilinç değilsin; gözlerindeki bakış başka bir anlam ifade ediyor ve bu sana yetiyor. Rastlantıyı seviyorsun. İlginç bir ortamda güzel bir kızdan gelen bir gülümseme, bir bakışma, işte sen bunların peşindesin; senin tembel hayal gücünün malzemesi bunlar. Daima karşılığında gözlemlenenin gözleme nesnesi olmaya katlanması gereken bir gözlemcisin. Sana bu konuda bir olayı hatırlatacağım. Tesadüfen senin masana oturmuş ama nezaketinden sana bir bakış bile atmayan (sosyal statüsü, adı, yaşı vesairesi konusunda hiçbir fikrin olmadığım belirtmeliyim) güzel bir kız var. Bir anlığına şaşırıp kızın bu davranışının yalnızca iffetinden mi kaynaklandığını, yoksa buna biraz da utanmanın mı karıştığını merak ediyor ve bu konunun aydınlanması halinde kızın ilginç bir durumda olduğunun ortaya çıkacağını düşünüyorsun. Kız senin onu görmeni sağlayan bir aynanın karşısında oturuyor. Senin baktığını tahmin etmeksizin, aynaya utangaçça bir bakış atıyor. Gözleriniz aynada karşılaştığında yüzü kızarıyor. Bildiğin gibi, bu tür şeyleri bir

fotoğraf makinesi hassasiyetinde, en kötü havada bile yarım dakikada tespit eder ve zihnine kaydedersin.

Çok yazık! Gerçekten de tuhaf bir varlıksın. Bir an çocuk, bir sonraki anda ise yaşlı bir adam gibisin. Bir an en yüksek bilimsel sorunlar ve bunlara hayatını nasıl feda edebileceğin konusunda muazzam bir ciddiyetle düşünürsün, bir sonraki anda aşk çarpmış bir aptala dönüşürsün. Ancak evlilikten çok uzaksın ve umarım koruyucu meleğin seni yoldan sapmaktan alıkoyar. Çünkü bazen sende küçük Zeus rolü oynama isteğine dair işaretler seziyorum. Aşkında o kadar seçicisin ki, senin ilgi göstereceğin herhangi bir kızın, bir haftalığına bile senin sevgilin olmakla çok şanslı olacağında kuşku yoktur. Bu özelliğin senin estetik, etik, metafizik, dünya politikası vs.'nin yanı sıra aşkın üzerinde de çalışmana yol açıyor. Gerçekten de sana kızmak imkânsız. Senin örneğinde şeytan, ortaçağdan kalma bir kavramsallaştırmada olduğu gibi, iyi mizaç ile çocukluğun karışımıdır. Evlilik açısından ise sen daima gözlemci konumunda kaldın. Yalnızca gözlemlemeyi istemede gizli bir sinsilik var. Sıklıkla –evet itiraf etmeliyim ki bu beni eğlendiriyor- bana evlilik yaşamı bataklığına ne kadar battıklarını görmek için önce bir kocanın sonra başka bir kocanın güvenini nasıl kazandığını anlatmıyor musun? İnsanların kalbine sinsice girmeyi başarıyorsun; bu konuda gerçek bir yeteneğin olduğunu inkar etmiyorum. Aynı zamanda vardığın sonuçları senden dinlemek ve ortaya gerçekten yeni bir gözlem getirdiğin her defasında nasıl kontrolsüz bir neşe içinde olduğunu görmek çok eğlenceli. Ancak dürüstçe söylemek gerekirse, senin bu psikolojik ilgin ciddiyetten yoksun ve tıpkı hastalık hastasının merakına benziyor.

Şimdi gelelim asıl meselemize. Görevim olarak görmem gereken iki husus var: evliliğin estetik önemini göstermek ve evliliğin çeşitli engelleri karşısında bu estetik unsurun nasıl korunabilece-

ğini ortaya koymak. Ancak bu küçük makaleyi okumanın sana sağlayabileceği eğitime kendini daha güvenli bir şekilde adayabilmen için, bu hususların tartışılmasına senin alaycı gözlemlerini de dikkate alan kısa polemik amaçlı prologlar ekleyeceğim. Bu şekilde ayrıca korsan hallere de diyetimi ödemiş olacağımı, böylelikle evlilik için *–pro aris et focis* (vatan ve yuva için) savaşan koca olma mesleğimi huzur içinde yapmama izin verilmesini sağlayacağımı umuyorum. Seni temin ederim ki bu görevi çok benimsedim ve aksi halde kitap yazmak için pek arzu duymayan ben, tek bir evliliği bile içine düştüğü cehennemden kurtarabilmeyi yada birkaç kimseyi bir kimse için biçilen en güzel görevi daha iyi başarmanın mutluluğuna ulaştırabilmeyi umuyorum.

Güvenli tarafta olmak için, zaman zaman karıma ve onunla olan ilişkime göndermeler yapacağım. Bunun nedeni evliliğimizi örnek norm olarak sunma cüretini göstermek değil; kısmen sağlam temele dayanmayan şiirsel betimlemelerin özel bir ikna edici gücü olmaması ve kısmen de benim için günlük yaşam şartlarında bile estetiği muhafaza etmenin nasıl mümkün olduğunu göstermenin önemidir. (...) Tanrıya tüm ruhumla şükrettiğim bir husus; karımın tek ve ilk sevdiğim kadın olmasıdır. Ve Tanrıya bütün kalbimle dua ettiğim bir husus ise; Tanrının bana bir başkasını sevmeyi asla istememe gücünü vermesidir. Bu eşimle birlikte yaptığımız ortak bir duamız. Zira her bir duygu, her bir ruh hali, onu ortak ettiğim zaman daha yüksek bir anlam kazanıyor. Bütün duygular, hatta en yüksek dinî duygular bile, birisi bunlara katıldığı zaman belli bir genişlik ve kolaylık kazanıyor. Eşimin yanında iken hem rahip hem de cemaatim. Eğer arada bir bu güzelliği hatırlamayacak kadar sevgisiz, bu hâle şükretmeyecek kadar şükürsüz olursam, eşim beni uyarır. Dikkat et ey dostum! Bizim sahip olduğumuz tutkunun ilk günlerinin, deneysel ero-

tizm girişimlerinin, pratik olarak herkesin nişanlılık döneminde kendisine ve sevgilisine daha önce kendisinin yada onun başkasını sevip sevmediğini sorduğu zamanın ateşi değildir. Sahip olduğumuz, yaşamın samimiyetidir; ama yine de soğuk, uygunsuz, erotizmden ve şiirsellikten uzak değildir. Ve onun beni gerçekten sevmesi ve benim de onu gerçekten sevmem, kalbimin ta derinliğinde yer alan hakikatlerdir. Elbette evliliğimiz diğer bir çok evlilik gibi zamanla istikrarlı hale geldi; ama bana göre bu da ilk aşkımızın devamlı yenilenmesi demek. Bu yenilenme elbette hüzünlü bir geriye bakış yada gerçekte kişinin kendisini aldatma yolundan ibaret olan bir deneyimin şiirsel anısından –tüm bu tür olgular kişinin enerjisini emer- ibaret değildir. Bu bir faaliyettir. Kişinin anılarla yetindiği zaman çok çabuk gelecektir; onun için yaşamın taze ilkbaharının mümkün olduğu kadar uzun tutulması gerekir. Sen ise bunun aksine hırsızca bir yaşam sürüyorsun. İnsanlara onlar farkında olmadan sessizce yaklaşıyorsun; onların mutluluk anlarını, en güzel anlarını çalıyorsun ve bu aldatıcı görüntüyü cebine koyuyorsun ve ne zaman istersen cebinden çıkarıp gösteriyorsun. Sanıyorsun ki senin ışık oyunların ve sözcüklerle oynaman sayesinde onların o yüce anlarda yaşamdan daha büyük bir şeye dönüşmüş gibi görünmelerine neden olduğun için sana minnettar olacaklar! Belki de onlar hiçbir şey *kaybetmiyorlar* ve muhtemelen bunları kendilerine daima acı veren bir anı olarak hafızalarında tutacaklar. Ama sen kaybediyorsun. Zamanını –zihin huzurunu- yaşama sabrını kaybediyorsun; zira ne kadar sabırsız olduğunu en iyi sen biliyorsun. İçinde bilincinin yağ gibi kayıp gittiği bir huzursuzluk var. Tüm ruhun o noktada toplanıyor. Zihnin yüz tane plan yapıyor; saldırmak için her şey hazır. Bir açıdan başarısız olursan, hemen hemen şeytanî denilebilecek diyalektiğin, yeni eylem planının zorunlu bir parçası olarak, anında açıklama getirmeye hazırdır. Kendi etrafında dönüp duru-

yorsun ve her kararlı adım attığında, tek bir sözün her şeyi değiştirebileceği bir yoruma hazırsın. Ve işte o zaman ruh halin tamamen ortaya çıkar: gözlerin parlar yada sanki yüz dikkatli göz aynı anda parlıyor gibidir; geçici bir kızarıklık hızla yanaklarını yalayıp geçer. Hesaplamalarından tamamen emin olmana rağmen yine de korkunç bir sabırsızlık içinde beklersin. Evet sevgili dostum gerçekten son tahlilde kendini kandırdığını düşünüyorum. Bir kimseyi mutluluk anında yakalamaya dair bütün bu konuşmalarına rağmen, aslında yakaladığın yalnızca kendi yüceltilmiş ruh halinden ibaret. O kadar sinirlisin ki, olmayan şeyler uyduruyorsun. İşte bu nedenle bu tavrının başkaları için çok zararlı olmadığını düşünüyorum. Ama senin için kesinlikle zararlı.

Bunun altında imanın, canavarca ihlali yatmıyor mu? İnsanların senin için kaygılanmadığını söylüyorsun; hâlbuki onlarla temas kurmakla onları Circe'nin yaptığı gibi[1] domuza dönüştürmüyor, domuzdan kahramana dönüştürüyorsun. Diyorsun ki; eğer gerçekten sana güvenen birisi olsaydı işler oldukça farklı olabilirdi; ama şimdiye kadar hiç öyle birisiyle karşılaşmamışsın. Kalbin etkilenmiş; her şeyi onun uğruna feda etme fikri karşısında can çekişerek içe doğru eriyorsun. Bir ölçüde yardım etme eğilimin olduğunu inkâr etmiyorum. Örneğin yoksullara yardım etmen gerçekten güzel ve zaman zaman sergilediğin nezakette asil bir yön var. Yine de kıyısından belli bir üstünlük duygusunun kuyruğu sarkıyor. Bir defasında bana yolda yürüyen iki yoksul kadının ardından nasıl yetiştiğini anlatmıştın. Belki de benim olanlara ilişkin anlatımım, yalnızca bu fikre sahip olarak bana koşmuş olman yüzünden senin güçlü anlatımından yoksun. Kadınlar yoksullar yurdu sakinlerindendi.. Belki de daha iyi günler de görmüşlerdi; ama şimdi hepsi unutulmuştu ve yoksullar yurdu umutlar beslenebilecek bir yer değildi. Onlardan birisi

enfiyeyi burnuna çekip diğerine uzattığında "keşke birimizin beş doları olsaydı" dedi. Belki de karşı kalenin yamaçlarından cevapsız geri yansıyan bu cesurca dilek kendisini bile şaşırtmıştı. Sen yaklaştın. Daha son adımı atmadan cüzdanını çıkarmış ve beş dolar ayırmıştın. Böylelikle durum tamamen doğal görünecek ve kadın hiçbir şeyden kuşkulanmayacaktı. Neredeyse sıradan bir medenî davranışla yaklaştın, tıpkı din adamı ruhuna uygun bir tavırla dua eden kadına beş doları verdin ve kayboldun. Yaptığının o kadın üzerinde nasıl bir izlenim bıraktığını düşünerek eğlendin: bu kadar çok çile çekerek yenilgiyi kabullenmiş olan aklı, bir anda burada tamamen rastlantı biçiminde kendisini gösteren ilâhî müdahaleye karşı bir küçümseme hissetti mi hissetmedi mi? Bana bu olayın sana, böylesine rastgele ifade edilen bir dileğin tamamen rastlantı sonucu yerine gelmesinin, yaşamın realitesini en derin kökleriyle yadsıması yüzünden bir kimsenin umutsuzluğa düşmesine neden olup olmayacağını düşündürdüğünü anlattın. Bu yüzden yapmak istediğin kaderin bir parçasını oynamaktı. Seni gerçekten eğlendiren bu durumdan çıkarabildiğin çeşitli fikirlerdi. Kaderin bir parçası olmaya çok uygun olduğunu şimdi itiraf ediyorum. Hem de en büyük uyumsuzluk ve kapris kavramıyla ilişkilendirilebilecek ölçüde uygunsun. Ben ise yaşamımda daha alt bir görevde olmaktan memnunum. Üstelik bu olayda deneylerinle insanlara zarar vermediğin konusunda seni aydınlatabilecek bir örnek bulabilirsin. Avantaj sende gibi görünse de, yoksul kadına beş dolar vererek onun en büyük arzusunu yerine getirdin. Yine de kendine onun üzerindeki etkisinin tıpkı Yakub'un karısının ona yapmasını tavsiye ettiği gibi Tanrıya lanet okumak olacağını itiraf ediyorsun. Bu sonuçların senin kontrolünde olmadığını, eğer sonuçların böyle olacağı hesaplanabilseydi, bir kimsenin o davranışı yapmayacağını söyleyebilirsin. Eğer beş dolarım olsaydı ben de o kadına verebilirdim; ama ben ayrıca deney yapmadığı-

mın da bilincinde olurdum; bunun ilâhî bir inayet olduğunu düşünür ve o anda bu inayetin aciz bir aleti olduğumu, bu inayetin her şeyi en iyi şekilde ayarlayacağından emin olur ve kendime kızacak hiçbir şey olmadığım hissederdim.

Senin sergilediğin isteklilik yeterince övgüye değer olabilir; ama senin yoksun olduğun, sahip olmadığın şeyin iman olduğunun gittikçe daha net anlaşılır hale geldiğini görmüyor musun? Her şeyi Tanrının ellerine teslim etmek yerine, bu kısa yolu seçmek yerine, seni hedefine asla ulaştırmayacak nihayetsiz bir yolu tercih ediyorsun. Kuşkusuz buna da "Evet, bunun anlamı asla harekete geçme" demek diyeceksin. O zaman benim cevabım; "elbette eylemde bulunmalısın ama bu dünyada sana ait bir yer olduğunu ve tüm eylemlerini oraya yoğunlaştırman gerektiğini bildiğin zaman harekete geçmelisin" olacak; "ama senin yaptığın gibi yapmak delilik sınırına dayanıyor". Eğer bir kenarda durup Tanrının gereğini yapmasını bekleseydin, o kadına hiç yardım edilmeyebileceğini söyleyeceksin. Buna cevabım; "muhtemelen. Ama böylelikle sana yardım edilmiş olacaktı ve eğer Tanrıya güvenirse o kadına da yardım edilmiş olacaktı. Görmüyor musun ki, eğer gerçekten seyahat ayakkabılarını giyip dünyaya yolculuğa çıksaydın, zaman ve enerjini harcasaydın, tüm diğer faaliyetleri kaçıracak ve daha sonra bu duruma üzülecektin. Ama daha önce sorduğum gibi bu kaprisli yaşam tarzı, imanın ihlali değil midir? Olağanüstü, benzeri görülmemiş derecede sadakat gösteren yoksul kadın bulmak için dünyanın etrafını dolaşıyor gibi görünebilirsin; seni motive eden en küçük bir bencillik bile olmayabilir. Ama yine de bu bir aşığın sevgilisini aramak için yaptığı seyahat gibi değildir; tamamen sempatiden oluşmaz. Bu yüzden benim cevabım "kesinlikle egoizm hissediyor gibi nitelenmemeye dikkat etmelisin; bu senin olağan isyan dolu utanmazlığın". Tanrı yada

insan tarafından oluşturulan her şeyi küçümsüyorsun ve kendini tanımadığın bu yoksul kadın olayında olduğu gibi rastlantıyı kavramaktan uzak tutuyorsun. Ve sempatine gelince belki de senin deneyin açısından saftır. (...)

Ve söylediğim gibi, olmasını istediğin şey kaderdir. Ama bir dakika dur. Sana vaaz vermek istemiyorum, fakat içinde bir ciddiyet var; çünkü içinde hâlâ olağanüstü derecede derin bir saygı olduğunu biliyorum. İçindeki bu saygıyı uyandırma gücüne sahip birisi çıksa yada onun yüzeye çıkmasına izin verecek kadar kendine güvenin olsa, onu bu gün görebilirsin. Oldukça farklı bir kimse olduğunu biliyorum. Çıktığımız kadar yükseğe çıktığımızı hayal et. Tüm varlıkların yüce Yaratıcısını, Göklerdeki Tanrının böylelikle kendisini insan için bir muamma yaptığını, böylelikle bütün insan ırkının bu korkunç cehaleti içinde dönüp durduğunu hayal et. İçinde derinlerde bir şey buna karşı isyan etmiyor mu? Böyle bir ıstıraba dayanabilir misin? Böyle bir dehşetin düşüncesine bile bir anlığına dayanabilir misin? Ama sanki –insan söylemeye cüret edemiyor- sanki Tanrı kibirli bir şekilde "İnsana neden aldırayım?" demiş gibidir. Hâlbuki böyle değildir. Ve ben kendim Tanrının idrakinin imkânsız olduğunu söylediğimde, bunun nedeni ruhumun zirveye yükseltilmiş olmasıdır; ben tam olarak en kutsal anlarda bu sözü söylerim: idrak edilemez. Çünkü Tanrı sevgisi idrak edilemez, idrak edilemez çünkü O'nun sevgisi bütün anlayışları aşar.[2] (...) Ama hayatının geçmekte olduğunu aklında tut; senin için bile hayatın sona yaklaştığı, artık sana yaşamda daha fazla çıkış yolunun sunulmadığı, bütün sana kalanın anımsamaktan ibaret olduğu bir zaman gelecek. Evet, anımsamak, ama senin çok sevdiğin tarzda, şiir ve hakikatin karışımı olarak değil, ciddî ve sadık bir vicdanî anımsama. Dikkat et kişisel bir sicil olarak, gerçek suçların sicili olarak değil, harcanan imkânların,

kovmanın imkânsız olduğu hayalî görüntüler olarak ortaya çıksın. Hâlâ gençsin, ruhunun değişkenliği gençlik veriyor ve bir süreliğine gözleri eğlendiriyor. Eklem yerleri insan bedeni ve yürüyüşünün şeklî ihtiyaçlarını ortadan kaldıracak kadar esnek bir soytarının görüntüsü karşısında insan şaşırır. Aynı şekilde manevî bir bakışla, sen de öylesin; ayakların üzerinde durabildiğin gibi başın üzerinde de durabiliyorsun. Çünkü senin için her şey mümkün ve bu mümkün oluş içinde başkalarını ve kendini şaşırtabilirsin. Ama bu sağlıklı değil ve senin kendi zihin huzurun için bu avantajın bir lanete dönüşmemesine dikkat et. Bir şeye inanmayan hiç kimse kendisini ve her şeyi iradesiyle bu tarzda tersine çeviremez. Bu yüzden seni dünya hakkında değil, kendin hakkında uyarıyorum ve dünyayı da senin hakkında uyarıyorum. Şurası kesin: eğer senin tarafından etkilenme ihtimali bulunan bir yaşta kızım olsaydı, onu sana karşı en iyi şekilde uyarırdım; eğer akıllı ise daha da fazla uyarırdım. Eğer onu sana karşı uyarmak için hiçbir neden bulunmasaydı, o zaman, kolay adapte olmada değilse bile, en azından azim ve sebat bakımından, değişkenlik ve zekâda değilse bile en azından metanet bakımından, kendini senin dengin olduğumu düşünebilirdim. O yüzden bazen fiilen beni yozlaştırdığını hissetmeme rağmen, biraz isteksiz de olsa senin her şeyle alay etmekte kullandığın görünüşte iyi huylu zekânla, taşkınlığınla etkilemene izin veriyorum. İçinde yaşadığın bu estetik-entelektüel sarhoşluğa dalıyorum. Bu durumda bir bakıma sana karşı bir kararsızlık hissediyorum: bazen aşırı derecede katı, bazen de aşırı derecede hoşgörülü davranıyorum. Ancak senin her türlü ihtimalin örneği olduğunu, bu yüzden bir kimsenin sende bir anda kendi mahvoluş anını görebilirken, bir sonrakinde kurtuluş anını görebileceğini düşünürsek bu durum çok da tuhaf değil. İyi yada kötü, neşeli yada hüzünlü her bir ruh hâli, her bir düşünceyi en ileri sınırına kadar, ama somut olarak değil soyut olarak izliyor-

sun; böylece o izleyişin kendisi bu hale ilişkin bilgi hariç hiçbir sonucun çıkmayacağı bir ruh haline dönüşüyor. Ama bu dönüşüm bir dahaki sefere kendini aynı ruh haline teslim etmeni daha güç yada daha kolay yapmaya yetmiyor. Zira sen bu teslimiyeti sabit bir ihtimal olarak muhafaza ediyorsun. Bu yüzden her şeyden dolayı azarlanabilirsin ve hiçbir şey için azarlanamazsın; çünkü o fiil sana atfedilebilir de atfedilemez de. Şartlara göre böyle bir ruh haline sahip olduğunu kabul eder yada etmezsin. Ama sen her türlü suçlamaya açık değilsin. Senin için önemli olan, o ruh haline tüm özellikleriyle tam olarak sahiplenmen.

Hâlbuki ben evliliğin estetik önemini ele alacaktım. Herkesin yeterli bir örnek oluşturduğu düşünülürse, böyle bir araştırma gereksiz görünebilir. Şövalyeler ve maceracılar yüzyıllar boyu inanılmaz sınamalar ve belalara karşı durduktan sonra, soluğu mutlu bir evliliğin sükûn dolu huzurunda almadılar mı? Yüzyıllardır romancılar ve roman okurları mutlu bir evliliği bulmak için cilt cilt yol aramadılar mı? Ve ardı ardına kuşaklar tekrarlanan dört sınama ve entrika eylemine, beşincisinde mutlu bir evliliği bulma umuduyla katlanmadılar mı? Ancak bu muazzam çabalar, evliliğin yüceltilmesinde çok az başarı sağladı ve bu yüzden bu tür eserleri okuyarak, önüne koyduğu yada yaşamının yönlendirildiğini hissettiği hedefe ulaşacak hale geldiğini düşünen bir kimse olduğundan emin değilim. Bu yüzden bu tür eserlerin en saçma ve sağlıksız yönü, başlamaları gereken yerde sona ermeleridir. Kaderin bir çok acı cilvesini yendikten sonra âşıklar nihayet birbirine kavuşur; perde kapanır, roman biter. Hâlbuki okuyucu bilge kişi değildir. (Bu eserlerde) doğru olan husus, düzenli şekilde yer alan estetik unsur, aşkın işlevsel hale getirilmesi, duyguların zıtlık yoluyla mücadele ediyor olarak sunulmasıdır. Yanlış olan husus ise; bu mücadelenin, bu diyalektiğin tamamen dışsal olması ve aşkın

içine girdiği mücadeleden baştaki kadar soyut olarak çıkmasıdır. Aşkın kendi diyalektiği, kendi patolojik mücadelesi, etikle ve dinle ilişkisi doğru olarak değerlendirildiğinde, hakikatte aşka yapacak iş çıkarmak için katı kalpli babalara, bakire odalarına yada büyü yapılmış prenseslere, devlere ihtiyaç olmayacaktır. Günümüzde bu tür zalim babalar yada korkunç canavarlara nadiren rastlanmaktadır ve yeni edebiyatın eski edebiyata dayanan kısmı, yalnızca paranın muhalefet aracı haline gelmesi ve eğer beşincide ölen zengin bir zengin amcaya dair makul bir ihtimal var ise, yine dört eylem yoluyla mücadele ediyor olmamızdır.

Ancak bu gibi gösterilere daha az rastlanılmaktadır ve yakın dönem edebiyatı romantizm dünyasında rastlanan soyut derecede gündelik bir gülünç aşkı ele almaktadır. (Peki) romantik aşkı önemsizleştiren çağ, onun yerine daha iyisini koymada ne kadar başarılı olabildi? (Bunu anlamak için) ilk olarak romantik aşka dair bazı kıstaslar sunacağım. Tek kelimeyle aşk anlıktır; kızı görmek ve âşık olmak aynı anda olur. Kız da bakire odasının kapalı penceresinin deliğinden erkeği yalnızca bir kez görmesine rağmen, o andan itibaren erkeği sever, hem de bu dünyada yalnızca o erkeği sever. Romantik aşkın anlık oluşu, doğal ihtiyaca dayanmasıyla açıklanmaktadır. Bu aşk güzelliğe, kısmen tensel güzelliğe, kısmen de tensellik yoluyla ve onunla betimlenebilecek olan güzelliğe dayanır; ortaya çıkması için bir düşünme süreci gerekmez; tenselliğin penceresinden sürekli olarak kendisini göstermeye çalışır. Temelde tensele dayanmasına rağmen, bu aşk hâlâ kendi içinde barındırdığı ebediyet bilinci erdemi sayesinde bir asalete sahiptir. Aşkı şehvetten ayıran yön; ebediyet damgasını taşımasıdır. Çünkü tensel, anlıktır. Ani tatmini amaçlar ve ne kadar çok arınırsa, zevk anını biraz ebediye dönüştürmeyi o kadar çok öğrenir. Bu arada aşktaki gerçek ebediyet, tıpkı gerçek anlamda etik yaşam tarzında olduğu gibi, başlangıçta aşkı tensellikten doğuran

unsurdur. Ama bu gerçek ebediyetin doğması için, mutlaka bir azimli irade bulunması gerekir ki bu daha geç kazanılır.

Romantik aşkın zayıflığı, çağımızın açıkça kavradığı bir şeydir. Bu aşka yöneltilen ironik polemik, zaman zaman doğrudan eğlendirici hale gelebilmektedir. Şimdi romantik aşkın kusurlarını giderip gidermediğini ve onların yerine neyi koyduğunu göreceğiz. Aşkın iki yola saptığı söylenebilir: birisi ilk bakışta yanlış olduğu anlaşılan ahlâksız yoldur; diğeri ise daha saygın bir yoldur, ama benim kanaatime göre aşkın daha derin yönlerinden yoksundur. Eğer aşk tensele dayanıyorsa, o zaman herkes, bu hemen ortaya çıkan şövalye sadakatinin delilik olduğunu kolaylıkla görebilir. Bu durumda kadınların kurtuluş –çağımızın bir çok çirkin fenomeninden birisidir ve bundan erkekler sorumludur- istemelerine şaşmamak gerekir. Aşktaki ebediyet alay konusuna dönüşür; dünyevî korunur; ama dünyevî, tensel ebediyeti kucaklamanın ebedî anında yeniden arınır. Burada söylediklerim yalnızca dünyada bir yırtıcı hayvan gibi sinsice dolaşan şu yada bu ayartıcı için geçerli değildir; hayır, çoğu zaman yüksek yeteneklere sahip kimselerden oluşan sayısız insan korosu için de geçerlidir ve aşkın cennette olduğunu, evliliğin ise cehennem olduğunu tek ilan eden Byron değildir.[3] Şimdi burada yaptığımızın bir tefekkür olduğunu ve romantik aşkın bu unsurdan yoksun olduğunu herkes açıkça görebilir. Romantik aşk, kilisenin kutsamasını güzel kutsamalardan birisi olarak memnuniyetle kabul edebilir; ama bu durumun onun için herhangi bir önemi yoktur. Bu açıdan bakıldığında; romantik aşk, aklın korkunç duygusuz değişmezliği ile birlikte, mutsuz aşkın[4] yeni bir tanımına sahip olur: aşık olup sevilenin aşkına karşılık verilmemesi yerine, sevmeden sevilme. Ve bu yola girenler bu birkaç cümlede yatan derinliği gayet iyi anlayacaklardır. Bu sözlerde bütün deneyimlerin, muhakeme yeteneğinin ve inceliğin yanı sıra, bir vicdanın varlık izleri de yer almaktadır. Bu

yön elbette mutlak anlamda ahlâksızlıktır; ama öbür yandan bizi hedefimize fikir olarak bir adım daha yaklaştırır. Çünkü bir bakıma evliliğe karşı resmî bir protestoda bulunur. Bu yönü biraz daha saygın bir dış görünüşe büründürmeye çalışır; bu yüzden kendisini tek bir ana hapsetmeyip daha uzun bir döneme yayılır. Yine de bu yolla bilincinde ebediyeti benimseme yerine, fânîyi benimser yada kendisini ebedi ile zaman içinde muhtemel bir değişim fikri arasındaki bu muhalefete tutsak eder. Uzun bir süre birlikte yaşamaya dayanmanın mümkün olduğunu düşünür; bu arada yine de kapıyı açık bırakmak ister; böylelikle daha mutlu bir seçenek ortaya çıkarsa, yine de onu seçme hakkı kalsın ister. Evliliği medenî bir düzenleme haline dönüştürür: kişi yalnızca bu evliliğin artık bittiği ve yeni bir evliliğe girildiği konusunda yetkili makamları bilgilendirmek, adres değişikliğini bildirmek zorundadır. Bunun devlet açısından bir avantaj olup olmadığı konusunda kararsız kaldım; birey içinse gerçek anlamda önemli bir durum olmalıdır. Bu yüzden tehdidin sürekli orada bulunmasına karşın kişi çoğu zaman onu görmez. Aslında bu durum yüksek derecede bir arsızlık –bu sözün çok ağır olduğunu sanmıyorum- gerektirir; zira özellikle kadın tarafında yoksunluğa varacak kadar uygunsuz bir sonuç doğuracaktır.

Benzer bir fikre kolaylıkla varabilecek oldukça farklı bir zihinsel eğilim daha bulunmaktadır. Burada ele almam gereken bu eğilim, çağımıza özgü bir özelliktir. Böyle bir plan, ya *egoizm*den yada *sempatik melankoli*den kaynaklanabilir. Çağımızın önemsizliğinden şimdiye kadar yeterince söz edildi; artık biraz da çağımızın melankolisinden konuşmanın vakti geldiğini düşünüyorum ve bunun herşeyi biraz daha açıklığa kavuşturacağına inanıyorum. Melankoli çağımızın hastalığı olmasaydı, bizi, emretme cesaretinden, emirlere uyma cesaretinden, eyleme geçme cesare-

tinden, umut etme kendine güveninden yoksun bırakabilir miydi? Ve şimdi fiilî melankoliyi yoğunlaştırmak için ellerinden gelen her şeyi yapan iyi filozoflar yüzünden, kısa sürede melankoli dolup boğulmayacak mıyız? Bugün hariç tüm zamanlar kesilip atıldı; böyle bir durumda kişinin bugünü kaybetme kaygısının onu kaybetmesine neden olmasına neden şaşıralım? Elbette umut içinde uçmamamız gerekir ve bu, bizim yükseğe dönüşme yolumuz değildir; ama gerçek bir neşe için havaya ihtiyacımız var ve gökler yalnızca hüzün anlarında açık olmamalıdır. Neşe anlarında bile engelsiz bir görüş alanımız olmalı ve çifte kapı ardına kadar açılmalıdır. Eğer yaşamdaki esas unsur neşe olsaydı, neşeyi öğrenmek için dizinin dibine otururdum. Çünkü sen bunda ustasın. Anılar bacasını içine çekmek için bir anlığına yaşlı bir adam olabilirsin; yavaş nefesler halinde yaşadıklarını anımsarsın; bir sonraki anda gençliğin ilk yüz kızarması anındasındır, yüzün umutla kızarmıştır. Bir başka anda eril, bir sonrakinde dişilsindir; şimdi hemen neşelenirsin, sonra neşelendiğini düşünüp neşelenirsin; birden başkalarının neşesini düşünmeye başlarsın. Bir an neşeli şeylerden uzaklanmaktan hoşlanırsın; bir başka anda kendini neşeye teslim etmekten mutlu olursun. Zihnin açık, ele geçirilmiş bir şehir kadar ulaşılması kolay, tefekkürün susmuş ve işgalcilerin her adımı boş sokaklarda yankılanır; ama her zaman küçük bir uzak kale elde tutulur, gözlemlemededir. Sonra zihnin yeniden kapanır, kendini içine kapatırsın, ulaşılamaz ve yaklaşılamaz hale gelirsin. İşte senin halin böyledir ve ayrıca neşenin ne kadar bencilce olduğunu görebilirsin. Aslında sen hiçbir zaman kendini terk etmez, hiçbir zaman başkalarının seni neşelendirmesine izin vermezsin.

Doğal olarak egoistçe melankoli kendisi için korkar ve tüm melankoliler gibi kendi zevkinin peşindedir. Yaşam boyu ittifak konusunda bir ölçüde abartılı bir saygı ama aynı zamanda bundan

duyulan gizli bir dehşeti taşır içinde. 'Neye güvenilebilir? Her şey değişebilir. Belki de şimdi neredeyse tapacağım varlık değişecek; belki de kader beni hayalini kurduğum idealim olan başka birine bağlayacak'. Tüm melankoliler gibi egoistçe melankoli de isyankârdır ve kendisi bunu bilir. 'Belki de kendimi geri döndürülemez şekilde bir başkasına bağlamam, aksi halde tüm varlığımla seveceğim o kimseyi dayanılmaz hale getirecek; belki, belki, belki...' Sempatik melankoli ise daha acı verici ve daha asildir: kendisinden başkaları için korkar. 'Bir kimsenin değişmeyeceğinden kim emin olabilir ki? Belki de kendimde iyi olarak gördüğüm şey kaybolacak; belki de sevgilinin bende çekici bulduğu yön ve benim de onun için muhafaza etmek istediğim yön, benden alınacak ve sevgili orada hayal kırıklığına uğramış, kandırılmış olarak kalacak. Belki de karşısına mükemmel bir fırsat çıkacak, onun da aklı çelinecek, ayartmaya karşı koyamayacak –aman Tanrım bunu vicdanıma ben yaptım; onu paylamak için hiçbir nedenim yok, değişen benim. Eğer böylesine kararlı bir adım atmasına izin vererek, bu kadar ihtiyatsız davrandığımdan dolayı beni affederse, ben de onu her şey için affedebilirim. Her ne kadar onu kandırmak yerine, bana karşı uyarmak için konuştuğumsam, ayartılmanın onun hür iradesiyle aldığı bir karar olduğunu bilsem de, belki de onu ayartan bu uyarının kendisi oldu. Onun bende benden daha iyi bir varlık görmesine yol açtı vs...' Bu düşünce tarzına on yıllık birlikteliğin beş yıllıktan daha fazla yarar sağlamadığını görmek kolaydır. Bu düşünce tarzı, ünlü "gününe razı olmak kötülüğün kendisidir"[5] sözünün anlamının tamamen bilincinde olmaktır. Bu yaklaşım her bir günü o gün belirleyici imiş gibi, o gün sınav günüymüş gibi yaşama girişimidir. Bu nedenle günümüzdeki evliliği nötrleştirmeye yönelik yaygın eğilim, orta çağlardakinin aksine, evlilik yaşamının daha mükemmel olarak görülmesinden değil, korkaklık ve sefahate düşülmüş olmasından kaynaklanmak-

tadır. Ayrıca belli süreli anlaşmalı evliliklerin de geçerli olmadığı açıktır; zira bu tür evlilikler yaşam boyu sürmek üzere yapılan evliliklerle aynı güçlüklere sahiptir ve taraflara yaşama gücü bağışlamaktan uzaktır. Aksine taraflar evlilik yaşamının iç enerjisini emer, irade gücünü zayıflatır ve evliliğin sahip olduğu güven nimetini önemsizleştirir. Ayrıca şimdiden açıklığa kavuşmuş olup, ileri de daha da berraklaşacağı üzere, bu tür ilişkiler evlilik değildir; zira her ne kadar düşünce alanında anlaşmış olsalar da, taraflar ebediyet bilincini, bir evliliği ittifaka dönüştüren etik yaşam tarzından yoksundur. Senin alay ve ironine ('geçici aşk ilişkileri yada aşkın kötü sonsuzluğu')[6] bu tür ruh hali çok sık bir şekilde hedef olduğu için, bu husus senin de tamamen katılacağın bir husustur. Bir erkek sevgilisiyle birlikte pencereden dışarı bakarken, bir genç kız bir başka caddenin köşesinden bir genç kız görünür ve erkeğin aklına şu gelir: 'benim gerçekten aşık olduğum bu kızdır'. Ama tam iz sürmeye başlayacakken bir şeyler engel olur.

Diğer uygun seçenek, saygın yol *uygunluk evliliği* olacaktır. İsminde anlaşılacağı üzere kişi tefekkür alanına girmiştir. Aralarında senin de olduğun belli kimseler, burada kasdedilenin gündelik aşk ile muhakeme edici mantık arasındaki bir evlilik olmasından daima hoşnutsuzdurlar. Bunun nedeni eğer linguistik kullanıma saygı gösterilecekse bu tür evliliklerin aslında 'mantık evliliği' olarak adlandırılması gerektiğini düşünmeleridir. Sen özellikle –çok da muğlak bir şekilde- 'saygıyı' evlilik bağının sağlam bir temeli olarak görme eğilimindesin. Uygunluk evliliğine böyle bir seçenek olarak başvurması, çağımızın ne kadar derin bir düşünce çağı olduğunu göstermektedir. Böyle bir ititfakın gerçek aşkı dışlaması ölçüsünde, en azından bir tutarlılık meziyetine sahip. Ama aynı zamanda görev konusuna bir çözüm olmadığını da gösteriyor. Bu yüzden mantık evliliğinin mutlaka kişinin

yaşam komplikasyonlarının gerekli kıldığı bir tür ödün olarak görülmesi gerekir. Çağımızın şiirselliği için tek rahatlatıcı çözüm olarak bunun kalması, tek tesellisinin umutsuzluk olması çok üzücü. Zira böyle bir ititfakı kabul edilebilir kılan gerçekten de umutsuzluktur. Bu yüzden bu tür evliliklere uzun zaman önce akıllı tercihler yapma yaşına ulaşan ve gerçek aşkın bir aldatmaca, samimi bir arzunun yerine gelmesi olduğunu öğrenen kişiler girmektedir. Bundan dolayıdır ki, bu tür evliliklerin amacı yaşamın sıradan ifadeleridir: geçimini sağlama, sosyal duruş vs. Bu tür evlilikler evlilikteki tenseli nötrleştirdiği için ahlâklı bir görünüşe de sahiptir. Ancak kişinin bu nötralize etmenin hem ahlâksız hem de estetikten uzak olup olmadığını sorması doğaldır. Yada eğer erotik tamamen nötralize edilmemişse, o zaman kişinin ihtiyatlı olması, seçmede çok aceleci davranmaması gerektiği, hayatın hiçbir zaman ideal olanı bize vermediği, uygunluk evliliğinin oldukça saygın bir eşleşme olduğu vs. yolundaki şiirsel bir rasyonel değerlendirmeyle caydırılır. Bu yüzden yukarıda her bir evliliğin parçası olduğu gösterilen ebediyet burada gerçekten mevcut değildir; zira rasyonel hesaplama daima dünyevîdir.

Böylece romantik aşkın bir illüzyona nasıl dayandığını ve bu aşkın ebediyetinin fânîlik üstüne bina edildiğini ve şövalyenin bu aşkın mutlak dayanıklılığına coşkuyla inanmasına rağmen, bu aşkın sınamaları ve ayartmalarının buraya kadar tamamen dışsal ortamda gerçekleşmesi nedeniyle, ortada bu dayanıklılığın bir teminatı olmadığını görmüş olduk. Düşünce çağının bilinci içinde ele alındığında, bu gündelik, güzel ama aynı zamanda naif aşkın bu çağın acıma ve ironi nesnesi haline dönüştüğünü de gördük. ayrıca böyle bir aşkın onu indirgeyerek yerine neyi koyduğunu da gördük. Evlilik de kendi bilincine sahiplendi ve ken-

disini kısmen evliliği dışlayacak şekilde aşkın destekçisi kısmen de aşkı reddedecek şekilde aşkın destekçisi olarak ilan etti.

Bu küçük araştırmamız (başlangıçta yalnızca uzun bir mektup olacağını düşünmüşsem de, şimdi yazdıklarımı bu şekilde adlandırmam gerektiğinde kuşku yoktur) evliliğin ilk kez düzenli bir aydınlıkta gözden geçirilebileceği bir noktaya ulaştı. Evlilik Hıristiyanlığa aittir; Doğunun bütün tenselliği ve putperest Yunan milletlerinin tüm güzelliği, evliliği mükemmelleştirememiştir. Gerçek anlamdaki tüm şiirsel unsurlarına rağmen Yahudilik de bunu yapamamıştır –bütün bunları benim daha fazla ayrıntıya girmeme gerek kalmaksızın kabul edeceğinden eminim; yalnızca cinsiyetler arasındaki karşıtlığın, karşı cinse tam adalet uygulayacak kadar derin bir tefekkür konusu haline başka hiçbir yerde getirilmediğini düşünmek yeterli olacaktır. Ama Hıristiyanlıkta da aşk derinlik, güzellik ve hakikatin evlilikte yattığını görecek noktaya gelene kadar, kaderin bir çok cilvesine katlanmak zorunda kalmıştır. Yine de bizden önceki çağ ve bir ölçüde de bizim çağımız düşünmeyi sevdiği için, bu mükemmelliği göstermek kolay bir mesele değildir.

Şimdiye kadar romantik aşkın kanıtlanan tek kusuru, düşünce içermemesidir. Belki de evlilikteki gerçek aşkın bir tür kuşku ile başlamasına izin vermek uygun olacaktır. Bizi bu noktaya getirenin düşünceyi seven dünya olduğu dikkate alındığında, bu daha da gerekli görünmektedir. Bir evliliğin böyle bir kuşkuya rağmen, sanatkârane başarılabileceğini inkâr etmiyorum; ama bu durumun evlilik ile aşk arasında bir boşanmayı öngörmesi nedeniyle evliliğin mahiyetini zaten değiştirip değiştirmediği sorusu ortada durmaktadır. Buradaki soru; İlk aşkın mümkün olduğunun farkına varma kuşkusu yoluyla, ilk aşk ihtimalinde yok olmanın ve evlilikteki karşılıklı aşkı bu yok olma yoluyla mümkün ve somut kılmanın

mümkün olup olmadığıdır. Yada ilk aşk daha yüksek bir eşmerkezli aşinalığa yüceltilerek bu kuşkuculuğa karşı güvence altına alınabilir ve böylece karşılıklı sevginin, ilk aşkın harika beklentileri altında ezilmesine gerek kalmayıp, onu zayıflatmayıp zenginleştiren nitelikler karışımı sayesinde kendisi ilk aşka dönüşebilir mi? Bu hususun kanıtlanması güçtür; ancak eğer iman ile bilgi arasındaki entelektüel alanda olduğu gibi, etik benzerlikte bir gedik açmak istemiyorsak bu ihtimal muazzam öneme sahiptir. Ve sevgili dostum aklın kuşkuya aşırı derecede aşina olmasına rağmen, kalbinde bir aşk duygusu olduğunu inkâr etmemen ne kadar güzel! Bir Hıristiyan'ın, aşkın ifade edilemeyecek kadar kutsal bir duygu, yeryüzündeki ebedî güç –dünyevî aşk- olduğunu düşünerek, Tanrısını Aşk Tanrısı olarak adlandırması ne güzel olacaktır!

Buraya kadar olan tartışmalarda romantik aşk ve düşünceli aşkı birbirine zıt görüşler olarak sunduğum dikkate alındığında, şimdi artık daha yüksek bir birliğin ne ölçüde aşinalığa dönüş olduğunu ve buna karşın aşinalığın da yüksek birlikte yer alanı ve daha fazlasını içerdiğini daha doğru şekilde değerlendirecek konuma geldik. Şimdi düşünceli aşkın sürekli olarak kendisini tükettiği, orada burada keyfî olarak durduğu yeterince açıklığa kavuştu. Ayrıca kendisinden daha ötede daha yüksek bir noktayı işaret ettiği açıktır; ancak buradaki sorun, daha yükseğin doğrudan ilk aşk ile kombine edilip edilemeyeceğidir. Daha yüksek olan dinîdir; rasyonel düşünce burada sona erer ve yalnızca Tanrı için her şey mümkündür. Bu yüzden dindar birey için hiçbir şey imkânsız değildir. Din alanında aşk, düşünceli aşkın beyhude yere aradığı sonsuzluğu bulur.

Şimdi yapmam gereken ilk iş; kendimi ve özellikle de seni, evliliğin temel özelliklerine yönlendirmek. Açıkçası gerçekten evliliği meydana getiren, evliliğin özünü oluşturan şey aşktır; yada

daha açık söylemek gerekirse aşık olmaktır.[7] Eğer aşkı içinden çıkarıp alırsanız, o zaman paylaşılan yaşam ya yalnızca tensel arzunun tatmini yada aynı hedefe odaklanan çıkar ortaklığından ibaret kalır. Ama aşk, ister doğaüstü, romantik yada şövalyece, isterse enerjik ve hayatî teminatla dolu daha derin ahlâkî yada dinî aşk olsun, içinde ebediyet niteliğini taşır.

Her devletin hainleri olduğu gibi evliliğin de hainleri vardır. Doğal olarak ayartıcıları kasdetmiyorum; zira onlar bu kutsal mekâna girmiyorlar (bu araştırmanın sende uyandırdığı ruh halinin bu ifade karşısında seni gülümsetmeyeceğine güveniyorum). Boşanma yoluyla evliliği terk edenleri de kasdetmiyorum; çünkü onlar en azından açıkça isyan etme cesaretine sahipler. Hayır, ben yalnızca zihninde isyan edenleri, bu isyanını eylem halinde dile getirmeye bile cesaret edemeyenleri, aşkın evliliklerinden uzun süre önce buharlaştığı gerçeği karşısında oturup iç çeken kocaları; bir zamanlar senin her biri kendi evlilik hücresinde oturan, demir parmaklıkları tekmeleyen ve nişanlılığın tatlılığı ve evliliğin acılığı hakkında fantezi kuran deliler dediğin kocaları; evliliğin kurallarına uyan, nişanlanan herkesi kuşkulu bir neşe ile kutlayan kocaları kasdediyorum. Onların bana ne kadar aşağılık göründüklerini ve böyle bir koca sana derdini anlatıp tüm acılarını boşalttığında, mutlu ilk aşka dair tüm yalanlarını itiraf etmesini izlemenin ne kadar melun bir neşe verdiğini anlatamam. Sen ise, onlara bilgiç bir bakışla 'Evet, senin ince buz üstünde yürümemeni sağlayacağım' diyorsun ve o ise ortak bir gemi enkazına onu da birlikte sürükleyememenden dolayı daha da inciniyor. İşte dört kutsanmış çocuğuyla kısa süre içinde cehennemde yerini alacağını söylediğin şefkatli aile babaları olarak tarif ettiklerin, işte bu kocalardır.

Eğer söylediklerinde bir hakikat varsa, evlilikle aşk arasında bir ayrım olmalı; böylelikle aşka zamanda bir dilim ayrılırken

evliliğe başka bir dilim ayrılmalı, aşk ile evlilik birbiriyle bağdaşmaz halde kalmalıdır. O zaman aşkın hangi ana ait olduğunu keşfetmek uzun vakit almayacaktır: nişanlılık zamanına, o güzel nişanlılık zamanına. Eğer nişanlılık gerçekten en güzel zaman ise, gerçekten nişanlıların –aslında herhangi bir kimsenin- neden evlendiğini anlamıyorum. Hâlbuki tüm küçük burjuva hassasiyetiyle, halaya teyzeye, komşuya, caddenin karşı tarafında oturanlara uygun ise evleniyorlar. Bu da nişanlılığı en güzel zaman olarak görme sersemliği ve hastalığını ele veriyor.

Evlilikteki ana unsur âşık olmaktır; peki hangisi önce gelir? Aşk mı? Yoksa evlilik mi? Eğer evlilikse âşık olmak sonra mı gelir? Âşık olmanın sonradan geldiği fikri dar görüşlü sağduyu savunucuları arasında pek saygı görmemiştir. Hâlbuki güngörmüş babalar ve hatta anneler kendi deneyimlerinden öğrendiklerini tavsiye ederler ve uğradıkları zararı telafi etmek için çocuklarının da bu deneyimlerinden ders çıkarmasını isterler. Bu durum tıpkı birbirinden hiç hoşlanmayan iki güvercini küçücük bir kafese kapatarak, birbirleriyle anlaşmalarını sağlamaya çalışan güvercinseverlerin bilgeliğine benzemektedir. Bütün bu düşünce tarzı son derece dar görüşlüdür. Ben bu tarzdan yalnızca lafın gelişi söz ediyor ve sizi bu tarza sırt çevirmeye çağırıyorum.

O zaman evlilik aşkı tahrik etmek değildir; aksine aşkı geçmişte değil bugün var olan bir unsur olarak kabul eder. Yine de evliliğin bir etik ve dinî unsuru varken, âşık olmanın böyle bir unsuru yoktur. Bu nedenle evlilik teslimiyete dayanırken, âşık olmak teslim olmak değildir. Yine de herkesin yaşamlarında, ilki (benim ifademle) pagan hareketi –ki âşık olma bu harekete aittir-, ikincisi ise evlilikte ifadesini bulan Hıristiyan hareketi olmak üzere iki hareket yaptığını varsaymadıkça, böyle bir aşkın

Hıristiyanlığın dışında kaldığı söylenmedikçe, aşk ve evliğin birbiriyle bağdaştığı kanıtlanmalıdır.

O zaman ilk yapılması gereken aşkın incelenmesidir. Burada senin ve bütün dünyanın aşağılamasına rağmen, benim için daima güzel bir anlama sahiptir: ilk aşk (inan bana, ben teslim olmayacağım ve muhtemelen sen de teslim olmayacaksın; böylece bu konu yazışmalarımızdaki bir ihtilaf konusu olmayı sürdürecek). Bu deyimden kendim söz ettiğinde, aklıma gelen yaşamdaki en güzel şeylerden birisi olduğu; ama sen bu deyimi kullandığında, senin gelişmiş gözlem noktalarının tamamının ateş altında olduğunun habercisidir. Bu deyimde bana göre gülünç bir taraf yok ve açıkça söyleyeyim senin saldırılarına, bu konuyu küçümsediğim için dayanıyorum. Bu yüzden başkaları için hüzün kaynağı olsa da, benim açımdan bu deyim hiçbir hüzün taşımıyor. Bu mutsuzluğun marazî bir şey olması gerekmez; zira marazîlik daima sahte ve zorakîdir. Bir kimsenin ilk aşkında kötü şans yaşamasında, kişinin aşkın acısını tatmasına rağmen aşkına hâlâ sadık kalmasında, hoş ve yararlı bir şeyler vardır. Yılların akışı içinde kişi bazen bu aşkını oldukça canlı bir anı olarak hatırladığında, bu anımsamada güzel bir şeyler vardır. Her ne kadar ruhu kendisini daha yüksek bir amaca adamak için o tür yaşam tarzını terk edecek kadar güçlü ise de, hayatın mükemmel olmasa bile yine de çok güzel bir şey olduğunu üzülerek anımsamakta bile hoş bir şeyler vardır. Bu üzüntü, çocukça şakaları uzun süre önce devrini tamamlayan şiirsel akla yatkınlıktan yada kendisini sağlıklı sanan, halbuki en zararlı hastalıklardan birisi olan müzik ustası Don Basilio'nun şeytanî zekasından daha sağlıklı, daha güzel ve daha asildir.[8] Bir insan tüm dünyayı kazanmış ama kendi ruhunu kaybetmişse, ne kârı olacaktır?[9] Benim için 'ilk aşk' deyiminde üzücü hiçbir şey yoktur yada en fazla mayhoş bir tadın azıcık baharatı

kadar vardır. Benim için, ilk aşk bir savaş çığlığıdır ve birkaç yıldır bir evli adam olmama rağmen, hâlâ ilk aşkın muzaffer sancağı altında savaşma onurunu sürekli yaşıyorum.

Buna karşın senin için ilk aşkın önemi, bu önemin azımsanması yada abartılması, kafa karıştıran değişken bir hareketten ibarettir. İlk aşk, bir anlığına seni son derece heyecanlandırır. İçindeki enerjik yoğunlukla tamamen dolarsın ve istediğin tek şey budur. (Böyle zamanlarda) son derece *ateşli ve coşkulusun, aşk ile* yanıyorsun; son derece hayalci ve verimlisin; bir yağmur bulutu kadar ağır, bir yaz rüzgarı kadar yumuşaksın; kısacası Jüpiter için bir bulut yada yağmurda sevgiliyi ziyaret etmenin ne anlama geldiğinin canlı örneğisin.[10] Geçmiş unutulur, her türlü kısıtlama kaldırılır. Sen daha da fazla genişlersin, yumuşama ve esneklik hissedersin; her bir eklemin esner; her bir kemiğin esnek bir tendona dönüşür. Bir gladyatör gibi yükselir ve bedenini tamamen kontrol etmek ister gibi gerersin –herkes bu durumun, yapanın enerjisini alacağını düşünür; halbuki bu tensel işkence kişinin gücünü tam olarak kullanabilmesinin önşartıdır. Şimdi saf bir alıcılık coşkusunu yaşayacağın bir hal içindesin. En yumuşak bir dokunuş bile bu görünmeyen, tamamen gerilmiş manevî vücudun heyecanla dolmasına yeter. Sık sık üzerinde düşündüğüm bir hayvan var: denizanası. Bu jelatin kitlenin kendisini bir düzleme nasıl yayabileceğine ve sonra yavaşça çökebileceği yada yükselebileceğine, böylelikle bakanın üzerine basılabileceğini düşüneceği kadar sabit ve sağlam görüneceğine hiç dikkat ettiniz mi? Avı yaklaşırken gözlemler; kendisini çukurlaştırıp bir torba haline gelir ve muazzam bir hızla derinliklere iner, hızı avını –torbasına değil, zira torbası yoktur, ama kendi içine- düşürmek için kullanır; zira bu haliyle kendisi yalnızca bir torbadan ibarettir. Sonra kendisini o kadar çok gerer ki, ne kadar genişleyebileceğini kavra-

mak mümkün değildir. İşte sen de böylesin. Seni kıyaslayacak daha güzel bir hayvan bulamadığım için, ayrıca yalnızca bir torbadan ibaret olma düşüncesi karşısında kendi kendine gülümsemene neden olduğum için beni bağışla. Böyle anlarda senin aradığın "ilk"tir; tek istediğin odur; hem de sürekli olarak dönmek istediğinin ilk olmasının çelişki olduğundan bile kuşkulanmadan istediğin odur. Buradan ya ilke ulaşamayacağın yada ilki zaten yaşadığın ve şimdi gördüğün, şimdi yaşadığının yalnızca o ilkin bir yansımasından ibaret olduğu gerçeği çıkmaktadır. Buradan hareketle ilkin, eğer doğru şekilde aranırsa, ilkin kendisinden başka herhangi bir şeyde tamamen var olabileceğine inanmakla, hata yaptığını ilave edebiliriz. Senin kendi uygulamalarına yaptığın çağrı açısından bakıldığında, hiçbir zaman doğru yönde hareket etmediğin için, bu da bir yanlış anlamadan ibarettir.

O zaman senden bu gizemli "ilk" sözcüğünün, daima dünyada muazzam bir önem taşıyacak bu sözcüğün, ardında neyin yattığını öğrenmeye çalışmak boşunadır. Sözcüğün birey için taşıdığı önem, bütün manevî durumu için gerçek anlamda belirleyicidir. Ancak ruhunun daha yüksek değerlerden etkilenmeye ve heyecanlanmaya ayarlı olmadığını gösterecek kadar da önemsizdir. Öbür yandan 'ilk'in önem kazandığı kimseler için iki yol vardır. 'İlk' ya geleceğin vaadini içinde taşır ve yaşamlarında itici güç, nihayetsiz güdüdür ve bu kimseler, her ne kadar bugün ilk olarak sürekli açılma ve gençleşme halinde olsa da, ilkin başka bir şeyi değil bugünü temsil ettiği şanslı kimselerdir. Yada ilk, bireyi içten zorlamaz. İlkteki enerji bireydeki motivasyon gücüne dönüşmeyip, bireyi uzağa fırlatan bir uzaklaştırıcı güçtür. Bunlar sürekli olarak kendilerini 'ilk'ten uzaklaştıran talihsiz kimselerdir. Doğal olarak bu durum, bireyin tamamen suçsuz olduğu bir şey değildir.

İlk fikrinden etkilenen herkes, 'ilk' sözcüğünü sağlam bir kavrayışla ilişkilendirir ve yalnızca 'ilk'in en kötü anlama geldiği düşük düzeydeki şeylerle bağlantı kurma eğilimi sergiler. Bu açıdan sende zengin örnekler var: sendeki İlk kanıtlar; yeni bir giysiyi ilk kez giyme vs. bir şeyin tekrar edilebilme olasılığı ne kadar fazlaysa, ilk o kadar önemsiz hale gelmekte, bu olasılık azaldıkça ilk önemi artmaktadır. Öbür yandan ilk kez kendisini daha önemli olarak ilan edenin tekrarlanma olasılığı daha azdır. Eğer ilkin içinde ebedî bir şeyler varsa, o zaman tüm tekrarlanma olasılığı ortadan kalkmaktadır. Bu durumda eğer bir kimse, ilk aşktan bir daha hiç tekrarlanamayacak bir şey olarak hüzünlü bir samimiyetle söz ederse, bu durum aşkın olumsuz eleştirisini değil, ebedî bir güç olarak yüceltilmesinin en derin şekilde hissedilmesini oluşturur.

'İlk' olarak adlandırdığımızda aşka birçok anlam kazandırırız. Şimdi *ilk aşkı* daha doğrudan ele alacağım. Yaşamda yapılması gereken şeyin bir hayat arkadaşı bulmak için dinlemek ve aranmak (hatta bir gazetede aramak) olduğunu düşünen zevksizlerin, kendilerini ilk aşktan zaten dışladıkları aşikârdır ve bu tür bir zevksizlik ilk aşkı önceleyen bir hâl olarak görülemez. Elbette Eros'un böyle bir kimseyi âşık ederek ona bir oyun oynayacak kadar merhamet sahibi olması mümkündür. Gerçekten de 'merhamet sahibi'dir; zira bir kimseye yeryüzündeki en büyük hayrı bahşetmek olağanüstü merhameti gösterir ve ilk aşk mutsuz olduğunda dahi en büyük hayırdır. Ama bu durum daima bir istisna olarak kalacak ve kişinin önceki durumu tatsızlığını sürdürecektir. Eğer bir kimse müziğin rahiplerine inanırsa (ve bu öyle bir konudur ki kişi onlara inanmaya neredeyse mecburdur) ve eğer onlarla birlikte bir de Mozart'ı dinlerse, o zaman ilk aşktan önceki hâl, aşkın insanı nasıl kör ettiğine gönderme yapılarak tanımlanmalıdır. Birey kör olmasına karşın, aşkı içinde neredeyse görür; kendi

içine gömülür, kendi görünüşüne bakar ama yine de sürekli olarak dışarıdaki dünyaya bakma çabası içindedir. Dünyanın onu kör etmesine karşın, birey hâlâ dünyaya gözlerini dikmiştir. Mozart'ın *Figaro*'da betimlediği, kişinin işte bu hayal eden ama yine de arayış içinde olan, ruhsal olduğu kadar tensel de olan hâlidir. Buna karşın, ilk aşk mutlak bir uyanıklık hâli, mutlak dikkatlilik hâlidir ve ilk aşka haksızlık etmemek için bu hâlin sürdürülmesi gerekir. İlk aşk, kendisi için var olan tekil, kesin, somut bir nesneye yöneltilir; başka hiçbir şey mevcut değildir. İşte bu tek nesne muğlâk bir hâlde değildir; belirgin bir canlı olarak mevcuttur. İlk aşkın içinde tensel bir unsur, güzellik unsuru yer alır; ancak bu unsur yalnızca tensel değildir. Böyle bir tensel, ilk olarak düşünme aşamasında ortaya çıkar; ama ilk aşk düşünceden yoksundur ve bu yüzden yalnızca tensel değildir. Bu, ilk aşkın gerekliliğidir. Ebedî olan her şey gibi, ilk aşk da kendi içinde iki yönlü bir karaktere sahiptir: kendisi ezelde ve ebedde varsayar.

(İlk aşk) özgürlük ve ihtiyacın birliğidir. Birey bir başkasına karşı dayanılmaz bir şekilde çekilir; ama bu çekilmede (tutsaklık değil) özgürlük hisseder. İlk aşk evrensel ile tekilin birliğidir; tekil olarak evrenseli içerir ve hatta bu içerme bağıllılık noktasına kadar ulaşır. Ancak ilk aşk, bütün bunları yalnızca düşüncenin gücüne dayanarak sahiplenmez; bu güce hemen sahip olur. İlk aşk ne kadar buna uyuyorsa o kadar sağlıklıdır ve gerçekten bir ilk aşk olması daha büyük olasılıktır. İki kişi birbirine dayanılmaz bir güçle çekilir ama yine de kendi tam özgürlüklerinin tadını çıkarırlar. Burada ilk başta uğraşılması gereken hazır katı kalpli babalar yada sfenksler yoktur;[11] ben onları (ihtiyaç duyduklarıyla) donatacak kadar şanslıyım (romancı ve oyun yazarı olarak zamanı tüm dünyaya, aşıklara, okuyuculara ve izleyicilere işkenceye de çevirmiyorum), yalnızca Tanrı namına onların bir araya gelmesini

sağlıyorum. Gördüğün gibi sana asil babayı sunuyorum ve gerçekten de çoğu zaman yaptığımız gibi, biz alay konusu etmezsek, bu rol çok çekici bir roldür. Belki de babanın tarzına küçük bir 'Tanrı namına' sözünü ilave ederim. Aşkı hiç tanımamış yada uzun zaman önce unutmuş yaşlı bir adamın bu tavrını affedeceğini sanıyorum; ama hâlâ ilk aşkın coşkusu içindeki genç bir adam da bu hususa vurgu yaparak seni şaşırtabilir.

Bu yüzden ilk aşk kendi içinde güvenlidir. Ama bireylerin de bir dinî gelişimi vardır. İlk aşk ile evliliğin birlikte yaşayabileceğini göstermeye hakkım olduğunu ve gerçekten de bunu yapacağımı varsayma hakkım var. Elbette mutsuz bir ilk aşkın bireylere Tanrı ve evlilikte güvenlik aramayı öğretmesi bir başka meseledir. O zaman ilk aşkı yeniden inşa etmek mümkün olsa bile, artık bu aşk dönüşmüş olacaktır. Burada insanlar üzüntü anlarında yada korkudan Tanrı'ya koşmuyorlar; onları dua etmeye zorlayan da korku değil. Kalpleri, aslında tüm benlikleri, neşe ile dolu. Böyle bir durumda Tanrı'ya bunun için şükretmekten daha doğal ne olabilir? Korkacakları hiçbir şey yoktur: dış tehlikelerin onların üzerinde bir gücü yok; iç tehlikeler ise ilk aşkın pek tanıdığı şeyler değildir. Ancak bu şükretme ilk aşkı değiştirmez; çünkü şükretmeye herhangi bir rahatsız edici tefekkür eklenmemiştir; bu eklenmenin daha yüksek bir eksende gerçekleşeceği varsayılır. Ama bu tür bir şükretme, tüm ibadetlerde olduğu gibi, dışsal anlamda değil, içsel anlamda bir eylem unsuru ile birleşmiştir. Bu örnekte bu eylem unsuru ilk aşka tutunma arzusudur. Bu durum ilk aşkın doğasını değiştirmez; çünkü tefekkür eklenmemiş, sağlamlığı bozulmamış, kutsal dokunulmazlık teminatını hâlâ muhafaza ediyor; yalnızca daha yüksek bir merkeze sahip olduğu varsayılıyor. Belki de bu yüksek merkezlilik içinde ilk aşk neden korkması gerektiğini bilmiyor; belki de

hiçbir tehlike hayal edemiyor ve ilk aşkın bir türü olan bu iyi niyeti yoluyla etik alanına yükseltiliyor.

Elbette beni hangi Tanrı'dan söz ettiğimi oldukça belirsiz ve muğlâk bıraktığım konusunda uyaracaksın. Bu Tanrı, aşkın sırlarına memnuniyetle sırdaşlık edecek ve varlığı temelde yalnızca âşıkların kendi ruh halinin bir yansımasından ibaret olan kâfir Eros değildir; Hıristiyanlığın tanrısı, maneviyat Tanrısı, manevî olmayan her şeye muhalefetinde kıskanç olan Tanrıdır. Beni ayrıca Hıristiyanlıkta güzellik ve tenselliğin yadsındığı konusunda uyaracak ve laf arasında Hıristiyanlar için İsa'nın çirkin yada güzel olmasının bir öneminin olmadığını vurgulayacaksın. Aşkın benim ortodoksimle yaptığı gizli toplantılardan, özellikle kaba ortodoksinin büyük bir kısmından daha fazla muhalefet ettiğin, herhangi bir arabuluculuk girişiminden uzak durmam için yalvaracaksın: 'Evet, bir genç kız için kilisede kürsüye yürümek ne büyük bir neşe kaynağı, onun ruh haliyle ne kadar da uyumlu bir davranış! Cemaate gelince, onlar muhtemelen kızın dünyevî arzunun ayartmasına direnememesi yüzünden, onu kusurlu bir varlık olarak gördükleri kesindir; kız orada sanki cezalandırılmak üzere yada halkın önünde günah çıkarmak üzere durur ve rahip ilk önce metni okur, sonra da kızı rahatlatmak üzere eğilir ve zaten evlilik Tanrı'yı memnun etmeye yönelik bir kurum değil midir? Burada dikkate değen tek şey rahibin konumudur ve eğer kız tatlı ve genç ise, bu evliliğe karışmaktan çekinmem ve kulağına sırrı fısıldayabilirim.

Genç dostum! Evet, evlilik Tanrı'yı memnun etmek için gerekli bir kurumdur. Öbür yandan Kutsal Metinlerde bekârlar için özel bir kutsamadan söz eden hiçbir yer anımsamıyorum – hâlbuki bütün çok yüzlü aşk işlerinin sona erdiği yer orasıdır. Ancak seninle uğraşmak en güç iş; zira sen her şeyi kanıtlayabi-

lirsin ve ellerinde her fenomen her şeye dönüşebilir. Evet, Hıristiyan Tanrı kesinlikle manevîdir ve Hıristiyanlık da manevîdir ve tenle ruh arasında bir uyumsuzluk konulmuştur. Ama ten tensellik değildir; bencilliktir. Bu bağlamda manevî bile tensel olabilir. Örneğin bir kimse kendi manevî yeteneklerini beyhude yere kullanırsa, o zaman hayvanîleşir. Hıristiyanlar için İsa'nın dünyevî güzelliğe sahip olmasının gerekli olmadığını çok iyi biliyorum ve eğer önemli olsaydı, senin sandığından çok farklı bir nedenden dolayı, güzelliğin bir mü'minin onu görme arzusu duymasının temel nedeni olması açısından, çok üzücü olurdu. Ancak bütün bunlardan Hıristiyanlıkta tenselin yok edildiği sonucu çıkarılmamalıdır. İlk aşkta güzellik unsuru vardır ve masum haliyle tensellikte bulunan neşe ve bütünlenme duygusu Hıristiyanlığa da taşınabilir.

Böylece ruhunun yanıp tutuştuğu şeyi, birçok hatalı girişimde bulamadığını buldun: tüm benliğinin huzura erebileceği bir kız buldun. Çok fazla tecrübeli olmana rağmen, yine de bunun senin ilk aşkın olduğuna inadın. 'Kız güzel' –doğal olarak. Aynı zamanda 'tatlı'-peki başka?- ve yine de güzelliği normalliğinde değil, çok yönlülüğün birliğinde, rastlantıda, kendisiyle çelişmesinde yatıyor'. 'Onun bir ruhu var' –biliyorum; 'kendini senin başını döndürebileceği izlenimine teslim edebilir; o kadar hafif ki bir peruğun üzerindeki kuş gibi sallanabilir. Ruhu var, güzelliğini aydınlatmaya yetecek kadar hem de, daha fazlası değil'. Seni dünyada sahip olduğun her şey –bu açıdan kesinlikle sana yetecek her şey- konusunda temin edecek gün geldi. Ona tüm iltifatlarını sundun. Ailenin yemek odasında zaten bir süre bekledin; birkaç kez koşuşturan hizmetçi, dört yada beş meraklı kuzen, bir muhterem teyze, bir kuaför telaş içinde yanından geçti. Sonra misafir salonunun kapısı yavaşça açıldı, içeriye hızlı bir göz attın, hiç

kimsenin orada olmaması ve kızın tüm meraklıları misafir salonundan uzaklaştırması seni coşturdu. Kız güzel, her zamankinden daha güzel; bir canlılık var yüzünde. Heryerini saran titremeleriyle, bir uyum var kızda. Hayran oldun; kız senin hayallerinin bile ötesinde güzel. Tamamen kendinden geçmişsin, ama ince bir düşünce duygularını anında gizliyor. Sükûnetin kızı daha da çok cezbediyor; onun ruhuna, güzelliğine ilgi duymanı sağlama arzusu aşılıyor. Ona yaklaşıyorsun. Şıklığı da ona sıradan olmayan bir hoşluk katıyor. Henüz tek bir söz bile söylemedin. Ona bak; ama baktığını belli etme; onu duygularını göstererek utandırmak istemiyorsun. Ama ayna bile yardımına koşuyor. Göğsüne ilk kez tutkuyla öptüğünde verdiğin broşu takıyorsun. Şimdi o tutkunun teyidi gerekiyor. O da aynı tutkuyu içinde gizliyor, hiç kimsenin o tutkudan haberi yok. Tek çeşit çiçekten oluşan küçük bir buket uzatıyorsun, çiçeğin kendi içinde bir anlamı yok. Ona çiçek gönderdiğinde daima o çiçekten bir dal bulunuyor, ama o kadar dikkat çekmeyecek haldeki, kızdan başka kimse anlamını bilmiyor. Bugün bu çiçek de onur ve gurur ile ayakta duruyor ve tek başına kızı süslüyor. Kız o çiçeği çok seviyor. Çiçeği ona uzatıyorsun, gözlerinden bir damla yaş süzülüyor; sana dönüyor çiçeği öpüp göğsüne tutturuyorsun. Belli bir hüzün yayılıyor kızın yüzüne. Sen de etkileniyorsun. Kız geriye bir adım atıyor, kendisine engel olan giysisine biraz kızmış halde. Kollarını boynuna sarıyor; senden uzaklaşamıyor. Sanki bir düşman onu senden koparacakmışçasına sıkı sıkıya sana sarılıyor. Güzelim elbisesi buruşuyor, saçları bozuluyor ve o anda kız ortadan kayboluyor. Bir kez daha yalnız başına kalıyorsun. Yine bu yalnızlığını koşuşturan bir hizmetçi, dört yada beş meraklı kuzen, bir muhterem teyze, bir kuaför bozuyor. Sonra misafir salonunun kapısı açılıyor, kız içeri giriyor. Sessiz bir samimiyet okunuyor her yerinden. Elini sıkıyor ve ancak tekrar görüşmeye söz vermesi üzerine ayrılıyorsun

–evet, kilise kürsüsünde; bunu unutmuştun, hâlbuki daha önce defalarca bu konuda düşünmüştün. Şimdi ise bu tutku içinde unuttun. Şimdi gerçekle yüz yüze geldin herkes gibi, ama sen bunu daha önce düşünmemiştin. Yine de evliliğin bir törenden ibaret olmadığını anlayamayacak kadar ileri gittin. Korku kapladı her yanını: 'Ruhu gün ışığı kadar saf, cennetin tavanı kadar yüce, okyanus kadar masum olan bu kız; önünde secdeye varabileceğim bu kız; aşkının beni bütün kafa karışıklıklarından kurtardığını ve beni yeniden dünyaya gelmişe döndürdüğünü hissettiğim bu kız; evet, işte kürsüye birlikte yürümek istediğim kişi, bu kız. Orada bir günahkâr gibi duran ve bizden Havva'nın Âdem'i ayarttığı şekilde söz edilecek olan biziz. Önünde gururlu ruhum boyun eğen, hem de ruhumun önünde tek boyun eğdiği kıza; benim onun efendisi olduğum ve kocasına hizmetkâr olması gerektiği söylenecek. Vakit geldi. Kilise şimdiden ona kollarını uzatıyor ve onu bana geri vermeden önce onun dudaklarına ilk gelin öpücüğünü konduracak; hâlbuki ben o öpücük için tüm dünyayı verirdim. Kilise şimdiden onu kucaklamak için kollarını uzatıyor; ama bu kucaklama, onun tüm güzelliğini öldürecek ve sonra da kızı bana fırlatıp, şöyle diyecek: "üretken ol ve çoğal". Bu ne tür bir güçtür ki, kilise benimle gelinim arasına, benim kendim için seçtiğim ve beni seçen gelinimle arama girmeye cüret ediyor? Ve bu güç kıza bana sadık kalmasını emredecek; onun böyle bir emre ihtiyacı mı var? Ayrıca o, yalnızca bir üçüncü şahsın, sanki benden çok sevdiği bir şahsın, sadakat göstermesini söylediği için mi bana sadık kalacak? Ve benden de ona sadık kalmamı isteyecekler; tüm ruhumla ait olduğum birine bunu yapmam için emredilmesi gerekir mi? Ve bu güç birbirimizle ilişkimize karar veriyor; benim emretmem onun da itaat etmesi gerektiğini söylüyor; peki ya ben emretmek istemiyorsam, ya ben kendimi emredemeyecek kadar aşağıda görüyorsam? Hayır, ona itaat edeceğim, onun iması bile

emirdir; ama o yabancı güce itaat etmeyeceğim. Hayır, hâlâ vakit varken onunla uzaklara kaçacağım ve geceden bizi saklamasını, sessiz bulutlardan bize kahramanlık masalları anlatmasını isteyeceğim; gerdek gecesi üzerimize doğarken ve göklerin muazzam çatısı altında onun fiziksel cazibesiyle sarhoş olacağım; onunla yalnız, tüm dünyada yalnız olacağım ve kendimi onun aşkının dipsiz kuyusuna atacağım ve dudaklarım susacak. Bulutlar düşüncelerim, düşüncelerim ise bulut olacak. Ve haykıracağım ve gökler ve yerlerin tüm güçlerine hiçbir şeyin benim mutluluğumu bozmaması için niyaz edeceğim ve onlara yemin verip, ant içireceğim. Evet, uzaklarda, çok uzaklarda ruhum sağlığına kavuşacak, sinem yeniden solumaya başlayacak ve ben bu yapışkan havada boğulmayacağım. Uzaklar, evet, uzaklar söyleyeceğim yalnızca bu: *Procul o, procul este, profani.*[12] Peki onun bu yolculukta sizi izleyip izlemeyeceğini de düşündün mü? 'Kadın zayıftır', hayır kadın yumuşaktır, Tanrı'ya erkekten daha yakındır. Bu nedenle kadın için aşk her şeydir ve Tanrı'nın ona bahşedeceği inayet ve doğrulamayı kesinlikle küçük görmeyecektir. Bir kadının aklına evlilik aleyhine hiçbir şey gelmez ve erkekler kadını yozlaştırmadığı sürece ebediyen de gelmeyecektir. Ancak özgürleştirilmiş kadından böyle bir aleyhte fikir çıkabilir. Saldırı daima erkeklerden gelir; çünkü erkek mağrurdur, her şeyi ister; kendinden daha yüksek hiçbir şey yoktur.

Seni şok eden ilk husus, senin köklü bir şekilde onun efendiliği konumuna getirilmendir. Sanki öyle, hatta aşırı derecede öyle değilmişsin gibi... Sanki sözlerinle bunu yeterince ifade etmemişsin gibi... Ancak sen bu putlaştırmayı, bu cilveliliği, şiddetle efendi olduğunu hissetmene karşın onun kölesi olmayı istiyor gibi görünmeyi bırakmayacaksın.

İkincisi; senin ruhunu isyan ettiren, sevgilinin günahkâr ilan edilmesidir. Sen bir güzellik aşığısın ve bunun bir kadını daha

güzel yapıp yapmayacağına ilişkin düşünceleri tembel kafana sokmaya bile çalışabilirsin. Bu konuda ciddi olmadığımı gayet iyi anlamışsındır; ancak bu açıdan kendini meşgul edeceğin çok konu çıkacak. Kutsal Kitab'ın kadının üzerine tuttuğu titrek ışıkta bile onun günahkâr olduğunu, ancak bir çok günahının çok sevdiği için affedildiğini düşüneceksin.[13] Ancak bir kez daha söylemek istiyorum ki; onu orada günahkâr olarak düşünmek yalnızca senin vehminden ibaret. Soyut olarak günah işlemek bir şey, somut olarak günahı bilmek başka bir şeydir. Kadın yumuşaktır ve Kilisenin en açık ifadeleriyle kendisine hitap edilmesinden alınmak bir kadının aklına kesinlikle gelmez. Kadın yumuşaktır ve tamamen güvenir. Kim bir kadın gibi gözlerini aşağı indirebilir ve kim bir kadın gibi gözlerini yukarı kaldırabilir? Bu yüzden eğer Kilisenin günahın dünyaya indiğine ilişkin güçlü ilanı kadında herhangi bir değişiklik meydana getirecekse, bu değişiklik kadının sevdiğine daha sıkı tutunması olacaktır.

Son olarak seni üzen husus; üçüncü bir gücün seni ona, onu da sana sadık kalacak şekilde bağlamak istemesidir. Kayıtlara geçmesi için, senden bu üçüncü gücün kendisini dayatmadığını anımsamanı istemeliyim. Zira burada dikkate aldığımız bireyler dinî bakımdan gelişmiş, dini kendileri arzulayan kişilerdir ve buradaki soru bu dini arayıştaki herhangi bir unsurun ilk aşklarının önünde engel oluşturup oluşturmadığıdır. İlk aşkın, aşkı, şu yada bu yolla aşk yaparak, daha yüksek bir güç karşısında aşıkların kendilerine dayattığı bir göreve dönüşmesinin doğal olduğunu yadsıyamazsın. Âşıklar; ay, yıldızlar, atalarının külleri, onurları vs. üzerine birbirlerine sadakat yemini ederler. Eğer buna şöyle dersen: 'Evet, ama bu gibi yeminlerin hiçbir anlamı yok, bu yeminler yalnızca âşıkların kendi ruh hallerinin bir yansıması; aksi halde neden ay üzerine yemin etmek akıllarına gelsin?'; sana cevabım

'sen de burada ilk aşkın doğasını değiştirdin' olacaktır. Zira ilk aşkın güzelliği, bu aşk için, aşkın gücüne dayanarak, her şeyin gerçeklik kazanmasıdır ve ayın üstüne yemin etmenin anlamsızlığı ancak düşünüldüğü anında anlaşılır.

Böylece ilk aşkın, doğasını daha yüksek bir yakın ortak paydaya yükseltilerek değiştiren düşünmenin yardımı olmaksızın etik ve dinî ile nasıl ilişkiye girdiğini görmüş olduk. Bir bakıma bu değişim gerçekten de meydana geldi ve şimdi bu değişimi, âşıkları gelin ve damada dönüştüren metamorfozu inceleyeceğim. Âşıkların aşklarını Tanrıya sunma şekilleri, bu aşk için Tanrıya şükretmektir. Burada değişim zarafet kazanmadır. Erkeğin en yatkın olduğu zayıflık, sevdiği kızı fethettiğini sanmasıdır; bu zayıflık onun kendisini üstün hissetmesine yol açar –ama bunda estetik hiçbir yön yoktur. Öbür yandan Tanrıya şükrettiğinde, bu aşk içinde tevazu kazanır ve sevgiliyi Tanrının elinden bir armağan olarak almak, sevgiliyi fethetmek için tüm dünyayı zorla kontrol altına almaktan çok daha güzeldir. Buna şu hususu ekleyebiliriz: gerçekten aşka düşen bir adam Tanrının önünde tevazu ile eğilmedikçe ruh huzuruna ulaşamaz ve sevdiği kız onun için en zarif anlamda bile ödül olarak görmeye cesaret edemeyeceği kadar önemlidir. Eğer fethetmek ve kızın sahibi olmak kişiyi mutlu ederse, o zaman doğru olanın, kısa bir delice aşkın doğaüstü gücü değil, bütün bir yaşam boyu sürekli olarak ona sahip olma olduğunu anlayacaktır. Yine de bu idrak önceki bazı kuşkulara dayanarak ortaya çıkmaz, hemen ortaya çıkar. Bu yüzden ilk aşkta gerçekten yaşayan öz, kalıcıdır, buna karşın nahoş unsurlar elenip gider. Karşı cinsin, bu dengesizliğin ve ona teslim olmanın akla yatkın olmadığının farkında olması doğaldır ve eğer kız bir hiç olmakta neşe ve mutluluk hissedecek kadar ileri giderse, o da bu yolda gerçek olmayan bir şeye dönüşebilir. Ama eğer kız sevgilisi

için Tanrıya şükrederse, ruhu çileye karşı teminat altına alınır; Tanrıya şükredebilmek, kızın sevgilisini, kendisine nefes alma alanı bırakacak bir mesafeye koyması demektir. Ve bu durum kaygılı bir kuşkunun sonucu olarak ortaya çıkmaz. Kız böyle bir kuşku bilmez. Bu mesafe koyma anında kendiliğinden ortaya çıkar.

Yukarıda ilk aşktaki hayalî ebediyetin bile bu aşkı ahlâkî hale getirdiğini ortaya koydum. İşte âşıkların aşklarını Tanrıya atfetmelerindeki bu şükür, o aşka mutlak ebediyet mührünü vurur ve ayrıca bu niyet ve yükümlülüğü kazandırır. Bu ebediyet karanlık güçlere değil ebedînin kendisine dayanacaktır. Niyet bir başka yönden de önemlidir. Bu niyet, aşka hareket imkânı ve ayrıca onlar olmaksızın ilk aşkın cesaret edemeyeceği bir güçlüklerden kurtulma çabasını yaratır. İlk aşktaki estetik, bu aşkın sınırsızlığında yatmaktadır; estetik olmayan unsur ise bu sınırsızlığın sonlu hale getirilebileceği gerçeğinde yatmaktadır. Dinî unsurun gelişinin ilk aşkı rahatsız edemeyeceği konusuna ışık tutmak için, biraz daha belirgin ifadeler kullanacağım. Dinî unsur, gerçekten Tanrı'nın yardımıyla insanın tüm dünyadan daha hafif olduğu inancının ifadesidir. Aynı iman insanın yüzme yeteneğinin de ardında yatar. Şimdi kişinin tutunabileceği bir can simidi bulunduğunu varsayalım; bu simidin ölümcül tehlike içinde olan bir kimse tarafından, böyle bir tehlike anında daima giyileceğini düşünelim. Ama ayrıca o kimsenin bu simidi takacak bir ölümcül tehlike içinde hiçbir zaman olmadığını da varsayalım. İşte bu son varsayım ilk aşk ile din arasındaki ilişkiye karşılık gelir. İlk aşk, geçmişte herhangi bir kötü deneyim yada kaygılı düşünce olmaksızın dinîyi beline takar. Analojiyi çok ileriye, sanki dinî, ilk aşk ile yalnızca dışsal bir ilişki içindeymiş gibi anlaşılacak noktaya götürmemiş olmayı umuyorum. Yukarıda gösterilen örnekte durum böyle değildir.

Haydi şimdi hesabı tamamen kapatalım. Erotik kucaklamadan çok fazla söz ediyorsun; peki evlilikle kıyaslandığında bunun ne anlamı var! Evliliğin 'biz'indeki kipleme zenginliği, erotiktekinden çok daha fazla değil midir! Bu tonlama ne ayartmanın yalnızca anlık ebediyetine ne de fantezi ve hayalin aldatıcı ebediyeti ile kıyaslanamaz; ancak bilincin ebediyetin, ebedînin ebediyeti ile kıyaslanabilir. Bana göre evliliğin 'benim'indeki güç, kararlılık ve niyet çok daha derinlere inmektedir. Buradaki enerji ve esneklik çok sert ve çok yumuşak olabilir! Ne büyük bir hareket gücü! – Bu yalnızca karanlık heyecanın kafası karışık coşkusu değildir; zira nikah göklerde kıyılır ve görev duygusu bütün evrenin bünyesine en aşırı uçlarına kadar nüfuz eder; yolu hazırlar ve bizi bütün ebedîyette aşkı engelleyebilecek hiçbir engelin bulunmadığı konusunda temin eder. Öyleyse bırakalım Don Juan tüylü yatak odasını ve eğer daha yükseğini göremiyorsa şövalye karanlık gökyüzünü ve yıldızlarını sahiplensin. Evlilik bunlardan daha yüksek bir göğe sahiptir. Evlilik böyledir; eğer böyle değilse bundan ne Tanrı, ne Hıristiyanlık, ne düğün ne bir lanet yada rahmet suçlu değildir; sorumlu olan yalnızca insandır. İnsanlara nasıl yaşanacağını öğretmek yerine, onların yaşam konusunda kafalarını karıştıran, daha başlamadan onları sıkan kitaplar yazılması üzücü ve utanç verici değil midir? Eğer onlar haklı olsalardı, yaşam acı bir hakikat olacaktı; ama yalnızca yalan yazıyorlar. Bizlere günah işlemesi öğretildi; ama günah işlemeye cesareti olmayanlar da başka bir yolla mutsuz edildi. Ne yazık ki ben de estetikten o kadar çok etkilendim ki 'koca' sözcüğünün senin kulaklarında nasıl yankı yaptığını bilemiyorum. Ama umurumda değil. 'Koca' sözcüğü itibarını kaybetmiş ve şimdi neredeyse alay konusu haline gelmiş olsa bile, birisinin onu eski onurlu makamına tekrar oturtmasının vakti çoktan geldi. Eğer 'Sık sık evlilik görmene rağmen, sen hiçbir zaman böyle bir şey görmedin' dersen, bu beni rahatsız etmez; çünkü evliliği her gün görmek evliliğin

yüceliğini daha az görebilmeye yol açar; hele bir kimse evliliği aşağılamak için her şeyi yapıyorsa... Sen kendin kürsü önünde bir adama elini uzatan kızın senin aşk maceralarında ilk aşklarını yaşayan kadın kahramanlardan daha kusurlu olduğunun düşünüleceği hükmünü vermedin mi?

Şimdi seni ve senin öfkeli, hem de senin kabul edeceğinden daha fazla öfkeli haykırışlarını sabırla dinledikten sonra (ama evlilikle bir realite olarak karşılaştıktan sonra içindeki bu kışkırtmaları çok iyi anlamadığını fark edeceksin- hiç kimseye itiraf etmeksizin muhtemelen kendi içinde öfkeleneceksin), benim küçük bir gözlemde bulunmama izin ver. İnsan yaşamında ancak bir kez sever ve kalp ilk aşkına –evliliğe!- tutunur. Farklı alanların bu uyumuna kulak ver ve hayran ol. İlk aşk estetik olarak ifade edilmiş olsa da, dini ve etik açıdan aynı şeydir. İnsan yalnızca bir kez sever. Bu aşkı realite haline getirmek için evlilik devreye girer ve eğer birbirini sevmeyen insanlar evlilik fikrini akıllarına sokmuşsa, bundan kilise sorumlu tutulamaz. İnsan bir kez sever, bu söz çok farklı yerlerden yankılanır: her gün birbirine mutluluk vererek bu gerçeğe kanıt oluşturanlardan ve mutsuz olanlardan. Mutsuz olanlar da yalnızca iki sınıftan ibarettir: sürekli olarak ideali arzulayanlar ve evliliğe tutunmak istemeyenler. Bu ikinciler gerçek ayartıcılardır. Bunlara daha az rastlarsınız; zira bunların daima özel bir yönü vardır. Birisini biliyorum; o da kişinin ancak bir kez sevebileceğini itiraf etti; ancak bu aşk onun vahşi şehvetini tatmin edememişti. Bazı kimseler 'Evet, insan yalnızca bir kez sever, ama iki kez, üç kez evlenir' derler. Burada yine alanlar birleşmektedir; çünkü estetik ikinci evliliğe 'hayır' derken, kilise ve din etiği kuşkuyla bakar. Benim için bu çok önemlidir; zira eğer bir insanın birden fazla sevebileceği doğru olsaydı, o zaman evlilik sorgulanmaya başlanacaktı. Dinin insana yalnızca bir kez sevmeyi emreden keyfî kuralı

yoluyla, erotikle ilgili meselelerde bu şekilde son derece dikkatsiz davranarak, erotiğe zarar veriliyor gibi görünecekti. Sanki 'bir kez evlenebilirsin ve bu aşkın sonu olur' demiş olacaktı.

Burada ilk aşkın değişmeksizin nasıl evlilikle ilişki kurduğunu gördük. Bu yüzden ilk aşkta bulunması gereken estetik, ayrıca evlilikte de bulunur; zira ilk aşk zaten evliliğin içinde vardır. İlk aşkın estetik yönü bu aşkın sonsuzluğunda, -yukarıda açıklandığı üzere- önselliğinde bulunur. İkincisi; estetik aşkı oluşturan zıtların birliğinde yer alır: aşk hem tensel hem ruhsaldır; özgürlük ama aynı zamanda gerekliliktir; anda mevcuttur; yüksek derecede bir varoluş niteliğine sahiptir ama aynı zamanda kendi içinde bir ebediyeti vardır. Bütün evlilikler de bunlara sahiptir: tensel ama aynı zamanda ruhsaldır; ama daha da fazlasıdır. Zira 'ruhsal' sözcüğünü ilk aşka uygulamak, ilk aşkın ruha ait olduğu, yani ruha nüfuz eden tensellik olduğunu söylemektir. Evlilik de özgürlük ama aynı zamanda gerekliliktir; hem de daha fazlasıdır, zira ilk aşk örneğinde özgürlük, gerçekten bireyselliğin henüz doğal gerekliliktan uzaklaştırılmadığı bir ruhsal özgürlüktür. Ama daha fazla özgürlük, daha fazla teslimiyettir ve yalnızca kendi duygularını kontrol edebilen bir kimse kendisine cömert davranabilir. Dine ait olan, bireyi –erkeği sahte gururdan, kadını sahte tevazudan- kurtarır ve kendisini birbirlerine sımsıkı sarılan âşıkların arasına atar. Ama bunu onları ayırmak için değil, kadının daha önce hiç yapabileceğini sanmadığı bir cömertlikle kendisini verebilmesi ve erkeğin de yalnızca alabilmesi için değil, aynı zamanda kadın tarafından kabul edilmek üzere kendisini verebilmesini sağlamak için yapar. Evlilik ilk aşktan daha fazla içsel sınırsızlığa sahiptir; zira evliliğin içsel sınırsızlığı ebedî yaşamdır. Evlilik ilk aşktan daha fazla zıtların birliğidir; çünkü bir fazla zıtlığa, ruhsala sahiptir ve bu yüzden tensel çok daha derin bir zıtlık içindedir; ama kişi

tenselden uzaklaştıkça evlilik daha büyük bir estetik önem kazanır. Aksi halde en estetik şey, hayvanî içgüdü olacaktır. Evlilikte ruhsal, ilk aşktan daha yüksektir ve evlilik yatağının üzerindeki gök ne kadar yüksekse, evlilik o kadar daha iyi, daha güzel daha estetiktir. Evliliğin çatısını oluşturan gökyüzü dünyevî gökyüzü değil, ruhun göğüdür.

Evet, itiraf ediyorum, hatalı olabilirim; ama kendi evliliğimi düşündükçe, içimde açıklanması imkânsız bir hüzün uyanıyor. Evliliğimin sona ereceği, evliliğin beni birleştirdiği kimse ile bir başka yaşam süreceğim, eşimin orada bana başka bir tarzda verileceği, aşkımızın şartlarından birisi olan zıtlığın aşılacağı düşünceleri beni üzüyor. Ama onunla hayatımın en derin ve yaşamın sunabileceği en güzel birlikteliğini yaşadığımı anımsayacağımı bilmek beni teselli ediyor. Eğer bütün bunlardan anladığım bir şey varsa; dünyevî aşkın kusurunun aynı zamanda onun avantajı olduğu, bu avantajın da tercihli aşk olması olduğudur. Ruhsal aşk, taraf tutmaz ve sürekli olarak tüm görecelilikleri terk ederek, ters yöne gider. Gerçek biçimindeki dünyevî aşk ters yolu seçer ve en iyi haliyle tüm dünyada yalnızca tek bir kişiye yöneliktir. Burada tek bir kimseyi sevme ve yalnızca bir kez sevmenin hakikati yatar. Dünyevî aşk birkaç kişiyi sevmekle –temel beklentiler- başlar ve birini sevmekle sona erer. Ruhsal aşk kendisini sürekli olarak genişletir ve gittikçe daha fazla sever; hakikatini de herşeyi sevmekten alır. Bu yüzden evlilik, tensel ama aynı zamanda ruhsal, özgür ama aynı zamanda gerekli, kendi içinde mutlaktır; ama aynı zamanda kendisinden ötesine işaret eder.

Evlilik bu içsel uyuma sahip olduğu için, doğal olarak kendi içinde bir teolojiye sahiptir; bu teolojide sürekli olarak kendisini önşart kabul eder ve bu açıdan herhangi bir 'neden' sorusu yanlış anlamadan ibarettir. Ben burada mümkün olduğu kadar az

'neden'e sahip olan, evliliklerdeki güzelliği vurgulayacağım. Kişi aşkta neyin hakikat olduğunu bildiğinde, daha az 'neden', daha fazla aşk demektir. Ciddiyetten uzak kimseler için elbette geriye dönüp bakıldığında küçük bir 'neden' olduğu görülecektir. Ama ciddî kimseler için geriye dönüp bakıldığında büyük bir 'neden' görünecektir. Daha az 'neden' daha iyidir. Alt sınıflarda evliliğe genellikle herhangi büyük bir 'neden' olmaksızın girilir; bu yüzden bu evliliklerde çok sayıda 'nasıl' görülmesi –hedeflere nasıl ulaşılacak, çocuklara nasıl bakılacak vs.- olağandır. Evlilik açısından yalnızca evliliğin kendi 'neden'i vardır; ama bu neden sonsuzdur ve bu nedenle burada söz ettiğim anlamda bir 'neden' değildir. Yalnızca gerçek 'neden', bütün 'nasıllar'ı bastıracak sonsuz bir enerji ve güce sahiptir. Sonlu 'neden' bir bütünlük, herkesin kendi payını, kimisi az kimisi çok olmak üzere aldığı, herkesin diğerleri kadar kötü olduğu bir yığındır. Bir kimse evliliğinin başlangıcında bütün sonlu 'neden'leri birleştirmeyi başarsa bile, yalnızca bu nedenden dolayı kocaların en alt düzeyde olanı olacaktır.

Evliliğin 'neden'ine verilebilecek en saygın yanıtlardan birisi, evliliğin bir karakter okulu olduğudur. Kişi, kendi karakterini yükseltmek ve geliştirmek için evlenir. Sana borçlu olduğum bir fiilî duruma bağlı kalacağım. Senin ifadenle 'kontrolünü ele geçirdiğin' bir hükümet yetkilisi vardı. Böyle yapmak tam da sana uygun bir davranış; zira bir şey senin gözleminin nesnesi haline geldiğinde iyice büzülüyor, mesleğini icra ettiğini düşünüyorsun. O adamcağız akıllı birisiydi ve diller konusunda çok bilgiliydi. Aile masanın etrafında toplanmıştı. Adam piposunu içiyordu. Karısı güzel değildi; basit birisiydi. Kocasına kıyasla yaşlı sayılırdı. Senin vurguladığın gibi bütün bu özellikler insanı özel bir 'neden' olduğunu düşünmeye itiyordu. Masada genç, oldukça solgun, yeni evlenmiş bir kadın daha vardı ve bir başka 'neden'i biliyor

gibiydi. Evin hanımı kendisine çay koydu. Çayı, güzel olmayan, şişman ama hareketli, onaltı yaşlarında –henüz herhangi bir 'neden' sorusuna ulaşmamış gibi görünen- bir genç kız dolaştırıyordu. Bu saygın toplantıda senin önemsiz varlığın da bir yer bulmuştu. Resmen orada bulunan, şimdiye kadar bir çok kez oraya beyhude gelmiş olan sen, bu durumu doğal olarak gözden kaçırılmayacak bir ortam olarak görüyordun. Bozulan bir nişandan söz ediliyordu. Aile bu haberi o güne kadar duymamıştı. Oradaki herkes olayı tartışmaya başladı; herkes savcı olmuştu. İddialar yargılandı ve günahkâr aforoz edildi. Duygular galeyana gelmişti. Sen de suçlanan adamın lehinde bir şeyler söylemeye çalıştın; aslında niyetin ona yardım etmek değil, ortaya bir ipucu atmaktı. Başarılı olamadın; bu yüzden devam ettin: 'Belki de nişan olayı çok hızlı gerçekleşti, belki de adam önemli 'neden' – aslında 'fakat' sorusuna bile denebilir- sorusuna bir açıklama bulamadı; halbuki bu sorunun böylesine önemli bir karar adımından önce sorulması gerekir – bir kimse neden evlenir, neden, neden?' Bu 'neden'lerin her biri, kendi belirgin ancak aynı derecede kuşkulandırıcı tonuyla söylenmişti. Artık bu çok fazlaydı. Tek 'neden' yeterli olabilirdi; ama böylesine kapsamlı bir çağrı, düşman kampındakilere yönelik bu genel çağrı, çok etkileyiciydi. Zaman gelmişti. Ev sahibi, bir nüktedanlık havası içinde, ama aynı zamanda ortama egemen olan sağduyunun damgasını taşıyan bir tarzda, 'evet, elbette dostum, bunun cevabını ben verebilirim; kişi evlenir çünkü evlilik karakter için iyi bir okuldur'. Şimdi tartışma tamamen canlanmıştı. Kısmen muhalefet ederek, kısmen de onaylayarak –karısına pek eğitici faydası olmayacak şekilde, genç evli kadını şaşkına çevirecek tarzda ve genç kızı afallatacak biçimde- adamın saçmalamada kendisini aşmasını sağlamıştın. Sonra davranışından dolayı, ev sahibi hatırına değil, sahneyi mümkün olduğu kadar ağırlaştırıp uzatacak kadar kötü niyetli olan kadın-

ların hatırına kendini azarladın. Kadınlardan ikisinin benim savunmama ihtiyacı yoktu ve senin onlardan gözlerini kaçırmanın nedeni yalnızca geleneksel nezaketindi. Ancak adamın karısı, onu belki de gerçekten seviyordu –bu durumda bunları dinlemenin o kadın için ne kadar korkunç olduğunu bir düşün. Ayrıca bütün olayda saygın olmayan bir şey vardı. Sağduyulu düşünce, evliliği ahlâkî hale getirmez, aksine ahlâksızlığa dönüştürür. Tensel sevginin tek bir şekli, değişmiş hali vardır ve bu hali aynı derecede estetik, dinî ve etiktir ve o da aşktır. Sağduyulu mantık ise, onu hem estetiksiz hem de dinsiz hale getirir; çünkü burada tensellik, aşkın yakın hakları içinde yer almaz. Bu yüzden şu yada bu nedenle evlenen adam hem estetiksiz hem de dinsiz bir adım atmış demektir. Maksadın iyiliğinin, bunu değiştirme açısından yararı yoktur; zira tüm hata zaten adamın bir maksadı olmasındadır. Eğer bir kadın dünyaya bir kurtarıcı getirmek için aynı şekilde evlenseydi –evet, böylesine delilikler duyuyoruz ve bu tür delilikler kadının evliliğine muazzam bir 'neden' katıyor-, o zaman bu evlilik, hem estetikten uzak, hem de ahlâksız ve dinsiz olacaktı. Bu, kişinin sıklıkla açıkça göremediği bir durumdur. Belli bir sağduyulu insanlar sınıfı, estetiği kibir ve çocukluk olarak görür ve ağır bir şekilde aşağılar; kendi acınacak teolojileri içinde kendilerinin böyle şeyleri aştıklarını sanırlar. Aslında durum tam tersidir: bu tür sağduyulu insanlar hem etikten hem de estetikten uzaktır. Bu yüzden kişi daima hem daha dindar, hem de daha estetik olan diğer cinse en iyi şekilde bakar. Ev sahibinin açıklaması her halükarda oldukça önemsiz ve burada ele almaya değmez. Öbür yandan bu değerlendirmeleri, bu tür her kocaya bir Ksanthippe* ve mümkün olduğu kadar haşarı çocuklar dileyerek

* Sokrat'ın eşi. Bazı kaynaklarda dırdırcı, Sokrat'ın eşi, onun başının etini yiyen bir kadın olarak betimlenmektedir (Çevirenin notu).

bitirmek istiyorum. Böylelikle erkek maksadını elde etmeye yönelik araca sahip olmayı umabilir.

Bunun dışında evlilik gerçekten bir karakter okulu yada eğer böylesine bir zevksiz ifadeyi kullanmak istemezsek, bir karakterin doğuşu, memnuniyetle itiraf edeceğim bir şeydir. Doğal olarak bu nedenle evlenen herhangi bir kimsenin mutlaka aşk okulu dışında herhangi bir okula yönlendirilmesi gerektiği kanısını daima muhafaza etmeliyim. Bunun yanı sıra böyle bir kimse aşk okuluna gitmekten hiçbir yarar elde edemez. İlk başta kendisini, bir evliliği oluşturan ve evliliği cesurca bir eyleme dönüştüren güçten, sağlamlıktan ve kişinin düşünceleri ve kaslarında dolaşan titremeden yoksundur. Evlilik böyle olmalıdır ve hesap kitap yapmak doğruluktan çok uzaktır; böyle bir hesap kitap kişiyi güçsüzleştirir. İkincisi; muhteşem aşk sermayesini ve evlilikteki dinî unsur olan tevazuu boşa harcar. Doğal olarak gelişiminin nasıl yönlenmesi gerektiğine ilişkin, kendisine tam bir idrak kazandıramayacak kadar süper akıllıdır. Bu akıl onun evliliğine rehber olacak ve biçare varlığı kendisine örnek olarak seçecek kadar da utanmazdır.

Yada bir kimse çocuk sahibi olmak, insanoğlunun yeryüzündeki çoğalmasına mütevazı bir katkıda bulunmak için evlenir. Bu durumda çocuğu olmadığını düşünün; o zaman bu katkı çok küçük olacaktır. Devletlerin bu maksatla evliliğe yatırım yapma görevini üstlendikleri, evlenenlere ve en çok erkek çocuğu olanlara ödül verdikleri doğrudur. Hıristiyanlık ise, zaman zaman evlilikten uzak duranları ödüllendirerek tam tersini yapmıştır. Bu, bir yanlış anlayış olsa dahi, en azından bireyin yalnızca bir unsur değil, belirleyici özne olarak ele alınması nedeniyle kişiye derin bir saygı anlamına gelir. Devlet ne kadar soyut olarak algılanırsa, bireyselliği o kadar az savunur ve böyle bir çoğalma emri ve teşviki o kadar doğal hale gelir. Buna karşın; çağımızda neredeyse

yüceltilen davranış, çocuksuz evliliktir. Çağımız bir evliliğe girmek için gerekli teslimiyet gücünü bulamıyor; bu kadar kendini yadsımayı gerçekleştirebilenler de bunun yeterli olduğunu bir de çocuk sürüsü gibi aşırılıklarla uğraşamayacağını düşünüyor. Romanlarda, olayların olağan akışı içinde önemsenmeyen bir tarzda belli bir bireyin evlenmemesi nedeni olarak, çocuklara katlanamamasının gösterildiğini sık sık görüyoruz. Gerçek yaşamda ise, en gelişmiş ülkelerde bu eğilimin çocukların ebeveyninin yanından mümkün olan ilk fırsatta alınması, yatılı okula yerleştirilmesi vs. şeklinde ortaya çıktığını görüyoruz. Sen de, dört kutsanmış çocuğu olan trajikomik babaların içlerinden bu çocukların uzakta olmasını dilemesi ile, sık sık alay etmiyor musun! O aile reislerinin üstünlüğüne aile yaşamının basitliklerinin, döküp saçtıklarında, gürültü yaptıklarında çocukların dövülmesi gibi davranışların ne kadar zarar verdiğini görüp eğlenmiyor musun? O zaman korkusuz adamların –babaların- korkusuzluğuna çocuklarının onu yeryüzüne bağladığı düşüncesiyle ket vurulmaktadır. Böyle bir babanın bastırılmış öfkenin zirvesine varmasının doğurduğu haklı zalimlik noktasında, çocuklarıyla ilgilenerek, çocuk sahibi olmanın ne büyük bir nimet olduğuna dair sözler söylemiyor musun?

İnsan ırkının çoğalmasına katkıda bulunmak üzere evlenmek, aşırı derecede objektif ve yüksek oranda doğal bir neden gibi görünebilir. Sanki kişi, Tanrının bakış açısı benimsemekte ve oradan ırkı sürdürmenin güzelliğine tanıklık etmektedir. Gerçekten de bir kimse şu söze özel bir önem atfedebilir: 'Artın ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun'. Yine de böyle bir evliliğin keyfî olması ve Kutsal Kitaplarda hiç yer bulamaması nedeniyle, bu tavsiye doğal olmaktan uzaktır. Çünkü Tanrının evliliği 'erkeğin tek başına olmasının iyi olmaması' nedeniyle, ona bir refakatçi bulmak üzere

getirdiğini okuyoruz.[14] Eğer erkeğin cennetten kovulmasıyla başlayan bu ilişki biraz sorgulanabilir bir şeye benzediği şeklinde bir eleştiri ile dine biraz istihza ile bakılacak olursa, ben de bu olayın tüm evlilikler için geçerli olduğunu söylerim. Çünkü ancak kadının bu günaha aracı olmasıyla, bu içten birliktelik başlamıştır. Ayrıca bu olaya ilişkin şu hüküm de bulunmaktadır: 've Tanrı onları kutsadı'.[15] Bu sözler tamamen göz ardı edilmektedir. Ve Havari Pavlus bazı yerlerde kadına 'sükunet ve tam bir uysallık içinde öğrenmeyi', 'sakin olmayı' öğütlemekte; kadını tamamen susturduktan sonra daha da fazla aşağılamakta ve ilave etmektedir: 'Ama doğum yapıp kurtulacaktır'. Eğer şu ilaveyi yapıp durumu telafi etmeseydi bu havariyi asla affetmeyecektim: 'Yeter ki, sağduyuyla iman, sevgi ve kutsallıkta yaşasın'.[16]

Şimdi yorulmak bilmeden insan soyunun çoğaltılmasına gayret eden evlilere dönelim. Bu tür bir evlilik genellikle daha estetik bir ambalaja sarılır. Asil bir yaşlı adam ölmek üzeredir; geriye aileyi temsil edecek iki kişi kalmıştır: büyükbaba ve torunu. Saygıdeğer yaşlı adamın tek dileği, torununun evlenerek ailenin soyunun tükenmesini engellemesidir. Ya da kendi yaşamında hiçbir önemli makama gelmemiş bir adam geriye dönüp düşünür; düşüncesi çok uzağa gitmese bile çok sevdiği ve isimlerinin unutulup gitmek yerine, hayatın şükran dolu anılarında yaşamasını isteyeceği ebeveynine kadar uzanır. Belki de çocuklarına, uzun süre önce ölmüş bulunan büyükbabalarından söz etmenin ne kadar güzel olacağı muğlâk fikrine sahiptir ve yalnızca bir hayalden ibaret olan bu ideal tablonun yaşamlarına güç vermesine ve onların hepsine ne kadar asil ve yüce olduklarını ilham etmesine izin verir. Belki de bu yolla anne ve babasına olan borçlarının bir kısmını ödeyebileceğini düşünür. Bütün bunlar çok güzel ve hoştur; ama evlilikle ilgisizdir ve yalnızca bu nedenle girilen evlilik

etiğe aykırı olduğu kadar estetikten de uzaktır. Bu, çok ağır bir niteleme olarak görülebilir, ama doğrudur. Evlilik ancak onu aynı derecede estetik ve etik kılan bir maksatla gerçekleştirilebilir; ama bu maksat içkindir. Bunun dışındaki her bir maksat, estetik ve etik birlikteliğini böler; ruhsal ve tenseli sonlu hale dönüştürür. Bir kimse bu şekilde konuşarak bir kızın kalbini kazanabilir. Özellikle de dile getirdiği duyguları bir ölçüde samimi ise. Ama bunu yapmak yanlıştır ve gerçek kadını değiştirir. Bir kızla aşktan başka bir nedenle evlenmek istemek, daima o kıza hakarettir.

Senin ifadelerinden birisini kullanmam gerekirse, at çiftliğine uygun maksatlar, evliliğe uygun değildir. İlişkisiyle kafası karışmamış herhangi bir kimse, ailenin çoğalmasında bir inayet bulur. Her şeyden önce bu, güzel bir şeydir; çünkü bir kimse bir başkasına hayatını borçlanmaktadır. Aslında çocuk babasına daha fazlasını borçludur; çünkü hayatı çıplak olarak almaz; belirli bir içerikle alır ve çocuk annesinin göğsünde yeterince dinlendikten sonra babasının göğsüne uzanır. Babası da kan ve tenle onu besler. Bu, fırtınalı yaşamın getirdiği ne değerli bir deneyimdir! Her şeyden önce bir çocukta ne imkânlar vardır. Çocukla birlikte gelen bütün aşırı hayranlık uygulamalarından nefret etmede sana katılıyorum. Özellikle de bütün aile kültü ve çocukların yemek masasında aile öpücüğü için toplanması, ailenin kutsanması ve ailenin beklentilere girmesi, öbür yandan da anne ve babanın gizlice yaşadıkları sorunları aşma konusunda birbirlerini tebrik etmesi ve doğumuna neden oldukları sanat eserlerinden dolayı coşku duyması konusunda seninle aynı fikirdeyim. Evet, bazı anlamsız uygulamalar konusunda, ben de senin kadar alay etme isteği taşıdığımı itiraf ediyorum. Ama bunların beni çok rahatsız etmesine izin vermiyorum. Çocuklar ailenin en iç ve en özel yaşamına aittir ve ailenin her ciddî yada Tanrı korkusu taşıyan düşünceyi yönetmesi gereken bir alacakaranlık gizem-

ler kuşağıdır. Ancak her bir çocuğa başının etrafında bir hâle olduğu gösterilmesi ve her bir babanın da çocukta kendisinin neden olduğundan daha fazlası olduğunu hissetmesi gerekir. Gerçekten de tevazu ile çocuğun bir emanet olduğu ve kelimenin en iyi anlamında kendisinin çocuğun üvey babası olduğunu hissetmelidir.

Sana gelince; gerçekten de sen ihtimali seviyorsun. Yine de çocuk düşüncesinin seni memnun etmeyeceği kesindir. Zira kuşkusuz bu dünya zaten senin araştırmacı ve serseri aklının dikizlediği bir dünyadır. Sen ihtimali kendi kontrolün altına almak istiyorsun. Noel ağacının ışığının yanmasını karartılan odada beklediklerinde çocuklarla aynı durumda olmaya can atıyorsun. Ama emin ol ki, bir çocuk oldukça farklı bir türde, senin tahammül edemeyeceğin kadar ciddi bir türde bir ihtimaldir. Yine de çocuklar nimettir. Bir kimsenin çocukları için en iyinin ne olduğunu derin bir ciddiyetle düşünmesi hoş ve iyi bir şeydir. Ama eğer en azından arada bir bunun yalnızca kendisine yüklenen bir vazife, bir sorumluluk olmadığını, aynı zamanda bir nimet olduğunu; Göklerdeki Tanrının insanoğlunun hiçbir zaman unutmadığını, yani beşiğe bir armağan koymayı asla unutmayacağını anımsamazsa, o zaman kalbini ne estetik ne de dinî duygulara açamaz.

Bir dükkan yada tezgahı olmayan, küçük bir ticaret yapan, yoksul bir kadın gördüm. Meydanda, yağmurun ve rüzgârın altında ayakta duruyordu. Kollarında bebeği vardı; kendisi son derece temiz ve bebeği dikkatle sarmalanmıştı. Ona daha önce bir çok kez rastlamıştım. Süslü bir hanım gelip çocuğunu evde bırakmadığı için –aslında yalnızca yolunda durduğu için- onu oradan kovdu. Ve aynı yönde giden bir rahip kadına yaklaştı. Çocuk için bir kurumda yer bulabileceğini söyledi. Kadın ona nezaketle teşekkür etti; ama o sırada eğilip çocuğuna bakışını görmeliydin. Eğer çocuğu donmuş olsaydı, bu bakış onu ısıtırdı; eğer ölmüş ve

soğumuş olsaydı, bu bakış onu yeniden hayata döndürürdü; eğer aç ve susuz kalmış olsaydı, o bakışın kutsallığı onu doyururdu. Çocuk ise uyuyordu ve gülümsemesiyle bile annesini ödüllendirmiyordu. İşte bu kadın çocuğunu ne büyük bir nimet olarak görüyor! *Eğer orada bir ressam olsaydı, başka hiçbir şeyin değil bu* kadının resmini yapardı. Böyle bir bakış nadir görülür; tıpkı insanın şans eseri görebileceği nadir bir çiçek gibidir. Ruhlar âleminde kendini beğenmişlik yoktur; bu âlem tıpkı sürekli çiçek açan ağaç gibidir. O kadını sık sık gördüm. Eşime de gösterdim. O kadına önem vermedim; sanki ödüllendirecek kutsal makammışım gibi pahalı hediyeler göndermedim. Aksine kendimi ondan daha aşağı gördüm; hakikatte onun altına yada *süslü kadınlara, kurumlara* ve rahiplere yada mahkemenin zavallı yargıcı ve eşine ihtiyacı yoktur. Çocuğunun günün birinde onu aynı şefkatle sevmesi dışında kesinlikle hiçbir şeye ihtiyacı yoktur; hatta onu bile beklemez. Ama bu onun hak ettiği ödül, göklerin ihsan etmekten geri durmayacağı bir nimettir.

Çocuklar bir başka anlamda daha nimettir: İnsan çocuklardan manılamayacak kadar çok şey öğrenir. Kaderin mütevazileştiremediği gururlu insanlar gördüm. Bunlar sevdikleri kızı aile yaşamının güvenli ortamından koparır ve 'bana sahip olduğunda, bu sana yetmeli, ben fırtınaları yenmeye alışkınım, kalbini bana verdiğin şu zamanda bunu daha da kolay yaparım; zira şimdi uğrunda savaşacağım çok daha fazla amaç var' der gibidir. Aynı adamları baba olarak gördüm; çocuklarının başlarına gelen küçük bir bela onları mütevazılaştırır: bir hastalık gururlu dudaklarına duayı taşır. Her bir mü'mini aşağılama hedefi seçemeyecekleri için Cennetteki Tanrı'yı aşağılamakla gurur duyan insanlar gördüm. Bu adamları kendi çocuklarının iyiliği için en dindar insanları hizmete koştururken gördüm. Gururlu bakışı Olympus'u titrete-

cek, tüm derdi debdebe ve süs olan, boş kafalı kızlar gördüm. Onları her türlü aşağılamaya tahammül eden, çocuklarının yararına olduğunu düşündükleri şeyler için, dilenciler gibi dilenen anneler olarak gördüm.

Bir başka yönden de çocuklardan çok şey öğrenilir. Her bir çocukta bütün soyut prensipler ve ilkelerin az çok kedere yol açtığı orijinal bir şeyler vardır. Kişi birçok deneme ve sınanma ile baştan başlamak zorundadır. Çinlilerin şu sözünde derin bir anlam vardır: 'çocuklarını iyi yetiştir; o zaman anne ve babana neler borçlu olduğunu anlayacaksın'. Ve şimdi sorumluluk babanın omzundadır. Kişi diğer insanlarla dostluk kurar, neyin doğru olduğuna dair onlara fikir alışverişi yapmaya çalışır; birkaç kez dener. Bunun bir yardımı olmayınca başkalarıyla temas kurmayı bırakır ve bu işten elini eteğini çeker. Ama bir babanın herhangi bir başka girişimi terk etmeye cüret ettiği, yada baba kalbinin dayandığı an ne zaman gelir? Bütün hayat çocuklarda yeniden yaşanır; ancak o zaman kişi kendi yaşamını biraz anlamaya başlar. Ancak bütün bunlardan sana söz etmenin pek faydası yok; bir kimsenin yaşamadan asla anlayamayacağı şeyler vardır. Babalık da bunlardan birisidir.

Ve nihayet kişinin geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurmasının güzel bir yolu çocuklarıdır. Kişi mutlaka ondört seçkin ataya sahip olmayabilir; dolayısıyla onbeşincisini bulma kaygısına düşmeyebilir. Aslında herkesin daha uzun bir soyağacı vardır ve seçkin bir şekle girmenin kaç nesil sürdüğünü görmek kalbi mutlandırır. Bekâr bir adam da elbette bu tür gözlemler yapabilir; ancak bunu yapmaktan aynı derecede mutlu olmayacağı gibi, nihayetinde bu çabası, dışarıdan birisinin müdahalesinden ibaret olacağı için, bunu yapmaya hakkı da yoktur.

Yada bir kimse ev sahibi olmak için evlenir. Kişi evinde sıkılmıştır; yurtdışına seyahat etmiş, yine sıkılmıştır. Evine dön-

müş yine sıkılmıştır. Kendisine arkadaşlık etsin diye cins bir retriever ve bir at alır; ama yine de bir şeylerin eksik olduğunu hisseder. Kendisi gibi düşünen dostlarının gittiği restoranda beyhude yere birisiyle tanışmak için bir süre uğraşır. Arkadaşının evlendiğini öğrenir, duygulanır, yaşlanma endişesi başlar. Etrafındaki her şeyin son derece boş olduğunu, o uzakta iken onu bekleyen kimsenin olmadığını hisseder. Yaşlı ev kâhyası çok saygıdeğer bir kadındır ama insanı nasıl neşelendireceği, hayatı nasıl kolaylaştıracağı konusunda hiçbir fikri yoktur. Kişi evlenir. Komşular alkışlar; onun akıllı ve makul bir şekilde davrandığını düşünürler. Sonra da ev yönetimindeki en önemli faktörü, en önemli dünyevî iyiliği tartışmaya geçerler: tek başına pazara gönderebileceğiniz terbiyeli ve güvenilir bir ahçı, her şeyi için kullanılabilecek kadar becerikli, eli çabuk bir hizmetçi. Ah keşke kabak kafalı bir yaşlı ikiyüzlü gece hemşiresiyle evlenmeye razı olsa! Ama maalesef çoğu zaman böyle olmaz. En iyi, yeterli değildir ve sonunda kişi bir tür kürek mahkûmuna dönüşecek güzel bir genç kızı kapmayı başarır. Belki de kız hiçbir zaman sevmemiştir; ne kadar korkunç bir yanlış anlama!

Gördüğün gibi meydanı sana bırakıyorum. Ancak özellikle sıradan insanlar arasında, evliliğe oldukça hoş bir atmosferi olan bir eve sahip olma maksadıyla girildiğini kabul etmelisin. Bu, daha çok genç erkekler için geçerlidir. Hayatın sillesini özellikle yememiş olan bu genç adamlar, gerekli parayı biriktirmiştir ve şimdi evlenmeyi düşünmektedir. Bu anlaşılabilir bir durumdur. Ayrıca bu tür evlilikleri doğrudan aşağılamanın senin aklına hiçbir zaman gelmeyeceğini biliyorum. Belli bir asil sadelik, bu tür evliliklere hem estetik hem dinsellik katar. Bir ev isteme düşüncesinde bencilce hiçbir şey yoktur; aksine eve atfettikleri anlam,

onlara yüklenen bir görev, bir meslek olmasıdır; ama bu görev onlar için de çok değerlidir.

Evli erkeklerin şu sözlerle kendilerini teselli ederken, bekâr erkekleri uyardıklarını sık sık duyarız: 'Evet, en azından bir evimiz ve yaşlandığımızda sığınacağımız bir sığınağımız var'. Bazen Pazar vaazı esintisi taşıyan eğitici bir ifadeyle ilave ederler: 'Çocuklarımız ve çocuklarımızın çocukları günün birinde gözlerimizi kapatacak ve bizim için yas tutacaklar'. Evlenmemiş adamın kaderi tam tersi olacaktır. Belirli bir imrenme ile, gençlik günlerinde bekârların yaşamın en güzel tadını çıkardığı itiraf edilir. Kişi sessizce kendisinin de henüz evlenmemiş olmasını diler. İşte yine aynı şeye geldik: tıpkı zengin adam gibi,[17] bekârlar da tüm iyilikleri peşinen elde eder.

Bu gibi bütün evlilikler, evlilikteki tek bir faktörü evliliğin maksadı olarak ele alırlar ve bu yüzden de evliliğin rahat, makul ve uygun bir ev sahibi olmaktan fazlası olduğunu anladıklarında, (özellikle de ilk üç yıl içinde) hayal kırıklığı hissederler. Neyin iyi ve gerçek olduğunu görmek için yine hatadan ders çıkaralım. Herkese faaliyetlerini son derece genişletme imkanı vermek ve daha yüksek bir amaç için çalıştığını hayal eden bir çok kimse, er yada geç bir aldanış içinde olduğunu anlar. Burada seni kastetmiyorum; zira sen bu aldanmanın rüzgârına kapılmayacak kadar zekisin ve çoğu zaman bu aldanma ile de alay ediyorsun. Bu açıdan olağanüstü derecede bir teslimiyetin var ve tam bir feragat örneği sergiliyorsun. Sen kendini eğlendirmeyi tercih edersin. Her yerde memnuniyetle karşılanan bir konuksun. Zekân, rahat bir sohbet arkadaşı olman, belli ölçüde iyi mizaclı olman, aynı derecede kötü olman gibi özelliklerinin hepsi senin hoş bir akşamı hatırlatmana yol açıyor. Benim evimde de her zaman memnuniyetle karşılanan bir konuk oldun ve hep öyle olacaksın. Bunun nedeni kısmen senden hiç korkmamam,

kısmen de korkmaya başlamam için daha vakit olması: tek kızım yalnızca üç yaşında ve senin o kadar erken mesaj yollamaya başlamayacağın kesin. O kadar makul ve bilgili olarak konuşuyorsun ki, seni daha iyi tanımayan bir kimsenin senin kişiliği oturmuş bir adam olduğuna inanacağı kuşkusuzdur. Ancak hiçbir şekilde hakikate erişemedin. Aldanışları yok etme noktasında durdun ve o zamandan bu yana mümkün olan ve hayal edilebilen tüm yollarla tek bir şey için çalıştın: yeni bir aldanışa ulaşmak. O noktada durulabileceği aldanışına ulaştın. Evet dostum, sen bir aldanış içinde yaşıyorsun ve hiçbir şeyi başarmadın.

Bir ev fikriyle ilişkilendirilmesi gereken şey; bu düşünce, bu yetenektir. Böylece kişi her türlü sahte ve rezil rahatlık duygusundan kurtulacaktır. Hatta erkeğin zevkinde bile, (tek, dışsal olarak görünür bir eylem olarak ortaya çıkmasa da) bu çağrının bir unsuru bulunmalıdır. Kadının evsel faaliyeti daha görünürdür; erkek bu açıdan gizlice aktif olabilir. Ev fikri ikinci olarak genel olarak hakkında herhangi bir şey söylemenin son derece zor olduğu küçük düşünceler kitlesiyle ilişkilendirilir. Bu açıdan her bir evin kendi belirgin karakteri vardır ve kişinin bu çok çeşitli evleri tanıması ilginç olabilir. Ancak doğal olarak buradaki husus; herhangi bir karaktere belli bir ruhun nüfuz etmesidir ve ben kendi payıma, başlangıcından itibaren evlerinde her şeyin ne kadar özel olduğunu göstermeye çalışan ve bazen bunu, ailenin kendine özgü bir dil konuşmasına yada insanın ne anlam çıkaracağını bilemediği gizemli aldatmalara kadar uzatan ailelerdeki bu ayrılıkçı saçmalıkların tamamını kınıyorum. Önemli olan ailenin kendisinin belirgin bir karaktere sahip olması, incelik ise bunu gizlemeye çalışmasıdır.

Bir eve sahip olmak için evlenenler daima kendilerini bekleyen, onlara hoş geldin diyecek hiç kimse olmadığından yakınırlar.

Bu durum onların yalnızca bir eve sahip olduklarını, çünkü kendilerini dışarıdan birisi olarak gördüklerini ortaya koyar. Tanrıya şükür, ne bir eve sahip olduğumu anımsamak, ne de unutmak için dışarıda olmaya ihtiyacım yok.

Bu meselede sana söylemeyi istediğim ilave bir husus da, sana haklı olarak uygulanabilecek ve senin de sıklıkla kullandığın özgün bir ifade ile bağlantılı: senin dünyada bir 'garip ve yabancı' olduğun. Tecrübenin neye mal olduğu konusunda –ve aynı zamanda tecrübenin paha biçilemez zenginliği konusunda- hiçbir fikri olmayan gençler, aynı döngüye kolaylıkla kapılabiliyorlar. Senin bu konuşman onlara taze bir rüzgâr gibi geliyor ve onları senin gösterdiğin sonsuz okyanusa sürüklüyor. Sen kendin gençlik sarhoşu olsan da, hemen hemen bu sonsuzluk düşüncesiyle kontrolden çıkmak üzere olsan da, bu durum senin yalnızca bir tarafındır. Ama öyle bir taraf ki, tıpkı okyanus gibi değişmez, derinliklerinde her şeyi saklar. Bu suları çoktan tecrübe etmiş birisi olarak, denizdeki felâket ve çileyi nasıl anlatacağını bilmen gerekmez mi? Elbette genel olarak kişinin bu denizdeki başkaları hakkında bilebileceği çok fazla şey yok. Burada sözkonusu olan derinlere güçlükle dalan ve çıkan büyük bir gemi sözkonusu değil; hayır, yalnızca küçük teknelerden, yalnızca tek kişilik kayıklardan, hemen kullanılabilen, kişinin tek başına kullanabildiği, kişinin huzursuz düşüncelerin sonsuz hızında seyredebildiği, sonsuz okyanusta, sonsuz bir gökyüzüyle tek başına kaldığı teknelerden söz ediyoruz. Yaşam tehlikelerle doludur; ama insan yaşamı kaybetme düşüncesine aşinadır. Çünkü gerçek tadını çıkarma, sonsuzlukta o kadar uzağa kaybolup gider ki, geriye kalanlar ancak bu kayboluşun tadını çıkarmaya yeter. Deniz seyyahları büyük dünya

okyanusunda Uçan Hollandalı* adı verilen bir gemiyi nasıl gördüklerini anlatırlar. Bu gemi önce küçük bir yelken açar ve sonra da sonsuz bir hızla denizin yüzeyinde uçar gider. Bu gidiş senin yaşam denizinin üzerindeki seyahatine çok benziyor. Kişi teknesinde yalnızken o tekne ona yeter; kendisi istemedikçe kişinin başka birine ihtiyacı olmaz. Kişi teknesinde yalnızken o tekne ona yeter –kişinin bu boşluğu nasıl doldurabileceğini kavramam mümkün değil, ama sen benim bu boşluğu doğru bir şekilde doldurabileceğine inandığım ve tanıdığım tek kişisin. Ayrıca güvertede iken zamanı doldurmada sana yardım edecek bir kişiye sahip olduğunu da biliyorum. Bu yüzden şöyle demelisin: kişi teknesinde yalnızken, kendi ilgisiyle yalnız, kendi umutsuzluğuyla yalnızken, iyileştirme acısına teslim olmaktansa, iyileştirilmemeyi tercih edecek kadar korkaktır. Sana bu dünyada bir garip ve yabancı olma duygusunda yatan acı, mutsuzluk ve aşağılanma üzerinde düşünmen için yalvarıyorum.

Şimdi bir ailenin dışarıdan çok güzel örtülmüş ve dolaysıyla hiçbir yerinden ışık sızmayan gizli yaşamını ve senin bu aileyle ilişkini düşün. İşte böyle bir aile senin zevkine uygun olabilir. Belki de böyle bir çevreye girmek seni mutlu edebilir. Zaten senin kolay ilişki kurma yöntemlerinle kısa sürede sanki o ailedenmiş gibi kaynaşman mümkün. 'Sanki' diyorum çünkü senin o aileden olmayacağın açık; çünkü sen daima bir garip ve yabancı olacaksın. Sana memnuniyetle karşılanan bir konuk gibi bakacaklar; her şeyi senin istediğin tarzda yapacak kadar da nazik olabilirler. Sana karşı lütufkâr olacaklar evet, sana çok sevdikleri bir çocukmuşsun gibi davranacaklar. Sana gelince, sen de ilgi göstermekten asla

* Efsaneye göre hiç evine dönmeyen ve sonsuza kadar denizlerde seyretmeye mahkum edilen hayalet geminin adıdır. Rivayetlere göre bir başka gemiye rastlarsa, bu geminin mürettebatı genellikle karadaki uzun süre önce ölmüş insanlara mesaj gönderirler. (Çevirenin notu)

yorulmayacaksın, aileyi çok çeşitli yönlerden eğlendirme yolları bulacaksın. Ne güzel, değil mi? Ve bir tuhaf anında aileyi geceliklerle yada kızlarını terlikle, yada anneyi başı açık görmeye aldırmayacağını söyleyeceksin. Öbür yandan eğer daha dikkatli düşünürsen, ailenin sana karşı doğru davranışları yüzünden, büyük bir aşağılanma hissettiğini fark edersin. Her bir aile sana karşı böyle davransaydı, sen aşağılanmış olacaktın. Ailenin kendi içinde, tapınağı haline getirdiği tamamen farklı bir yaşam geliştirdiği kanısında değil misin? Antrede baş köşeye yerleştirmeseler bile, bütün ailelerin hâlâ kendi aile tanrılarına sahip olduklarına inanmıyor musun? Ve sözlerinde çok ince bir zayıflık yatmıyor mu? Eğer bir gün evlenirsen, seni memnun etmek için tasarlanmış dekoratif bir giysi olmadığı sürece, eşinin gecelik içinde dolaşmasına dayanabileceğine gerçekten inanıyor musun? Kuşkusuz aileyi eğlendirerek, anlara belli bir estetik parıltı katarak, onlar için çok şey yaptığını düşünüyorsun. Peki, ailenin kendi sahip olduğu iç yaşama kıyasla, bu yaptıklarına pek önem vermediğini düşünelim. Senin açından her ailede aynı tablo ortaya çıkacak. Ve ne kadar kendinle gurur duyarsan duy, içinde bir aşağılama var. Hiç kimse üzüntüsünü seninle paylaşmaz. Hiç kimse sana içini dökmez. Kuşkusuz çoğu zaman içlerini döktüklerini sanıyorsun; kesinlikle çok çeşitli psikolojik gözlemlerle tecrübe dağarcığını zenginleştirdin. Ama çoğu zaman, bu bir aldatmacadan ibarettir. İnsanların gerçekten hoşlandığı şey, havadan sudan konuşmaktır. Kaygılarına uzaktan temas ederler yada ipuçları verirler; çünkü söylediklerinin senin ilgini çekmesi onların acılarını azaltır ve bu anlatım, ihtiyaçları olmadığı halde bu ilaca başvurma arzusunu onlarda uyandıran kabul edilebilir bir nitelik içerir. Ve eğer birisi sana yalnızca tecrit edilmiş konumun yüzünden sana yakınlaşıyorsa (insanların kendi günah çıkardıkları rahiplerinden çok, gezici bir keşişle iletişim kurmayı tercih edeceklerini biliyorsun), bu yakınlaşmanın ne sen

ne de yaklaşan açısından asla gerçek bir anlam taşımaz. Yaklaşan için anlam taşımaz; çünkü içini döktüğünün sen olmasında bir keyfîlik hisseder. Senin için de anlam taşımaz; çünkü yetkinliğinin dayandığı muğlâklığı tamamen görmezden gelemezsin.

Şimdi yukarıda tartıştığımız hususa, insanların evliliğe girmesindeki fânî maksatlara döneceğim. Yalnızca üçünden söz ettim; çünkü bunlar hakkında söylenebilecek bir şeyler var. Zira böyle maksadı olanlar evlilikte yalnızca bir faktöre odaklanır. Tek taraflılıkları yüzünden, estetikten ve dinden uzak oldukları kadar da gülünç hale gelirler. Bütünüyle önemsiz fânî maksatlar yığınından söz etmeyeceğim, çünkü çoğu gülmeye bile değmez. Bir kimse para için, kıskançlıktan yada geleceğe yönelik ihtimallerden – kadının kısa sürede ölmesi ihtimali, uzun süre yaşaması ama çok meyve veren bir kutsal ağaç olması böylece kişinin bütün teyzeler ve amcaların mirasını cebine indirebilme ihtimali- dolayı evlenebilir. Bu tür şeylerden söz etmeye niyetim yok.

Bu araştırmanın sonucu olarak, kanıtlanması gereken savın, evliliğin estetik ve dinî olabilmesi için hiçbir 'neden'e sahip olmaması, şeklinde ifade edilebileceğini vurgulayabilirim. Ancak ilk aşkta estetik faktörü oluşturan zaten bu özelliktir. Bu yüzden evlilik, bir kez daha ilk aşk düzeyine karşılık gelmektedir. Evlilikteki estetik ise şudur: yaşamın bütün kutsallıklarını ortaya koyduğu bir 'nedenler' topluluğunu gizlemesi.

İlk başta kanıtlama yükünü üzerime aldığım husus; evliliğin estetik geçerliliği olması ve evliliği ilk aşktan şey, etik ve dinî unsur olması, ama aynı zamanda etik ve dinînin özgün bir şeyde kendilerini ifade etmek istemeleri ve bunu da en temel olarak evlilik töreninde bulmaları yüzünden; şimdi meseleyi çok hafife alıyor gibi görünmemek, böylece sen ve başkalarının farklı nedenlerle kanıtlamaya çalıştıkları ilk aşk ile evlilik arasındaki ayrımı gizliyor

gibi görünmeme neden olacak en küçük bir hususta suçlanmamak için, evliliğin estetik geçerliliğini ele alacağım.

Evlilik töreni ne işe yarar? Her şeyden önce insan ırkının başlangıcına dair bir araştırma sunar ve böylece yeni evliliği büyük insan soyuna bağlar. Böylelikle genel olanı, saf insan ırkını insan bilincine yerleştirir. Bu durum seni gücendirebilir. Şöyle diyebilirsin: 'kişinin bir başka kimse ile böylesine sevgi dolu bir şekilde birleştirdiği, dolaysıyla başka her şeyin görünmez olduğu bir anda, kişinin *es ist eine alte Geschichte*[18], yani bunun her zaman olan ve gelecekte de olacak olan bir şey olduğu konusunda uyarılması kabul edilemez'. Kendi aşkına özgü olanla mutlu olmak istiyorsun. Aşkın tüm tutkusunun içinde tutuşmasını istiyorsun. Peter ve Pavlus'un da aynısını yaptığı düşüncesiyle rahatsız edilmek istemiyorsun: 'Kişinin rakamların önemi konusunda uyarılması aşırı derecede şiirseldir: 1750 yılında aynı günün saat onunda Bay N.N. ve saygıdeğer Bayan N.N. olan kişiler, saat onbirde Bay N.N. ve Bayan N.N. olacaklar'. Bu durum son derece korkunç görünüyor; ama senin mantığın ilk aşkı rahatsız eden bu düşünceyi gizlemek istiyor. Yukarıda belirtildiği üzere ilk aşk evrensel ile tekilin birliğidir. Ama tekilin tadını çıkarmayı istediğin tarz, tekili evrenselin dışına koyan bir düşünceyi göstermektedir. Tekil ve evrenselin birbirlerine nüfuz ettikleri ölçüde, aşk daha güzel hale gelecektir. En yüce iş, gündelik yada daha yüksek bir anlamda tekil olmak değil, evrensele sahip olan tekil olmaktır. Böylelikle evrenselin hatırlatılması ilk aşkı rahatsız eden bir hazırlık olmayacaktır. Üstelik evlilik töreninde bundan daha fazlası vardır. Geriye dönüp evrensele işaret etmek için, âşıkların ilk ebeveynlerine dönmelerini sağlar. Bu yüzden evlilik soyut olarak evrenselde durmaz, evrenseli insan soyunun ilk çiftinde dile getirildiği şekliyle sunar. İşte her evliliğin nasıl olması gerektiğine dair

ipucu budur. Her bir evlilik, tıpkı her bir insan yaşamı gibi, hem bir bireysel olgu hem de bütündür; aynı zamanda hem birey hem de semboldür. Buna göre evlilik âşıklara başkalarının düşüncesiyle rahatsız edilmeyen iki kişinin en güzel tablosunu sunar. Bireylere der ki, 'bu yüzden siz de bir çiftsiniz, aynı olay sizde kendisini tekrarlıyor, siz de şimdi burada sonsuz dünyada tek başınasınız, Tanrının karşısında tek başına duruyorsunuz'. Gördüğün gibi evlilik töreni ayrıca senin istediğini de verir; ama ilave olarak daha fazlasını, evrensel ile tekili birlikte sunar.

'Ama evlilik töreni, dünyaya inen günahın ilanıdır ve her şeyden önce kişinin kendisini en saf hissettiği anda, ona günahı çok şiddetli bir şekilde hatırlatır. Üstelik evlilik töreni o günahın dünyaya evlilik yoluyla girdiğini de öğretir ve müstakbel eşleri teşvik edici bir unsur değildir. Elbette kilise, bu evlilikten talihsiz bir sonuç doğarsa, kendisini aklayabilecektir, zira beyhude ümitler vermemiştir'. Peki kilisenin beyhude ümitler vermemesi kendi içinde iyi bir şey olarak görülemez mi? Kilise günahın dünyaya evlilikle girdiğini söyler, ama yine de evliliğe izin verir. Kilise günahın evlilikle girdiğini söyler, ama yine de kilisenin günahın evlilik yoluyla girdiğini öğretip öğretmediği büyük bir soru olarak kalacaktır. Her halükârda kilise günahın genelde insanın kaderi olduğunu ilan eder; bunu kesin olarak bireye atfetmez ve en azından şunu söyler: 'Şimdi bir günah işlemek üzeresin'. Gerçekten de hangi anlamda günahın evlilikle birlikte girdiğini açıklamak çok güçtür. Sanki burada günah ile tenselliğin aynı olduğu söyleniyormuş gibi görünmektedir; ama kilisenin evliliğe izin vermesi nedeniyle, bu doğru olamaz. 'Evet' diyeceksin, 'bu ancak dünyevî aşkın tüm güzellikleri elinden alındığı zaman olabilir'. 'Elbette' derim ben de cevap olarak, 'en azından törende bu konudan bahseden bir söz yoktur'.

Üstelik kilise günahın cezalandırılacağını, kadının sancılar içinde çocuk doğuracağını ve kocasına itaat edeceğini ilan eder. Ama tüm bu sonuçların ilki, kilise ilan etmese dahi, kendisini ilan edecektir: 'Evet' diyeceksin, 'ama rahatsız eden bunun günahın sonucu olacağının ileri sürülmesidir'. Bir çocuğun sancılarla dünyaya gelmesini estetik bakımdan çok güzel buluyorsun; insana saygının işareti, insanoğlunun dünyaya, dereçe bakımından daha aşağıda oldukları için çocuklarını daha kolay doğuran hayvanların aksine, daha yüksek derecede geldikleri gerçeğinin öneminin sembolik bir göstergesi olarak görüyorsun. Burada yine günahın genel olarak insanın kaderi olarak ilan edildiğini, çocuğun günah içinde doğduğu gerçeğinin en yüksek, en derin saygınlık işareti olduğunu; kendisine uygun olan her şeyi günah kategorisine koymanın aslında insan yaşamının yüceltilmesi olduğunu tekrar vurgulamalıyım.

Üstelik kadının erkeğe itaat edeceği söylenmektedir. Burada şöyle diyebilirsin: 'Evet, bu iyi ve bir kadının kocasının şahsında aslında sahibini sevdiğini görmek bana her zaman cazip gelmiştir'. Ama bunun bir günahın sonucu olmasının gereğini şok edici buluyorsun ve erkeğin kadının şövalyesi olarak hareket etmesi gerektiğini düşünüyorsun. Kadına bu şekilde bir hizmet yapmış olup olmayacağına karar veremiyorum; ama senin kadının aynı anda erkekten hem daha mükemmel hem de daha kusurlu olduğu gerçeğini içeren, içsel yapısını kavrayamadığına inanıyorum. Eğer en saf ve en mükemmel nedir diyecek olsam, 'kadın' diyeceksin. Eğer en zayıf nedir diyecek olsam, 'kadın' diyeceksin. Eğer ruhsalın tenselden üstünlüğünü göstermek istesen, 'kadın' diyeceksin. Eğer masumiyetin tüm ilham verici yüceliği içinde ne olduğunu ifade etmek istesen, 'kadın' diyeceksin. Caydırıcı suçluluk duygusunu ifade etmek istediğinde, 'kadın' diyeceksin. Bu yüzden kadın

bir bakıma erkekten daha mükemmeldir ve kutsal kitaplarda bu durum kadının daha suçlu olduğu ifadesiyle ortaya konulmaktadır. Eğer kilisenin yalnızca genel olarak kadının yükünü ilan ettiğini hatırlayacak olursan, o zaman ilk aşkın rahatsız olmasına neden olabilecek herhangi bir şeyin nasıl mümkün olacağını göremiyorum. Buna neden olabilecek tek düşünce bu ihtimali aklında bulundurarak eşine nasıl sarılabileceğin olabilir. Bunun yanı sıra kilise kadını yalnızca köle olarak görmez; der ki '(Ve Tanrı buyurdu) "Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım."[19] Bu ifade hakikat kadar estetiği de içinde barındırmaktadır. Bu yüzden kilise 'erkeğin babası ve annesini terk edeceğini ve karısına bağlanacağını' öğretmektedir.[20] İnsan nedense kilisenin "kadın babasını ve annesini terk edecek ve kocasına bağlanacaktır' demesini bekliyor; zira daha zayıf olan kadındır. Kutsal Kitabın ifadesinde kadının öneminin kabulü yatmaktadır ve hiçbir şövalye kadına karşı daha fazla nazik olamaz.

Nihayet; erkeğin payına düşen lanet olarak, ekmeğini kendi alnının terine banarak yemesi hali, tek bir sözcükle erkeği ilk aşkın balayının dışına atmaktadır. Sık sık uyarıldığımız gibi bütün ilâhî lanetler gibi bir nimet içinde gizlenen bu lanet de burada hiçbir şeyi kanıtlamaz; bu tecrübenin daima daha sonraya ertelenmesi gerekir. Burada seni uyarmam gereken husus; ilk aşkın korkak olmadığı, tehlikelerden korkmadığı ve bu yüzden bu lanette onu korkutacak bir güçlük görmeyeceğidir.

Peki evlilik töreni ne işe yarar? 'Âşıkları sabit hale getirir' diyeceksin. Hiç de değil. Zaten hareket halinde olan bir olgunun açıkça devam etmesini sağlar. Tabloya evrensel insanı dâhil eder ve bu açıdan ayrıca bir günahtır; ama günahın dünyaya girmemiş olmasını dileyen tüm korku ve kaygılar ilk aşkın bilmediği bir düşünmeye dayanır. Günahın dünyaya girmemiş olmasını dile-

mek, insanlığı daha kusurlu bir yere geri götürmektir. Günah girmiştir; ama bireyler kendilerini günahın daha aşağısında görerek, daha önce bulunduklarından daha yüksek makama ulaşırlar.

Sonra kilise tekil bireye döner ve ona birkaç soru sorar. Bu sorular da düşünmeyi teşvik ediyor gibi görünmektedir: 'Bu tür soruların maksadı nedir? Aşk kendi teminatını içinde saklamaz mı?' Ama kilise soruları kararsızlığa itmek için değil, daha da güçlendirmek için ve zaten güçlenmiş olanın kendisini ilan etmesi için sorar. Burada kilisenin sorularıyla, erotikle oldukça ilgisiz olması güçlüğüyle karşılaşıyoruz. Kilisenin bu soruları derin bir ciddiyet içinde sormasının ne büyük bir yarar içerdiğini vurgulamayacağım. Kilise senin ifadelerinden birisini kullanacak olursam, bir çöpçatan değildir.[21] O zaman neden tarafları caydırsın? Aslında çiftler şükrederek zaten Tanrıya olan aşklarını dile getirmiş ve bu açıdan Tanrıya danışmışlardır. Dolaylı olarak dahi Tanrıya şükretmek O'nu aşağılamaktır. Bu nedenle kilesinin gelin ve damada birbirlerini sevip sevmediği sormaması, dünyevî aşkı yok etmek istemesinden değil, bu aşkı zaten varsaymasındandır.

Sonra kilise yemin ettirir. Yukarıda aşkın bir tür yüksek ortak merkezlilikte nasıl mükemmel bir şekilde birleşebileceğini gördük. Niyet, bireyi özgür kılar, ama zaten açıklandığı üzere, birey ne kadar özgür olursa evlilik estetik açıdan o kadar güzel olur.

Bu yüzden ilk aşkın temsilî ve aşina sınırsızlığındaki estetik niteliğine bakıldığında, evliliğin mutlaka ilk aşkın şekil değiştirmiş hâli ve hatta ondan daha güzel hâli olduğunun açıkça görüldüğüne inanıyorum. Yukarıdaki açıklamalardan ve ondan hemen öncekilerden kilisenin olayı önemsizleştirdiğine ilişkin tüm konuşmaların hassasiyetten kaynaklandığı ve yalnızca dinden rahatsız olanları kapsadığı anlaşılmaktadır.

Ama böyle olsa dahi, gerisi de aynı yolu izlemektedir. Şimdi soru bu aşkın gerçekleşip gerçekleşemeyeceğidir. Belki de daha önce söylenilen her şeyi dikkate alarak şunu söyleyeceksin: 'Evliliğin gerçekleşmesi, ilk aşk kadar zordur'. Buna hayır cevabı vermek zorundayım. Zira evlilikte bir hareket yasası vardır. İlk aşk gerçek dışı bir *an-sich*'tir,[22] hiçbir zaman içsel öz kazanmaz, zira yalnızca dışsal ortamda hareket eder. Evlilikteki aşk etik ve dinsel niyetle içsel tarih imkânına sahiptir ve kendisini tarihsel olanın olmayandan ayırt ettiği gibi ilk aşktan ayırt eder. İlk aşk güçlüdür, tüm dünyadan daha güçlüdür; ama kuşkuyla karşılaştığı anda yok olur; tıpkı en tehlikeli yerlerde nihayetsiz derecede güvenle yürüyen, ama kendisine seslenildiğinde anıda düşen uyurgezer gibidir. Evlilikteki aşk ise zırhlıdır. Maksadı dikkatini yalnızca etrafındaki dünyaya çevirmez, iradesi kendi içine yöneliktir. Şimdi her şeyi tersine çevirecek ve diyeceğim ki; 'estetik aşina olanda değildir; elde edilendedir'. Ama evlilik kendi içinde arabulucuya sahip bir aşinalık, kendi içinde sonu olan bir sonsuzluk, kendi içinde geçici olan bir ebediyettir. Bu yüzden evlilik iki anlamda, sözcüğün klasik ve romantik anlamlarında, ideali kanıtlar.[23] Estetiğin elde edilende yattığını söylerken, yalnızca çabanın kendisinde yattığını kasdetmiyorum; çünkü çaba olumsuzdur ve yalnızca olumsuz olan asla estetik olamaz. Öbür yandan çaba kendi konusunu içerdiğinde, kendi zaferine sahip bir çatışmaya dönüşür ve bu düalizm içinde estetiğe sahip oluruz. Tüm meselenin temelindeki husus, yeniyi inşa etmek için her şeyi yok etmek olduğu halde, günümüzde aşinaya karşı elde edilenin övüldüğünü işittiğim için umutsuzluk tutkusunu dikkate alarak bu hususu düşünmem gerektiğini sanıyorum. Gerçekten de gençlerin, Fransız devrimindeki terör yanlıları gibi şu çığlığı attıklarını duymak beni endişelendirdi: *de omnibus dubitandum.*[24] Belki de bu benim dar görüşlülüğüm. Hâlâ kişisel kuşku ile bilimsel kuşku arasında ayrım

yapılması gerektiğine inanıyorum. Kişisel kuşku daima özel bir şeye aittir ve kuşkulanma, kişinin sık sık işittiği ve insan kalabalıklarını kuşkulanma gücüne sahip olmaksızın girişimde bulunmasına yol açan türde bir yok olma, başarısız olma yada yine başarısız olma anlamına gelen bazı akim kalışlar tutkusudur. Eğer belli bir birey içinde kuşku mücadelesi gelişirse, güç yine kuşkuyu yener; o zaman görüntü kişinin kendi namına olanı gösteren ilham verici bir görüntüdür; ama gerçek anlamda güzel bir görüntü değildir; zira kendi içinde aşinalığa ihtiyaç duyar. Kuşkunun en yüksek derecesine ulaştırdığı bu tür bir gelişme, aşırı hallerde bir kimseyi oldukça farklı bir kimseye dönüştürmeye çalışır. Buna karşın buradaki güzellik aşinanın kuşku içinde ve kuşkuyla birlikte elde edilmesinden oluşur. Bunu kuşkuya başvurulan soyut biçime, kutsallaştırılan yola, insanların başına bela olan dikkatsizliğe ve insanların zafer dolu bir sonucu umut eden körü körüne imana karşı vurgulamak zorundayım. Ayrıca şu da vurgulanmalıdır ki; kazanım ne kadar ruhsal ise, kişi kuşkuyu o kadar yüceltir. Ama aşk daima elde etmekten, vermek kadar, elde edileni vermek kadar söz edemeyeceğin bir ülkeye aittir. Bunun ne tür bir kuşku olduğuna dair hiçbir fikrim yok. Bir kocanın uygun halinin üzücü deneyimler yaşamak, kuşku duymayı öğrenmek olduğunu ve gerçekten güzel evliliğin sonra bu kuşkunun gücüyle ve büyük bir ahlâkî ciddiyete dayalı olarak gerçekleştirilen evlilik olduğunu, erkeğin evlendiği ve koca olarak sadık ve sabit olduğunu mu söylememiz gerekiyor? Bu adamı övebiliriz; ama insanın yapabileceği işlerin bir örneği olması dışında bu evliliği yüceltemeyiz. Yada intikam duygusu taşıyan bir kuşkucu olan kocanın, aynı zamanda karısının aşkından da kuşku duyması mı gerekiyor? Bu ilişkinin güzelliğini koruma imkânına karşın, bu ilişkiyi isteyecek kadar sabra sahip olmamak mı gerekiyor? Siz sahte öğretmenlerin böyle bir şeyi övmeye ne kadar hazır olduğunuzu gayet iyi biliyorum.

Böylelikle senin sahte öğretin daha çok kabul görecek; amacına uyduğu zaman onu övecek ve bak işte gerçek evlilik bu diyeceksin. Ama sen de gayet iyi biliyorsun ki bu övgüde bir ağır bir eleştiri gizli ve özellikle kadına çok iyi hizmet edilmiyor. Bu yüzden kadını ayartmak için her şeyi yapıyorsun. Bu yolla 'Böl ve Yönet' kadim kuralına göre bir ayrım yapıyorsun. Önce aşkı övüyorsun. Senin dediğin gibi aşk zamanın dışındaki bir an, hakkında yalan söyleyebileceğin gizemli bir şey gibi kalıyor. Evlilik kendini bu şekilde saklayamaz; açılması günler ve hatta yıllar alır. Bu durumda bu tür haince düşüncelerle onu yıkma yada kurma fırsatı bulmak ne kadar; böylelikle tahammül etmek ancak çaresizce bir teslimiyet gerektirecektir.

Böylece bir hususta anlaştık: evlilikteki aşk kendi başına yalnızca ilk aşk kadar güzel değil; aynı zamanda ondan daha güzeldir; zira aşinalığı içinde çok sayıda zıtlığın birliğini içerir. Bu yüzden evliliğin çok saygın bir kurum olmayıp, rahatsız edici ölçüde ahlâkî bir kurum olduğu, aşkın ise şiirsel olduğu iddiası doğru değildir. Hayır, şiirsel olan evliliktir. Ve eğer dünya ilk aşkın gerçekleştirilemeyeceğini, bu kadar sıklıkla ve acıyla gözlemliyorsa, o zaman ben de bu mateme memnuniyetle katılırım. Ama aynı zamanda hatanın başlangıçta doğru başlamamaktan kaynaklandığı gerçeğine dikkat çekerim. İlk aşk ikinci estetik idealden, tarih unsurundan yoksundur. İçinde hiçbir hareket yasası yoktur. Kişisel imanı ben de aynı şekilde gündelik olarak ele alsaydım, o zaman ilk aşka karşılık gelen şey kendine inanan iman olurdu ve bu iman, ilâhî teminatın gücüyle dağları oynatabilen sonra da mucizeler yaratan imandır. Belki de bu iman başarılı olacaktır, ama bir tarihi olmayacaktır. Listesi mucizevî eylemlerle dolu olsa da, tarihi öyle olmayacaktır. Aksine imanın tarihi, kişisel yaşamdaki imanın istismar edilmesidir. Evlilikteki aşkta bu hareket vardır; zira hareketteki niyet içe dönük-

tür. Dinî unsur bunu sanki Tanrının tüm dünyaya bakması gerekiyormuş gibi, O'na bırakır. Niyet ise, zaten kendisi için mücadele etmek, sabırla kendi kendini kazanmak için, Tanrı ile beraberdir. Günah bilinci insanın kırılganlığı algılamasını da içerir; ama niyette günah bir zafer olarak sunulur. Evlilikteki aşka ilişkin olarak bunu yeterince vurgulayamıyorum. İlk aşka karşı kesinlikle adil davrandım ve bu konuda senden daha iyi bir yargıcım; ama ilk aşkın hatası soyut karakterinde yatmaktadır.

Evlilikteki aşkın tarihsel yapısı, onun bir asimilasyon süreci olması nedeniyle açıkça görülmektedir. Evlilikteki aşk dener, bu denemelerden elde ettiği deneyimleri yine kendisine atfeder. Bu yönüyle meydana gelenlerin ilgisiz bir tanığı değil, özünde katılımcısıdır. Kısacası kendi gelişimini kendisi tecrübe etmektedir. Romantik aşk da, tıpkı bir şövalyenin sevgilisine sancaklar vs. göndermesi gibi, deneyimlerini kendisine atfeder; Ancak romantik aşk bu tür fetihler için önemli bir zaman harcandığını düşünebilse dahi, hiçbir zaman aşkın bir tarihi olabileceğini akıl edemez. Şiirsel görüş ise diğer aşırı uca uzanır. Aşkın bir tarihe sahip olması gerektiğini kavrayabilir; ama bu tarih genellikle kısa bir tarihtir; o kadar yalın ve yayalara özgü bir yoldur ki, aşk kısa sürede o yolda yürüyecek ayaklara sahip olabilir. Deneysel aşk da bir tür tarih elde eder; ama bu tarih gerçek bir öncele sahip değildir;[25] ayrıca sürekliliği de yoktur ve yalnızca aynı anda hem kendi dünyası hem de kendi kaderi olan deneyen bireyin kaprisine dayanır. Bu yüzden deneysel aşk, kendi şartlarını araştırmada çok yeteneklidir ve bu nedenle, bir kısmı hesaplamalara dayalı kendi sonucuna karşılık gelen, diğer kısmı ise oldukça farklı başka bir şey ortaya çıktığında yaşanan çifte neşeye sahiptir. Bu ikinci halde deneysel aşk kendi bitmek bilmeyen kombinasyonlarına bir işlev bulduğu ölçüde hayatından mem-

nundur. Evlilikteki aşk ise kendi içinde bir öncele sahiptir; ama bu önceli sadakat gibidir. Bu sadakatin gücü ise, hareket yasası ile, yani niyetle aynıdır. Niyet başka bir şeyi varsayar, ama aynı zamanda onu yenilen olarak varsayar; bu başka şey niyette, içsel bir durum olarak varsayılır; zira dışsalın içsele yansıdığı görülür. Tarihsel unsur ise bu durumun ortaya çıkması, kendi geçerliliğini kazanmasından oluşur; ama işte bu geçerliliği içinde o durum geçerli hale gelmeyecek bir şeye dönüşür. Böylece aşk bu hareketten test edilmiş ve arınmış olarak çıkar ve deneyimi özümser. Bir deneysel yaklaşım benimsemeyen birey için, bu başka şeyin ortaya çıkması kendi kontrolünde değildir. Buna karşın aşk kendi öncelliği içinde, kendisi farkına varmaksızın o başka şeyin tümüne karşı zafer kazanır. Kutsal Kitab'ın bir yerinde şöyle denir: "Tanrı'nın yarattığı her şey iyidir ve şükranla kabul olunursa, hiçbir şey reddedilmemelidir"[26] İnsanların büyük bir kısmı güzel bir armağan aldığında minnettar olur, ama aynı zamanda armağanın güzel olup olmadığına karar verme yetkisinin kendilerine bırakılmasını ister. Bu durum onların dar görüşlülüğünü gösterir. Öbür yandan ilk türdeki minnettarlık kendi içinde, çok kötü bir armağanın bile zarar veremeyeceği ebedî bir sağlığa sahiptir. Ama bunun nedeni insanın yalnızca o kötülüğü nasıl uzak tutacağını bilmesi değil, aynı zamanda cesareti, yüksek derecedeki kişisel cüreti sayesinde bu kötülüğe karşı bile teşekkür etmeye cesaret edebilmesidir. Bunu da aşk ile yapacaktır. Burada kaygılı kocaları eğitmek için kötü niyetli bir şekilde sürekli hazır bulundurduğun bütün o yakınmalar hakkında düşünmek aklıma gelmiyor ve bu kez kendini kontrol edebilmeni umuyorum. Zira karşında kafasını daha fazla karıştırarak kendini eğlendireceğin bir koca bile yok.

Ancak aşkı tohumsuz gizli yaşamdan tohumlu yaşamına kadar izleme çabam boyunca,[27] senin kesinlikle hiç önem vermeyeceğin bir güçlükle karşılaştım. *Posito,* tartışabilmek için, evlilikteki aşkta bulunan dinî ve etik faktörlerin ilk aşkta birleştiği ve daha sonra hiçbir şekilde azalmadığı konusunda seni ikna etmeyi başardığımı ve kalbinin en derininde buna gerçekten inandığını ve şimdi dinî çıkış noktasını hiçbir şekilde küçümsemediğini varsayalım. Böylelikle sevdiğinle yalnız kalacak, kendini ve aşkını Tanrının önünce hâkir göreceksin; gerçekten çok etkilenecek ve duygulanacaksın. Ama şimdi dikkat et! 'Cemaat' sözünü ettiğim anda, tıpkı türküde olduğu gibi her şey kaybolup gidecektir.[28] İçe dönüklük kategorisini aşmanın senin asla başaramayacağın bir iş olduğu kanısındayım. 'Cemaat, değerli cemaat, tüm farklılıklarına rağmen yine de ahlâkî bir kişiliğe sahiptir; evet, ah keşke bu cemaat ahlâklı bir kimsenin o saymakla bitmeyen niteliklerine sahip olduğu gibi, boynunun üstünde kafaya sahip olma olumlu niteliğine de sahip olsaydı- o zaman ne yapacağımı biliyordum'.[29] Yaşadığı odanın sineklerle dolu olduğu, dolaysıyla sinekler yüzünden boğulma tehlikesi yaşadığı saplantısı olan deliyi kuşkusuz tanıyorsun.[30] Hayatı için korku ve umutsuzluğun verdiği öfke içinde savaştı. Aynı şekilde sen de benzer hayalî sinek yığınlarına, senin 'cemaat' olarak adlandırdığın kalabalığa karşı, hayatını kurtarmak için savaşıyor gibisin. Hâlbuki böyle tehlikeli bir durum yok; ama ilk önce cemaatin en önemli temas noktaları üzerinde duracağım. Bundan önce seni, ilk aşkın bu tür güçlükleri bilmemesinin bir avantaj sayılamayacağı, zira bu olgunun yalnızca soyut olduğu ve realite ile hiçbir bağının bulunmadığı hususunda uyarmalıyım.

Etrafındaki dünya ile bu soyut ilişkilerle, ilişkiyi iptal eden soyutlama arasındaki ayrımı çok iyi bildiğini sanıyorum. Bir rahi-

be, köy muhtarına ve hukukçuya ödeme yapmak katlanabileceğin bir şey; zira para her türlü ilişkiyi ortadan kaldırmanın mükemmel aracıdır. Bu nedenle sen para almadan yada vermeden en küçük şeyi bile yapmayı yada almayı kabul etmeme planına beni de dahil ettin. Evet, eğer evlenmiş olsaydın bu adımı atmadaki neşene tanık olacak herkese bir rüşvet ödeyebilecektin. Böyle bir durumda cemaatin sayısının artması yada sineklerle dolu odadaki adamın korktuğunun senin başına gelmiş olması seni şaşırtmamalıdır. Korktuğun kişisel ilişkiler; içinde araştırmalar, tebrikler ve iltifatların ve hatta armağanların, seninle parayla ölçülemeyecek bir ilişkiye girme ve yalnızca bu halde senin ve sevdiğinin aslında paylaşmamayı tercih edeceği neşeni nasıl coşkuyla paylaştıklarını gösterme arzusu taşıyan ilişkilerdir. 'Herşeyden önce para seni bir yığın gülünç durumdan kurtarır. Kraliyet Mahkemesinin açılışını haber veriyormuş gibi bağıran kilise borazancısının ağzını para ile kapatabilirsin. Para seni, kendini yalnızca bir kimseyle sınırlamak istediğin bir zamanda tüm cemaatin önünde koca, namuslu bir koca olarak ilan edilmekten kurtarabilir'. Bu anlatım benim değil, senin icadındır. Kilise düğünü konusunda kaç kez öfkelendiğini anımsayabiliyor musun? Din adamlarının kendi ellerini papaz adaylarının başına koymak için törenlerde hazır bulunması gibi, şefkatli bir paylaşım kardeşliğinin, gelin ve damada cemaatsel bir öpücük vermesine neden izin verilmiyor diye soruyorsun. Evet, sen, saygıdeğer rahip yada uzun sıradaki bir dostun 'gelin ve damat' güzel sözcüklerini monoton bir sesle söylemek üzere riyakâr bir şekilde gözlükleriyle ayağa kalktığı büyük anı düşünmeksizin, 'gelin' ve 'damat' sözcüklerini söyleyemediğini belirtmiştin. Bütün kilise töreninin boğucu erotizme mükemmel derecede uygun olduğunu saptadığın gibi, daha sonraki dünyevî prosedürlerde de tıpkı kilise törenindeki aşırılığın aksine tam bir edeb eksikliği olduğunu göreceksin. 'Her şeyden önce, bir adam ve

kadını neredeyse yemek masasına yatırıp, onları karı koca ilan etmenin kiliseye bağlı olduğu taraflı, gerçek dışı ve nezaketten uzak düşüncesini hissettirmek, son derece edepten uzak, gülünç ve zevksiz değil midir?' Sen sessiz bir evlenme törenini savunuyorsun. Buna hiçbir itirazım yok. Ama seni bilgilendirmek isterim ki; sen de orada olduğu kadar tam bir törenle evli adam ilan edileceksin. Belki de başka hiç kimsenin duymayacağı bir yerde bu sözcüklere bile katlanabilirsin. Üstelik seni uyarmak zorundayım; hitapta 'bütün cemaatin önünde' denmiyor; 'Tanrı ve cemaatin önünde' deniyor. İkisi de rahatsız edici derecede dar kapsamlı yada cesaretten yoksun bir hitap değildir.

Bu açıdan başka ne söylersen söyle, hatta olağan asabiyetinle bile söylemiş ol, yine seni daha kolay affedebilirim. Zira evlilik senin saldırdığın tek sosyal ilişki. Benim görüşüme göre, en güzel yönü, bu olayların içinde yaşamak, bunlardan güzel bir şeyler çıkarabilmek; eğer çıkaramıyorsa da onlara teslim olmak ve katlanmaktır. Kilise kürsüsünden evlenmeyi ilan etmenin aşkı nasıl tehlikeye atabileceğini anlayamıyorum. Bu tür bir ilanın, işitenlere zararlı olduğuna da inanmıyorum. Çünkü çok sayıda insanın, özellikle de kadınların, evliliklerin ilan edilmesini duymak için kiliseye gitmesi nedeniyle, vaazın öneminin yok edildiği, bu yüzden evlilik ilanlarının kaldırılması gerektiğini teklif ettiğinde, senin karşılaştığın aşırı zorluk seni kutsala yöneltti. Senin kaygılarının temelinde gerçek olmayan bir şey var: bu tür küçük şeylerin gerçekten sağlıklı ve güçlü bir aşkı rahatsız edebileceğini düşünüyorsun. Senin bütün bu tören ve telâşeler hakkında duyduğun kaygınla ilgili olarak sunabileceğin bir diğer açıklama ise, o erotik andan korkuyor olmandır. Ruhunu, avını yakalamadan önceki avcı kuş kadar hareketsiz tutmayı biliyorsun; o anın kişinin kendi kontrolünde olmadığını, ama o anın en güzel deneyimi içerdiğini

biliyorsun. Bu yüzden dikkatli olmayı biliyor, o anı beklerken duyduğun huzursuzluktan herhangi bir sonuç çıkarmak istemiyorsun. Ancak böyle bir olay şimdi kişinin çok önceden gayet iyi bildiği belli bir ana sabitlendiğinde, hazırlıklar sürekli olarak kişiyi bu konuda uyardığında, kişinin 'asıl hususu' kaçırma riski vardır. Buradan senin evlilikteki aşkın doğasını kavrayamadığın ve ilk aşkın inançsız bir hurafesini yücelttiğin anlaşılıyor.

Her *olma* süreci, özellikle de daha sağlıklı olabilmesi için, daima polemik içerir. Aynı şekilde her evlilik bağlantısı da bu polemiği içinde barındırır. Çok iyi bildiğin gibi ailedeki ihmalkârlıktan, evliliğe sanki bütün aileye giriyormuş görüntüsü veren yavan âdetler topluluğundan nefret ederim. Eğer evlilikteki aşk gerçek ilk aşk ise, o zaman evliliğe dair henüz açıklanmamış bir şey var demektir. Bu şey, kendisini görücüye sunmak istemez; aileleri koruma uğruna yaşamını riske atmaz; geçim kaynağı tebrikler yada iltifatlar veya ailelerin yaptığı gibi putlaştırmalar değildir. Bunu gayet iyi biliyorsun. Zekâna izin ver o sana bunların hepsini anlatır. Bir çok yönden sana katılabilirim ve inanıyorum ki zaman zaman deneyimli ve sevimli bir ormancının, çürümüş ağaçları kesilmesi için işaretlemesine ve aynı zamanda başka yerlere de haç işareti koymasına izin vermen sana yada iyilik mücadelesine bir zarar vermeyecektir.

Şimdi evlilikte estetiği korumanın mutlak şartının sır tutma olduğunu ilan etmekte hiçbir sakınca görmüyorum. Ama bunun anlamı kişinin bunu öne çıkarması, sürekli bunun için uğraşması, gerçek zevki sır saklamanın tadında bulması değildir. İlk aşkın temel kavramlarından birisi iskan edilmemiş bir adaya kaçmaktır. Bu hususla yeterince alay edildiği için, çağımızın vahşi put kırıcılığında rol almak istemiyorum. Hata ilk aşkın bunun tek gerçekleştirilme yolunun, uçmak olduğuna inanmasında yatmaktadır.

Bu, ilk aşkın tarihsel olmayan karakterinden kaynaklanan bir yanlış anlamadır. Gerçek marifet çoklukta kalmana rağmen sır saklamayı becerebilmektir. Burada yine ihtiyat kuralı gereği, sır saklamanın gerçek enerjisinin yalnızca insanlar arasında bulunmaktan kaynaklandığını, ancak bu dirençle sır saklamanın öneminin daha derinlere nüfuz etmeyi başaracağını söyleyebilirim. Ama daha önce söylediğim nedenle ve ayrıca başka kimselerle ilişkiyi daima gerçek bir olgu olarak kabul ettiğim için, bunu yapmayacağım. Ancak bunun için marifetli olmak gerekir ve evlilikteki aşk bu güçlüklerden kaçmaz; aksine onlara karşı kendisini korur ve onları kullanır. Bunun yanı sıra evlilikteki aşkın hakkında düşünmesi gereken çok fazla şey vardır ve kendisini bu özgün konuda bir polemik içinde boğmaya vakti yoktur.

İçe yönelik olduğunda bu temel şart şu şekilde ortaya çıkar: açık kalplilik, dürüstlük, kavranabilecek en büyük ölçekte halka açık olma. Zira bu aşkın hayatta kalma prensibidir ve burada sır saklama aşkın ölümüdür. Ancak bunu yapmak, söylemekten daha zordur ve tutarlı bir şekilde sürdürmek gerçekten cesaret ister. Kuşkusuz burada aile hayatında bol olan ıvır zıvır konuşmalardan daha fazlasını kasdettiğimi anlıyorsun. Doğal olarak; ancak sır saklamadan söz edilebilen yerde, halka açık olmadan bahsedilebilir; ancak sır saklama ne kadar çok ise halka açık olma o kadar zorlaşır. Kişinin kendisini olduğu gibi göstermesi cesaret ister; kişinin belli bir gizlilik içinde yapabileceği halde özgürlüğünü birazcık aşağılanma karşılığında satın almaması cesaret ister; kişinin sır saklayarak yapabileceği halde statüsüne birazcık katkıda bulunmak istememesi cesaret ister. Sağlıklı olmak istemek, bütün dürüstlük ve samimiyetiyle hakikati istemek cesaret ister.

Haydi biraz daha az ciddî bir konuyla başlayalım. Bu konu, kendilerini 'aşklarını üç küçük odanın dar duvarları arasında sınır-

lamaya' zorunlu hisseden yeni evli çiftle bağlantılıdır. Sen bu odalarda fantezi âlemine küçük bir gezi düzenledin. Gerçi bu âlemin sınırları senin günlük mekânına o kadar yakın ki, bunun bir gezi olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı kuşkuludur. Sen kendini geleceğini dilediğin gibi dekore etmek üzere, büyük bir dikkat ve zevk sergilemeye adadın. Bu yüzden kendini evli, evli ve mutlu hayal ettin ve aşkını bütün talihsizliklerden kurtardıktan sonra, şimdi evindeki her şeyi, aşkının kokusunu mümkün olduğu kadar uzun süre koruyabilecek şekilde nasıl düzenleyeceğini düşünüyorsun. Bunun için üç odadan fazlasına gereksinimin var. Bekar olarak beş oda kullandığını gördüğüm için, bunu kesin olarak söylüyorum. Senin odalarından birini karına terk etmek zorunda kalman düşünülemez; zira bu durum, dört odayı ona terk edip beşincisini ortak kullanmaya kadar gider. Bu uygunsuz durumları değerlendirdikten sonra devam ediyorsun: 'Ben sözkonusu üç odayı çıkış yeri olarak alırım; ama felsefî anlamda değil; zira onlara geri dönme niyetim yok. Aksine onlardan mümkün olduğu kadar uzaklaşmak istiyorum'. Evet, senin üç küçük odadan uzak durmanın nedeni, eğer daha fazlasına sahip olamıyorsan, bir yuvasız yurtsuz gibi gökyüzünün altında yaşamayı tercih etmendir. Gerçi son tahlilde bu durum da telafi edilmesi için çok sayıda süit odayı gerektirecek kadar şiirseldir. Bunun ilk aşkın tarihsel olmayan geleneksel sapkınlıklarından birisi olduğu konusunda uyarmak için seni aramaya çalıştım. Ama sonra senin kalenin yüksek duvarlı çok sayıdaki büyük ve soğuk salonlarında, özel, yarı karanlık odalarında, en uzak köşesine kadar şamdanlar ve aynalarla aydınlatılmış yemek salonlarında, çifte kapısı sabah güneşinin ısıttığı ve yalnızca seni ve senin aşkını taşıyan çiçek kokularıyla dolu balkona açılan küçük odada, sana eşlik etmek mutluluk vericiydi. Burada senin cesur adımlarını daha fazla izlemeyeceğim; tıpkı dağ keçisi avcısı gibi, bir tepeden diğerine sıçrı-

yorsun. Biraz daha yakından tartışacağım husus, senin düzenlemenin ardında yatan prensiptir. Senin prensibinin gizlilik, gizemlileştirme ve ince bir nezaket olduğu açıktır. Camla çevrilmesi gereken yalnızca odalarının duvarı değildir; senin bilinç dünyan da benzer kırılmış ışık huzmeleriyle bir çok yüz kazanmış. Yalnızca odanın heryerinde değil, aynı zamanda senin bilincindeki heryerde de sevdiğin ve sana, sen ve sevdiğine rastlıyorsun. 'Ama bunun mümkün olması için dünyanın tüm zenginlikleri yetmez. Bu, ruh ve ruhun güçlerini kontrol etmek için akıllı bir itidal gerektirir. Bu yüzden aşinalığın ilginç olması için kişilerin birbirine yeterince yabancı olması ve heyecan verici bir direnç oluşturmak için, yabancılığın da yeterince tanıdık olması gerekir. Evlilik yaşamının, kişinin içinde rahat ettiği bir pijama değil, aksine kişinin hareketlerine ket vuran bir korse olması gerekir. Evlilik zorlu hazırlıklar gerektiren bir fiziksel çalışma olmamalı; ama aynı zamanda rehavet verici bir tembellik de olmamalıdır. Mutlaka rastlantının mührünü taşımalı, ama aynı zamanda uzaktan bir sanatın izleri de sezilmelidir. Kişi gece gündüz büyük salondaki zemini kaplayacak kadar büyük bir halı dokumak için göz nurunu harcamamalıdır; ama öbür yandan en ufak bir merak bile sınırlarında bazı küçük sır işaretleri taşıyabilir. Kişi her gün eşiyle birlikte yediği pastanın üzerine kendi baş harflerinin yazılmasını beklememeli, ama yine de bazı şekil benzeşmeleri olmalıdır. Burada sözkonusu olan, hareketin dairesel olduğundan kuşkulanıldığı noktaya, tekrarın başladığı noktaya kadar meseleyi ertelemektir. Tamamen ertelenemediği hallerde ise çeşitliliğe imkan verecek ayarlamalar yapmaktır. Kişinin sınırlı sayıda metni vardır; bu yüzden eğer ilk Pazar günü kendisine vaaz verecekse, o zaman gelecek yılın tamamına hiçbir şeyi kalmaması yetmez; aynı zamanda gelecek yılın ilk pazarına da hiçbir şey kalmamalıdır. Kişiler birbirlerine karşı mümkün olduğu kadar uzun süre bir derece gizemli

kalmalı ve eğer kişi kendisini kademeli olarak ortaya koyacaksa, bunu mümkün olduğu kadar rastlantıları kullanarak yapmalıdır. Bu sergileme aynı zamanda bir çok başka yönden de görülebilecek şekilde göreceli bir tarzda olmalıdır. Kişi mutlaka bütün aşırılıklardan ve sarhoşluklardan kendisini korumalıdır'. Böylelikle, başkentin civarında güzel bir kasabada bulunması gereken bu muhteşem şatonun zemininde yaşamak ist'yorsun. Kraliçen olan karın birinci katın sol kanadında yaşamalı. Karı ve kocanın ayrı yaşaması kraliyet ailesinde daima imrendiğin bir özellik olmuştur. Ama bu tür saray yaşamından estetiği alıp götüren yine aşkta önceliği olduğunu ilan eden törenselliktir. Kişinin ismi anons edilir, kişi bir an bekler, sonra kabul edilir. Aslında bu kendi içinde güzellikten yoksun bir davranış değil; ama aşk kutsal oyununda bir hamle haline geldiğinde, kişinin aşkı geçerliliğinden yoksun bırakma imkânı bulunacak bir tarzda aşk geçerlilik kazandığında, gerçek güzelliğini kazanır. Kişinin hissettiği aşk kendi içinde bir çok sınırlara sahiptir; ama her bir sınır ayrıca o sınırı aşmaya yönelik şiddetli bir tahrik olmak zorundadır. Böylece sen, kütüphanen, bilardo odan, izleyici salonun, banyon ve yatak odanın bulunduğu zemin katta yaşadın. Karın ise birinci katta yaşadı. Burada da senin gerdek süitin, iki tarafında dolaplarıyla büyük bir odan bulunuyor. Sana yada karına evli olduğunuzu hatırlatacak hiçbir şey olmamalı ve yine her şey bekar bir kimsenin sahip olacağı tarzda olmalıdır. Karının ne işle meşgul olduğundan, ne işler karıştırdığından haberin olmamalı. Ancak bunun anlamı pasif olmak yada birbirini unutmak değil, her bir temasa önem kazandırabilmek, birbirinize baktığınız zamandaki ölüm anını ortadan kaldırmaktır. Ama dikkat et! Sıkıldın bile. Böylelikle birbirinizin kollarında evlilik sürecinin güçlüklerini yaşamayacaksınız; zira uzun bir süre gençlik dolu güzelliğiyle bahçede yürüyen karını izleyeceksin; gözlerini onu aramaya hazırlayacaksın; gözden kay-

bolduktan sonra bile onun hayaliyle derin düşüncelere dalacaksın. Evet sessizce onu izleyeceksin, muhtemelen zaman zaman o da senin kollarında dinlenecek –zaten insanların belli bir duyguyu ifade etmesinin geleneksel yolu haline gelen bu davranışta daima muhteşem bir şeyler vardır- ve kolunu ona uzatacak, biraz bu geleneğin güzelliğine saygı gösterecek, biraz da normal evli bir çift gibi yürümeyle alay edeceksin. Evet, senin dahi aklının zeki inceliklerini takibimin, beni yoran ve yanından gururla geçtiğin üç küçük odaya geri dönmeyi arzulama yol açan bu izlemenin, bu Asya'ya özgü lüks içinde sona ermesi gerekir.

Eğer bütün bu görüntü içinde estetik bakımdan güzel bir şey varsa, bu güzellik kısmen erotik bir tevazu içinde verdiğin ipuçlarında, kısmen de kişinin hiçbir noktada sevdiğini sanki zaten kazanılmış bir varlık olarak sahiplenmeyi istemeyip, sürekli olarak onu kazanmaya çalışmasındadır. Sürekli olarak kazanmaya çalışma kendi içinde doğru ve gerçektir; ama erotik ciddiyetin getirdiği görev, hiçbir şekilde şu ana kadar çözüme kavuşturulmamıştır. Sürekli olarak böyle bir aşinalığa, bir doğa kategorisine tutunmaya çalışıyor, bunun ortak bilinçte şekil değiştirmesine izin verme cesareti gösteremiyorsun. Bununla dürüstlük ve açıklığı kasdediyorum. Sen gizem kaybolduğunda aşkın biteceğinden korkarken, ben ise ancak gizem ortadan kalktığında aşkın başlayacağına inanıyorum. Sen bir kimsenin neyi sevdiğini tamamen bilmeye cesaret edemeyeceğinden korkuyor; hesaplanması imkânsızlığı mutlak anlamda hayatî bir unsur olarak görüyorsun. Ben ise bir kimsenin neyi sevdiğini bildiğinde, gerçek anlamda âşık olacağına inanıyorum. Üstelik tüm iyi talihin inayetten yoksun; zira rekabetten yoksun. Bu bir hata olduğu gibi, senin fiilen birisini teorinle yanlış yönlendirdiğin ölçüde, gerçeklikten de uzaktır. Haydi şimdi hayatın realitelerine dönelim. Rekabetin oynadığı rolde ısrar

etmekteki niyetim, evliliği bir felâketler katalogu ile özdeşleştirmene izin vermek değildir. Aksine rekabetin katkısı, daha önce açıklandığı üzere, niyette yer alan teslimiyette zaten vardır; ama henüz herhangi bir kesin şekil kazanmamış yada kaygı nedeni olmamıştır; çünkü niyette bunlara önceden aşılmış gözüyle bakılmaktadır. Üstelik rekabet dışarıya değil içeriye dönük olarak, bireye yansımış olarak görülmemektedir. Yukarıda açıklandığı üzere sır saklama, kendi sır dağarcığında depolayacak hiçbir şey kalmadığında, bir çelişkiye; kileri tamamen aşk süsleriyle dolu olduğunda, çocukça bir davranışa dönüşecektir. Ancak bireyin kalbi aşk ile gerçekten açıldığında, aşk bireyi içinde aşkın onu belagatle konuşur hale getirdiği olağan halden (ayartıcılar bile bu tür bir belagate sahip olabilir) çok daha ileri götürdüğünde, ancak birey bu şekilde her şeyi ortak bilinçte depoladığında, ancak o zaman sır saklama güç, anlam ve hayat kazanabilir. Bunun için kararlı bir adım atılması ve dolaysıyla cesaret gereklidir; cesaret olmaksızın aşk boşluğa düşer; zira ancak bu adımla kişi kendisini değil başkasını sevdiğini gösterir. Bir kimse bunu yalnızca başkası için varolma dışında nasıl gösterebilir? Kişi başkası için varolduğunu, kendisi için varolmadığını kanıtlama dışında nasıl gösterebilir? Ancak kişinin kendisi için varolması, kendi içinde kalması kaydıyla bireysel yaşamın gizliliğinin en genel özelliğidir. Aşk kişinin kendisini vermesidir; ancak ben kendimi yalnızca kendimden çıktığım takdirde verebilirim; öyleyse bu durum kendi içinde kalmak isteyen gizlenme ile nasıl bağdaştırılabilir? 'Kişi bu şekilde kendisi ortaya koyduğunda kayba uğrar'. Evet, elbette, sır saklamaktan yarar sağlayan herkes bu durumda kayba uğrar. Ancak tutarlı olmak için çok daha ileri gitmek zorundasınız; yalnızca evliliğe değil her türlü kişisel yaklaşıma karşı tavsiyede bulunmak zorundasınız. Peki senin zeki aklın telgrafla iletişim kurmayla nasıl başa çıkacak? En ilginç okuma, oyucunun kendisinin de bir

derece üretici olduğu okumadır. Gerçek anlamda erotik sanatkârlık uzaktan bir izlenim verebilmektir. Bu izlenim, kişinin kendi objesini yaratacağı ve yarattığını seveceği hiçbir şey olmadığı için, izlenimi yaratan kişi için çok tehlikelidir. Ve bu sevme aşk değil ayartıcının flörtüdür. Buna karşın seven kimse, sevdiğine onunla karıştırılacak kadar benzeyen değildir. Kendisini başkasında kaybetme ve unutmada kişinin sevdiğine açılması vardır ve kendini unutan kişi karşısındakinde anımsanır. Seven kimse, ister daha iyi isterse daha kötü olsun, sevdiğine onunla karıştırılacak kadar benzemek isteyen kimse değildir; kendisine ve sevdiğine itaatten yoksun olan kimse âşık değildir. Bu yüzden genelde sır saklamanın temeli boyuna bir kübit* eklemek isteme basitliğinde yatmaktadır. Bu basitliği idrak etmeyen kimse hiçbir zaman sevmemiştir. Zira boyuna on kübit daha eklense bile hâlâ alçak olacağını anlayamamıştır.

İlk aşk doğaüstü acıma duygularını arzulayabilir; ama bu arzu kolaylıkla içeriği boş bir 'kasa'ya dönüşebilir ve yaşamlarımız Rabbimizin her evli çifte dilediklerini yapmak için tüm dünyayı verdiği bir cennet değildir. Evlilikteki aşk daha iyisini bilir. Bu aşkın hareketleri dışa doğru değil içe doğrudur; ama aynı zamanda üzerindeki her bir küçük sınırın, aşkın sonsuzluğuna başka bir yönden de benzerliği vardır. Karşısında mücadele edecek çok şey olmadığı için acı hissetse dahi, bu rekabet için cesaret de hisseder. Evet, günahın dünyaya girmesinden pratik olarak zevk almadaki paradokslarda seni yenmek yeterince cüretkârlıktır; ama bu aynı zamanda başka bir yönden de seni paradokslarda yenme cesareti demektir: bu aşkın bu paradoksları çözme cesareti de vardır. Evlilikteki aşk, tıpkı ilk aşk gibi bütün bu engellerin aşkın sonsuz anında yenileceğini bilir. Ancak aynı zamanda içindeki tarihsel

* Kübit antik bir uzunluk birimi olup, dirsekten orta parmağın ucuna kadar bir uzunluğu ifade eder; bu da yaklaşık olarak 43/56 cm arasındadır (Çevirenin notu).

unsurun tam olarak bu zaferi kazanmak olduğunu ve bu kazanmanın yalnızca bir oyun değil, aynı zamanda bir çatışma; yine de yalnızca bir çatışma değil aynı zamanda bir oyun olduğunu bilir. Bu durum tıpkı Valhalla'daki* çatışmanın bir ölüm kalım savaşı olmasına karşın yine de bir oyun olması gibidir. Çünkü burada da yarışmacılar öldüklerinde daima yeniden dirilir. Evlilikteki aşk aynı zamanda bu eskrimin keyfi bir düello değil, ilâhî himaye altında yapılan bir mücadele olduğunu bilir ve birden fazla sevmeye ihtiyacı olmadığını hisseder; buradaki inayeti hisseder ve birden fazla sevmeye ihtiyacı yoktur; buradaki ebediyeti hisseder. Peki bu aşkın güzel olan bir şeyden vazgeçmesini gerektiren sırları olmadığına hâlâ inanmıyor musun? Yada bu aşk zamana direnemediği için, mutlaka günlük ilişkilerle yumuşatılması mı gerekir? Yada evlilikteki aşk hiçbir zaman yorulmayacak bir ebedi içeriğe, bazen bir öpücük ve bir jestle, bazen de korku ve titreme ile kazanılan ve sürekli olarak kazanılmakta olan bir ebedî içeriğe sahip olmaması nedeniyle daha hızlı sıkılmaya mı neden olur?

Hiç de az olmayan bir sıklıkla içinde gizlilik sisteminin mükemmelliğe götürüldüğü evlilikler görüyoruz. Böyle olmayan hiçbir mutlu evliliğe tanık olmadım. Ancak bu tamamen rastlantı eseri olması ihtimaline karşı, böyle olmadığının genel nedenlerini belirtmek istiyorum. Estetiksel açıdan güzel olan evliliğin daima mutlu bir evlilik olması nedeniyle, bu temele dayalı olarak mutlu bir evlilik inşa edilebiliyorsa, benim teorimin değişmesi gerekecektir. Mutlu evliliğin sahte görüntülerinden hiç birini gizlemeye-

* Valhalla (Valhöll), İskandinav mitolojisinde Odin'in yönettiği katledilmişlerin salonudur. Odin'in elçileri ve savaş ruhları savaş alanlarında ölmüş kahramanları buraya getirir. Bu çok geniş salonun 540 kapısı vardır. Çatı kirişleri mızraktır, çatısı kalkanlardan oluşmuştur. Batı kapısında bir kurt vardır ve üzerinde bir kartal dolaşır. Bu kahramanlar burada hazırlanır ve beklenen Ragnarok savaşı vakti geldiğinde her kapıdan omuz omuza ilerleyen 800 savaşçı çıkacaktır (Çevirenin notu)

ceğim ve her bir nedeni mümkün olduğu kadar adil olarak ortaya koyacağım. Özellikle mutlu evliliğin gerçekleştiğini gördüğüm evlerde, bu mutluluk gerçekten hayranlık uyandırıcı bir erdemlilikle başarılmıştı.

Senin de kabul edeceğin gibi, genel olarak gizlilik sistemi kocalardan başlar ve bu her zaman yanlış değildir. Ayrıca kadının böyle bir egemenliği elinde bulundurduğu hoşgörülemez türe göre, daha kabul edilebilir bir durumdur. Elbette en çirkin biçimi içinde kadının bir köle, ev içi düzenlemelerde her şeyi yapan hizmetçi durumunda olduğu saf despotizmdir. Bu tür evliliklerde hiçbir zaman mutluluk yoktur ve hatta yıllar bu mutsuzlukla yüzleşmeyi gerektirecek bir donukluk getirir. Daha uygun biçim ise bunun tam zıttı, yanlış bir aşırı kaygı halidir: 'Kadın zayıftır' derler, 'üzüntü ve kaygıya dayanamaz; o kadar zayıf ve kırılgandır ki şefkatle muamele edilmesi gerekir'. Yanlış! Yanlış! Kadın da erkek kadar güçlüdür, hatta ondan daha güçlüdür. Ayrıca bu şekilde onu aşağıladığında, kadına gerçekten şefkatle davranmış oluyor musun? Sana eşini aşağılama iznini kim verdi? Senin ruhun, senin ondan daha mükemmel olduğunu düşünecek kadar kör nasıl olabilir? Sen yalnızca her şeyi ona anlat! Eğer zayıfsa dayanamaz; ama o zaman da elbette dayanabileceği sen varsın ve sen bu güce sahipsin. Ama bak! Sen buna dayanamazsın; bu senin güçlü olduğun bir konu değil. Öyleyse güçten yoksun olan eşin değil, sensin.

Bir zamanlar sık sık bir evi ziyaret ediyordum. Orada gizlilik sisteminin daha sanatsal ve ince bir tarzda uygulamaya konulduğunu gözlemleme fırsatı buldum. Erkek oldukça genç, olağanüstü derecede yetenekli, mükemmel bir akıl ve şiirsel bir eğilime sahipti. Aynı zamanda kendi başına bir şey üretemeyecek kadar tembel ama günlük yaşamı şiirsel hale getirecek olağanüstü bir yetenek ve mizah duygusuna sahipti. Karısı genç, zeki ve istisnaî bir karakte-

re sahip bir kadındı. Erkeği etkileyen de bu özelliğiydi. Erkeğin kadındaki her türlü gençlik özelliğini uyandırma ve geliştirme yeteneği gerçekten müthişti. Kadının bütün yaşamı, birlikte sürdükleri yaşam, şiirsel bir tılsım tablosu idi. Erkeğin gözü her yerdeydi. Kadın etrafına bakındığında, erkek gözünü başka yere çeviriyordu. Erkek her şeye burnunu sokuyordu; ancak bu müdahale çok edebî yada gündelik anlamda Tanrı'nın tarihte varolmasından daha fazla değildi. Kadının dönmeyi düşünebileceği her yerde, erkek önceden vardı. Tıpkı Potemkin* gibi görünümü el çabukluğuyla nasıl değiştireceğini biliyordu.[31] Böylelikle küçük bir sürpriz, küçük bir tereddüt sonrasında onu mutlu ediyordu. Aile yaşamı minyatür bir Yaratılış öyküsü idi ve tıpkı Yaratılış öyküsündeki her şeyin insanoğluna odaklanması gibi, kadın tılsımlı bir dairenin merkezindeydi, ama yine de daire kadına uyum sağlamak için eğilebildiği ve 'İşte buraya kadar, daha ilerisi yok!' denebilecek bir sınırı olmadığı için, tamamen özgürdü. Oyunun sırrı, kadın ne tarafa giderse gitsin buna imkân vermesine karşın, dairenin hâlâ var olmasıydı. Kadın sanki yeni yürümeye çalışan bir çocuğun yürüteci içindeymiş gibi yürüyordu; ama yürütecin etrafındaki teller orada yoktu; o teller kadının umutları, hayalleri, arzuları, dilekleri ve korkularından oluşuyordu; kısacası kadının ruhunun tüm içeriğinden meydana geliyordu. Adam ise kendi hayal dünyasında büyük bir kararlılık içinde hareket ediyor, saygınlığının hiçbir parçasını feda etmiyor ve erkek ve evin reisi olarak otoritesini ilan ediyordu. Eğer böyle yapmasaydı, kadın üzülebilirdi; bu durum kadında sırların açıklanmasına yol açabilecek

* Rus bakan Grigori Aleksandroviç Potemkin, 1787 yılında İmparatoriçe II. Katerina'nın Kırım'ı ziyareti öncesinde onu kandırmak için göstermelik köyler kurmuştu. Öyküye göre Kırım askeri harekatının komutanlığını yapan Potemkin, İmparatoriçe ve beraberindekileri yeni fethinin değeri konusunda etkilemek için Tuna nehrinin boş yamaçlarına yalnızca önyüzleri bulunan köyler inşa ettirmişti (Çevirenin notu).

kaygılı bir kuşku uyandırabilirdi. Erkek yalnızca dünyaya değil, kadına karşı da çok düşünceli bir kişi olarak görünüyordu. Ama erkek içinden, kadına verdiği her izlenimin kendi vermek istediği izlenim olduğunu biliyordu; bu tılsımı tek bir sözle bozma gücünün elinde olduğunu biliyordu. Kadının kabul etmeyeceği her şey ortadan kaldırılmıştı. Eğer böyle bir şey meydana gelecek olursa, ya kendi merakını bastırmasına imkan verildikten yada bunu samimiyetle tahmin ettikten sonra, erkek kendisinin, vermek istediği izlenime göre zayıf yada güçlü bir tonda, hazırladığı açıklamayı dürüstçe bildirirdi. Erkek gururluydu; son derece uyumluydu; kadını seviyordu; ama hâlâ geceleri veya herhangi bir anda zihninin derinlerinde beliren 'evet, o her şeyini bana borçlu' gururlu düşüncesini terk edemiyordu. Bu betimlemeyi ilgiyle izledin değil mi? Ne kadar kusurlu da olsa betimlemeyi başardım. Çünkü bu tablo senin sempati duyduğun, belki de bir gün koca olursan senin de uygulamaya koyacağın ruhundaki tabloya uyuyor. O zaman mutlu evlilik nedir? Evet, istersen, bu mutluluğun üzerinde kara bir bulut dolaşabilir. Varsayalım ki adam başarısız oldu; kadın aniden bir şeylerden kuşkulandı. Adamı asla affedeceğini sanmıyorum; kadının ruhu, adamın bunu ona olan aşkından dolayı yaptığının söylenmesine izin vermeyecek kadar gururludur. Evli çift arasındaki ilişkiyi ifade eden, şimdi sana hatırlatacağım eski moda bir deyiş vardır (her halükarda içinde yalın ve basit ama gerçek ve zengin ifadelerin romanın kendilerini sürdüğü alanı yeniden kazanma mücadelesi verdiği devrimleri yada kutsal savaşı desteklemekten daima hoşlanırım). Evlilerin birbirlerini gayet iyi anlamaya dayalı ilişki sürmeleri gerektiği söylenir. Sıklıkla bunun olumsuz şekilde ifade edildiği duyulur: bir çift iyi bir anlayışa dayalı olarak yaşamaz ve o zaman da eşler birbirlerine, kavgaya ve tartışmaya dayanamadıklarını düşünürler. Şimdi olumlu ifade tarzını ele alalım. Betimlenen evli çift iyi anlayışa dayalı olarak

yaşamıyorlar mı? Evet, tüm dünya böyle söyleyecek. Ama elbette sen birbirlerini anlamadıkları halde nasıl iyi bir anlayışa dayalı olarak yaşayabilirler diyeceksin. Ancak eşin birinin diğerinin ne kadar arzulu ve sevgi dolu olduğunu bilmesi bu anlayışın bir parçası değildir. Erkek kadını hiçbir şeyden yoksun bırakmasa dahi, içinde ruhunun rahat bulacağı minnettarlık derecesine ulaşma fırsatından yoksun bırakmıştır. Şu hoş, uygun ve karmaşık olmayan bir ifade değimlidir: iyi bir anlayışa dayalı olarak yaşama?

Gördüğün gibi, gizlilik sistemi hiçbir şekilde mutlu bir evliliğe götürmediği gibi estetik bakımdan güzel bir evliliğe de götürmez. Hayır dostum, dürüstlük, açık kalplilik, açıklık, anlayış evliliğin yaşam prensibidir; bunlar olmaksızın evlilik çekici olmadığı gibi estetik de değildir. Zira bu prensip olmaksızın aşkın birleştirdiği tensel ile ruhsal birbirinden ayrılır. Benim dünyanın en şefkat dolu birlikteliğini yaşadığım varlık, ruhsal açılardan da bana yakın olduğunda, ancak o zaman evliliğim etik ve dolaysıyla estetiksel bakımdan çekicidir. Ve siz kadınlar karşısındaki bu zaferini belki de sessizce kutlayan gururlu erkekler, ilk planda, zayıf olan karşısında kazanılan zaferin iyi bir zafer olmadığını ve erkeğin onurunu eşinde bulacağını unutuyorsunuz. Peki eşinde onur bulmayan erkek ne yapar? Kendisini küçük düşürür.

Bu yüzden anlayış evlilikteki yaşam prensibidir. Evliliğe karşı tavsiyelerde bulunulduğunda, insanların sıklıkla bu konuyu tartıştığı görülür. Bırakalım onlar bu şartları ellerinden geldiği kadar ayrıntılı ve bitmek bilmeyecek şekilde uzun uzun tartışıp dursunlar. Genelde söylediklerinin özü pek azdır. Kendi payıma ben yalnızca tek bir örnekten söz edeceğim: bireysel yaşamın komplikasyonlarının kendi kendini ortaya koyamaması. Eğer kendi iç gelişimimizin tarihçesi, dile getirilemez bir şeyler içeriyorsa yada yaşamın seni sırlarına sırdaş yapmışsa, kısacası eğer kişi şu yada bu

şekilde kendisini yaşamına mal olmaksızın içinden çıkamayacağı bir sırra kaptırmışsa, o zaman hiç evlenmez. Aksi halde ya senin içinde olup bitenlerden hiç haberi olmayan bir varlığa bağlandığını hissedersin ve o zaman evlilik nahoş bir uyumsuz birlikteliğe dönüşür. Ya da kendini senin bağlandığını kaygılı bir şekilde hisseden, bu kaygısı yüzünden her an duvarda gölgeler gören birine bağlarsın. Bu durumda kadın seninle hiçbir zaman yüzleşmeyebilir; hiçbir zaman aşırı derecede yakınlaşmayabilir ve kendisini ayartan kaygılı merakını terk edebilir. Ama hiçbir zaman mutlu olmadığı gibi, sen de mutlu olamazsın. Şimdi gizlilik ve anlayışın aynı meselenin iki ayrı yüzü olduğundan söz ettiğimde, bu iki özellik evlilikteki estetiği korumanın mutlak şartı olan aşkın temelini oluşturduğu için, kuşkusuz senin tarafından itirazla karşılaşacağım. Burada benim 'aksi halde bir şarkıdaki nakarat gibi istikrarla tekrarlayacağım bir hususu', yani evliliğin tarihsel karakterini unutmuş gibi göründüğümü söyleyeceksin. Burada sen, gizliliğin ve zekice hesaplanmış göreceli bilginin yardımıyla sınamaya tabi tutma umudu taşıyorsun: 'ama evliler, uzun yada kısa, öykülerini anlatmaya başladıklarında, kısa süre içinde "ve burası da öykünün sonu' dedikleri noktaya gelirler'. Genç dostum senin dikkat etmediğin husus; senin böyle bir itirazda bulunabilme nedenin düzenli yerine yerleştirilmemiş olmandır. Sır saklama erdemi yoluyla, kendi içinde bir zaman boyutuna sahipsin ve sınamaya tabi tutmak gerçekten de bir zaman meselesidir. Halbuki aşk açıklanmasıyla ebedî bir boyut kazanır ve böylelikle tüm aynı anda oluşlar imkansızlaşır. Ayrıca bu açıklanmanın evli insanların iki haftayı kendi kariyerlerini yeniden düşünme ile geçirmeleri ve sonra bunu ancak zaman zaman yeterince aşina bir öykünün (yeniden anlatılması) ile bozulan ölümcül bir sessizliğin izlemesi meselesi olduğunun düşünülmesi talihsiz bir yanlış anlamadır: 'başka bir değirmen masalında anlatıldığı üzere, tüm bun-

lar olup biterken değirmen dönüyordu: klik klak, klik klak...'. Evliliğin tarihsel karakteri, bu anlayışı bir defada olup biten bir gelişme kadar sürekli bir gelişme meselesi haline de getirmektedir. Bireysel yaşamda da durum aynıdır. Bir kimsenin kendi hakkında zihinsel berraklığa ulaşması, kendisini görme cesaretine sahip olması, hiçbir şekilde öykünün o anda sona ermesi anlamına gelmez. Aksine öykü daha yeni başlamaktadır ve ilk kez her bir yaşanılana, ana bu bütüncül bakış açısıyla değerlendirme yoluyla doğru bir anlam kazandırılır. Evlilikte de böyledir. İlk aşkın aşinalığı bu açıklama üzerine bina edilir; ama bu açıklama evliliğin paylaştığı bilgide kaybolmaz; aksine zaten var olduğu kabul edilir. Öykü bu açıklama ile başlar ve özgün durumlar bu paylaşılan bilgiyle ilişkilendirilir. İşte burada içinde yine evliliğin tarihsel karakterinin korunduğu ve ilk aşkın içerdiği neşeye yada Almanların ifadesiyle *Heiterkeit*e karşılık gelen evlilikteki mutluluk yatar.

Buna göre evlilikteki aşkın tarihsel hale gelmesi için bu açıklama zaruridir ve şimdi bireyler yerli yerine yerleştirilmiştir ve 'Alnının teriyle hak ettiğin ekmeği yiyeceksin' emri korkunç ve beklenmedik mesaj olmaktan çıkmıştır. Ve evlilikteki aşkın hissettiği cesaret ve güç, maceralar için duyulan şövalyece aşkın romantik ihtiyacına karşılık gelir ve içindeki hakikat unsurudur. Şövalye korkusuz olduğu gibi, evlilikteki aşk da korkusuzdur. Düşmanlarından çok daha tehlikeli olanla mücadele etmek zorundadır. Burada gözlemlenecek geniş bir manzara açılmaktadır; ancak burada benim buna girme niyetim yok. Ama eğer şövalye sevgilisini kurtarmak için tüm dünyaya meydan okumuyorsa, o zaman şövalyece aşkı bilmiyor demektir. O zaman kocanın da aynı şeyi söylemesini bekleyebiliriz. Bunun tek istisnası; evlilikteki aşkın kazandığı bu türdeki her bir zaferin, şövalyenin

kazandığı zaferlerden estetik bakımdan daha güzel olduğu, zira bu zaferi kazanmayla evlilikteki aşkın aynı zamanda kendini yücelttiğini, sana sürekli olarak hatırlatmam gerekmesidir. Bu aşk hiçbir şeyden korkmaz, en küçük bir sapma dahi göstermez, küçük tutkulardan korkusu yoktur. Aksine bunlar dahi, yalnızca evlilikteki aşkın ilâhî bütünlüğünü beslemeye yarar. Goethe'in *Seçim Benzerlikleri*'ndeki Ottilia bile ciddi evlilik aşkının şefkatli imkânı olarak sunulmuşsa, o zaman derin dinî ve etik planlamaya sahip evlilik bunu yapabilmek için daha ne kadar güce sahip olmalıdır! Evet, Goethe'nin *Seçim Benzerlikleri* sır saklamanın nerelere götürebileceğinin bir kanıtıdır. Eğer sükûnet içinde büyümesine izin verilmiş olsaydı, aşk böyle bir gücü asla kazanamayacaktı. Eğer erkek kendisini karısına açma cesareti bulmuş olsaydı, bütün bunlar olmayacaktı ve tüm öykü evlilik dramındaki bir oyalayıcı oyuna dönüşecekti. Asıl can alıcı kısım; Edvard ve karısının aynı anda ilişki yaşamasıdır. Ama bu da onların sessiz kalmalarından kaynaklanmaktadır. Karısına başkasını sevdiğini itiraf etme gücüne sahip olan koca, kendisi kurtulduğu gibi karısını da kurtarır. Ama bu güce sahip olmadığında, kendine güvenini kaybeder ve bir başkasının aşkında unutmak ister. Kuşkusuz bir adamı bu sonuca götüren zamanında direnememenin acısı olduğu kadar, karşısındaki aşktır. Kendisini kaybettiğini hisseder ve bu duygu ilk kez ortaya çıktığında, onu öldürmek için güçlü uyuşturucular alır.

Evlilikteki aşkın mücadele etmek zorunda kalacağı güçlükleri, yalnızca genel anlamda ele alarak, bu güçlüklerin evlilikteki aşkın, estetiğin korunması bağlamında onlardan korkmasına gerek olmadığını göstereceğim. Bu güçlükleri içsel ve dışsal olarak ikiye ayırabilirim. Ama her şeyin aslında içsel olduğu evlilik örneğinde, böyle bir ayrımın göreceli yapısı da hiçbir zaman unutulmamalıdır. İlk olarak dışsal güçlükleri ele alacağım. Bütün sıkıntı

verici, aşağılayıcı, rahatsız edici geçici belâlardan, kısacası ağlatan bir dramı oluşturan herşeyden söz etmeye isteksiz yada bundan korkuyor değilim. Burada da heryerde olduğu gibi sen ve senin türün aşırı derecede keyfî davranıyorsunuz. Eğer bu tür bir dram seni talihsizlik mağaralarında bir seyahate zorunlu kılıyorsa, o zaman bunun estetikten uzak, üzücü ve bıktırıcı olduğunu söylersin. Ve haklısın. Ama neden? Çünkü yüce ve asil bir şeyin böyle bir duruma teslim olması gerekmesine öfkeleniyorsun. Öbür yandan, eğer gerçek dünyaya dönersen ve orada, bir oyun yazarının cellâdının tiranlara özgü, başkasına işkence etmedeki müthiş zevki sergilemek için tasarladığı felaketlerin yarısını yaşamış bir aileyle karşılaşırsan, titrersin ve şöyle düşünürsün: 'Tüm estetik güzelliğe elveda'. Şefkat gösterirsin; yalnızca kasvetli düşüncelerden sıyrılmaktan başka bir nedeni olmaksızın yardım etmeye hazırsındır. Ama çoktan o talihsiz aile namına umut etmeyi bırakmışsındır. Eğer gerçek hayatta bunlar oluyorsa o zaman bunları dile getirmek şairin hakkıdır ve bunu yaptığında haklı olarak yapmaktadır. Tiyatroda, estetik sarhoşluk içinde kendinden geçmiş halde oturuyorsun; şairin estetiğin tüm sefaletlere galip gelmesini sağlamasını istiyorsun. İşte bu, sana kalan tek teselli ve daha da kadınsı bir davranışla, gücüne kendisini gerçek yaşamda deneme şansı verilmemiş senin gibi birisinin kavrayabileceği tek gerçektir. Senin hayatta öğrettiğin ve savunduğun gibi, çok daha küçük ölçekteki sıkıntılar bile bir kimseyi teslim olmaya zorluyor, onun başı eğik ve Tanrı'nın onu kendi suretinden yarattığını unutarak yürümesine neden olursa, o zaman lütfen Tanrım bütün oyun yazarlarının mümkün olan tüm terör ve yıkımı içeren dehşetli oyunlar, bu kulunun kadınsılığının tiyatro koltuklarına saklanmasına neden olmayacağı gibi, doğal olmayan keskin kokusunu yayma şansı da vermeyecek parçalar yazmaları Senin onlara vereceğin bir ceza olsun. Bu oyunlar senin yalnızca şiirsel biçimde

inanmak istediğin realiteye inanmana neden olacak kadar korkutucu olabilir. Ben kendi evliliğimde bu tür felaketler yaşamadığımı açıkça itiraf ediyorum; bu yüzden tecrübeme dayanarak konuşamam. Ama yine de bir kimsenin içindeki estetiği yok edebilecek hiçbir şey olmadığına inanıyorum. Bu inancım o kadar güçlü, o kadar hoş ve o kadar derin ki, bunu bana lütfeden Tanrıya şükrediyorum. Ve bir çok lütfun yer aldığı kutsal kitabı okuduğumda, bunlar arasında açık sözlülük, kendine güven, hakikate inanma ve güzelliğin daima zafer kazanmasını sağlayan ebedî gerekliliğe inanma ve bireyin Tanrının yardımına koşmasına imkân veren özgürlüğe inanmayı görüyorum. Bu inanç benim tüm ruhsal yapımın bir unsurunu oluşturuyor. Bu inancım sayesinde, tiyatronun yapay tahrikiyle kadınsı ve şehvetli sarsıntılarla kıvranmıyorum. Tüm yapabileceğim ruhumdaki bu sarsılmazlık için Tanrıya şükretmektir. Ancak bunu yaparken aynı zamanda ruhumun bunu beyhude yere yapmaktan istisna tutulmasını da umut ediyorum. Deney yapmaktan nefret ettiğimi biliyorsun. Ama bir kimsenin gerçek yaşamda asla tecrübe edemeyeceği şeyleri düşüncede tecrübe edebileceği varsayılır. Bir kimsenin bu tür şeylerde kendini denemeyi keyfî olarak seçmemesi de bir yarış, aşırı derecede ciddî bir yarıştır ve bu yarışta, gerçek yaşamda kazanabileceği bir realiteye sahip olmasa da, bir kendine güven kazanabilir ve bu güven çok önemlidir. Bazen yaşamda kişinin şiir ve hakikat dünyalarını bir birinden ayırmak isteyen bir deli gibi başarısız olması güzel bir işaret, büyük bir şeyin işaretidir; ama deli *sub specie poeseos*[32] görür. Luther, vaazlarının bir yerinde, yoksulluk ve ihtiyaçtan söz ettiği bir yerde şöyle der: 'Hiç kimse bir Hıristiyan'ın açlıktan öldüğünü duymamıştır'. Bu sözüyle Luther meseleyi bitirmiştir ve iyi bir nedene dayalı olarak kendisi samimiyetle ve okuyucularını gerçekten eğitmek niyetiyle konuşmuştur.

O zaman evliliğin bu gibi dışsal denemeler içermesi nedeniyle, elbette yapılması gereken bu denemeleri içselleştirmektir. 'Elbette' diyorum ve bu konuda oldukça açık konuşuyorum. Ama yalnızca ve yalnızca sana yazıyorum ve ikimiz muhtemelen bu tür felaketler konusunda aynı derecede deneyime sahibiz. O zaman mesele dışsal felaketi içsele dönüştürmektir. Senin zeki aklının çabucak kavrayacağı üzere, dışsal denemeyi içsele dönüştürmenin, o denemeyi daha da zorlaştıracağı aşikârdır. Ama zaten tanrılar büyük şeyleri bir hiç uğruna satmaz ve işte evliliğin eğitici, idealleştirici etkisi burada yatmaktadır. Kişinin bu dünyada tek başına olmasının bu tür şeylere dayanmasını kolaylaştıracağı sık sık söylenir. Bir ölçüde doğrudur; ama bu söz çoğu zaman önemli bir gerçeğe aykırılığı gizler. Kişinin denemelere daha kolay dayanabileceği nasıl söylenebilir ki? Kendisini uzaklara atabilmeyle, başka hiç kimsenin haberi olmadan kendi ruhuna zarar vermeyle; Tanrıyı unutabilmeyle, umutsuzluk fırtınasının acı çığlığını yok etmesiyle; durağanlaşmayla ve kişinin insanlar arasında fiilen bir hayalet gibi yaşamadan zevk almasıyla. Elbette herkes, tek başına olsa dahi, kendisini, ancak seven kimsenin kişiliğinin ne olduğunu ve neleri yapabileceğini en iyi bileceği konusunda uyarmalıdır ve ancak evlilik her parçası şövalyece olduğu kadar güzel de olan tarihsel sadakati sonuç verebilir. Evli bir adam hiçbir zaman böyle davranamaz ve dünya ne kadar kendisine karşı çıkarsa çıksın, bir anlığına kendisini unutup umutsuzluğun kendisini havalandırmak üzere olması yüzünden kendini çok hafif hissetse dahi, meydan okuma ve umutsuzluk, korku ve gururun karışımından oluşan uyuşturucu içkiyi içtiği için, kendini son derece güçlü hisseder. O kadar özgürdür ki onu hakikate ve doğruluğa bağlayan bağlar çözülmüştür ve şimdi iyilikten kötülüğe geçişteki çabukluğu yaşamaktadır. Yine de kısa süre sonra eski yoluna dönecek ve koca (*Aegtemand*) olarak kendisinin gerçek bir adam (*ægte Mand*) olduğunu kanıtlayacaktır.

Dışsal zorluklar için bu açıklama yeterli olmalıdır. Bu konunun üzerinde kısaca durdum; çünkü konuya katkıda bulunacak özel bir yetkinliğe sahip olduğunu düşünmüyorum ve bunu doğru şekilde yapmak için daha ayrıntılı bir şekilde ele almak gerekir. Yine de şu sonuca eriştim: eğer aşk korunabilirse –Tanrı aşkı korumama yardım etsin- o zaman estetik de korunabilir; zira aşkın kendisi estetiktir.

Daha ileri itirazlar daha çok zamanın anlamının ve tarihselin estetik geçerliliğinin yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Bunlar da her evliliği etkiler ve bu yüzden oldukça genel bağlamda ele alınabilirler. Ben de öyle yapacağım ve bu genellik içinde saldırı ve savunma noktasını görmezden gelmek için, elimden geleni esirgemeyeceğim.

Söz edeceğim ilk husus 'alışkanlık, kaçınılmaz alışkanlık, evlilikteki aile yaşamının korkunç durağanlığındaki o korkunç monotonluk, bitmek bilmeyen aynılık; ilkini severim ama ikincisinden nefret ederim'.[33] Bildiğin gibi kişinin hâlâ keşifler yapabildiği mutlu zamanları ayartıcı bir sıcaklık ve mutlulukla nasıl betimleyeceğini, bu zaman bittiğinde korku ve isteksizlikle bunu nasıl yadsıyacağını bilmesi gerekir. Sen ne kadar gülünç ve iğrenç ayrıntılarla, doğanın bile yarışamayacağı, 'zira her şeyden önce doğada Leibniz'in gösterdiği üzere evlilikteki birliğe tıpa tıp benzer hiçbir şeyin olmadığı; bu gibi bir birliğin yalnızca rasyonel varlıklara, aşırı kuralcılıkları yada sersemliklerinin meyvesi olarak bahşedildiğini'[34] ve evlilikteki birlikle nasıl temas kurulacağını gayet iyi biliyorsun. Şimdi sana kesinlikle inkâr etmeyeceğim konuyu ileteceğim: bireyin aşkın dünyasında aslında uzun süre önce keşfedilenden ve gerçekten de sık sık duyup işittiği ancak ilk kez tüm şaşırtıcı coşkusu ve tüm içsel derinliği ile yaşadığı şeylerden büyülendiği ve bunlarda mutlu-

luk bulduğu zamanın güzel bir zaman, ebediyen unutulmayacak bir zaman (bunu hangi anlamda söylediğime iyi dikkat et) olduğudur. Aşkın ilk ipuçlarından, sevgilinin ilk görülmesi, ilk kaybolmasından, bu sesin ilk notasından, ilk bakıştan, elin ilk dokunuşundan, ilk öpücükten, ilk tamamen sahip oluşa kadar geçen süre güzel bir zamandır. İlk rahatsızlık, ilk arzulama, kadın gelmediği için duyulan ilk acı, beklenmedik bir zamanda geldiği için duyulan ilk mutluluk güzel bir zamandır. Ama bu, öykünün devamının da güzel olduğu anlamına gelmiyor. Şövalyece bir düşünce tarzına sahip olduğunu hayal eden sen, kendini sına. İlk öpücüğün en güzel, en tatlı öpücük olduğunu söylediğinde, sevgilini aşağılamış olursun; zira burada öpücüğe mutlak değer kazandıran zaman ve zamana ait şeylerdir.

Ama savunduğum davanın zarar görmemesi için, ilk başta bana küçük bir açıklama borçlusun. Oldukça keyfî bir tarzda hareket etmek istemiyorsan, ilk aşka da evliliğe saldırdığın şekilde saldırmak zorundasın. Çünkü ilk aşkın da hayatta kalabilmesi için aynı felâketlere uğraması gerekir ve bunlara karşı koymak için evlilik yaşamının etik ve dinîde bulduğu kaynaklara benzer hiçbir kaynağa sahip değildir. Bu yüzden tutarlı olmak için ebedî aşk olmak isteyen tüm aşklardan nefret etmelisin. Bu nedenle ilk aşkta durmalısın. Ama ilk aşkın gerçek anlamını kazanabilmesi için, mutlaka içinde naif bir ebediyet olması gerekir. Bu aşk sana bir illüzyon olarak göründüğü anda, aynı illüzyonu tekrar yaşamak için sıkıntılara katlanmadığın sürece, her şeyi kaybedersin ve bu bir çelişkidir. Yada senin zeki aklın başkalarına ne borçlu olduğunu tamamen unutacak kadar şehvetin kurbanı mı oldu? Yoksa hiçbir zaman ilk seferki gibi olmasa da hâlâ hoşgörülebilir bir çıkış yolu olduğunu mu düşündün: kişinin kendisini illüzyonu başkasında yaşayarak yenilemesi, böylelikle henüz bakir illüzyon kutusu

açılmamış bulunan bireyin saf halindeki sonsuzluk ve yenilik halinin tadını çıkarması. Bu tür bir şey yoksunluk kadar umutsuzluğu da ortaya koyar ve umutsuzluğu ortaya koyduğu için de içinde yaşama dair bir aydınlanma bulmak imkânsızdır.

Şimdi protesto etmem gereken ilk şey; senin 'alışkanlık' sözcüğünü yaşamın tekrarlanan özellikleri için kullandığın gibi, aşk için de kullanman. 'Alışkanlık' doğru olarak ancak kötü olan bir şey için yada kendi içinde masum olmakla birlikte inatla tekrarlanması yoluyla kötü hale getirilen şey için kullanılabilir. Bu yüzden 'alışkanlık', serbest olmayan bir şeyi ifade eder. İyinin özgürlük olmadan gerçekleştirilmesi mümkün olmadığı gibi, kişi iyi olduktan sonra özgür olmazsa bu halde de kalamaz. Bu yüzden iyi söz konusu olduğunda, asla alışkanlıktan söz edilemez.

Üstelik evlilikteki monotonluğu betimlerken, bunun benzerinin doğada bile bulunmadığını söylediğinde seni protesto etmeliyim. Bu gerçekten de doğrudur; ama monotonluk tıpkı güzel bir şeyleri ifade eden bir durumdur ve insanlık monotonluğu icat etmekle gurur duyabilir. Aynı şekilde müzikte tempo bile çok fazla güzellik ve büyük etki yaratabilir.

Son olarak söylemek istediğim husus; evlilikte böyle bir monotonluğun kaçınılmaz olması halinde dahi, eğer dürüst olsaydın görevin bu monotonluğu fethetmek, yani aşkı onun örtüsü altında gizlemek olurdu; umutsuzluğa düşmek değil. Umutsuzluk hiçbir zaman görev olamaz; bir rahatlıktır, ama itiraf etmeliyim ki yalnızca asıl görevini görebilenler için öyledir.

Şimdi bu kötü monotonluğa biraz daha yakından bakalım. Her yerde olduğu gibi aşka ilişkin olarak da aşırı derecede soyut düşünmen, senin hatan ve talihsizliğindir. Aşkın unsurlarının yalnızca küçük bir özetini algılıyorsun, yani aşkın kategorilerini

algılıyorsun. Bu açıdan seni isteyerek istisnaî kategorik mükemmeliyetçiliğe teslim ediyorum. Her şeyi bir yönüyle ve somut bağlamda düşünüyorsun ve bu şiirsel bir yoldur. Sonra evliliğin uzunluğunu düşündüğünde, sana aşırı derecede bağdaşmaz görünüyor. Buradaki hata senin tarihsel olarak düşünmemendir. Karşılıklı etkileşim kategorisini kavrayacak bir sistematik düşünür olsaydı, bunu ayrıntılı olarak ve mantıklı olarak açıklasaydı ve sonra 'dünyanın bunun içsel karşılıklı etkileşimlerinin tamamını bitirebilmesi sonsuz bir zaman gerektirirdi' deseydi, bizim ona gülme hakkımız olacağını yadsıyamazsın. Her şeyden önce karşılıklı etkileşim zamanın anlamı, içinde yaşayan insan soyu ve bireylerin kaderidir. Bu yüzden eğer tüm söyleyebileceğin, bunun katlanılamaz olduğu ise, o zaman bir başka oditoryuma bakmak zorundasın. Şimdi bu oldukça tatminkâr bir cevap olacaktır; ama aynı zamanda seni şunu söyleme şansından yoksun bırakacaktır: 'Temelde uzlaştık; sen değiştirilemeyene katlanmanın en iyi yol olduğunu buldun'. Ben ise yalnızca katlanmanın en iyi şey olduğunu değil, bunun bir görev olduğunu, ona katlanmanın gerçekten de en iyisi olduğunu göstermeye çalışacağım.

Şimdi temas noktası olduğunu varsayabileceğimiz bir yer ile başlayacağız. Sen sonuca gelmeden önceki zamandan korkmuyorsun; aksine bu zamanı seviyorsun ve bu anların tekrarını orijinalinden daha uzun yapmak için çok çeşitli düşüncelerle çaba gösteriyorsun ve eğer birisi bu noktada senin yaşamını kategorilere indirgemeye çalışırsa hayli içerleyeceksin. Aslında senin ilgini çeken sonuçtan önceki zamandaki büyük, belirleyici karşılaşmalar değil, tüm önemli önemsiz ayrıntılar değil mi? Akıllı gözlerden gizlenen sırdan nasıl söz edeceğini, en küçüğün en büyük olduğunu biliyorsun. Öbür yandan sonuç noktasına ulaşıldığında, evet o zaman her şey değişir, her şey önemsiz ve iştah kaçırıcı kısaltmalar

haline dönüşüp söner. İşte bizim senin mizacında var olduğunu sanmamızı istediğin şey budur: fethetmek ama sahip olamamak.

'Şu anda olduğun halde' ısrar etmekle, başkalarının farklı olabileceğini itiraf ediyorsun. Daha fazla bu konuyu öne çıkarmama nedenim, normal bir insan olma ihtimalin. Ancak olduğun gibi kalmada ısrar etme kaygın bunu imkânsızlaştırıyor. Peki başkaları hakkında ne düşünüyorsun? Birliktelikleri sen en korkunç sıkılmalara sürüklüyor gibi görünen evli bir çiftle karşılaştığında, 'aşkın kutsal kurumları ve kitaplarının en yavan tekrarı' olarak düşünüyorsun ve evet içinde yıkıcı bir öfke ateşi alevleniyor, hem de o çifti yakıp tüketecek bir alev. Ve bu gerçekten de senin tarafından bakıldığında bir kapris ürünü değil, sen haklısın. Sen ironi şimşeğinin onların üstünde çakmasına, lanet yıldırımının onların üstüne düşmesine izin vermede haklısın. Sen onları yok ediyorsun; ama bunun sen arzuladığın için değil, hak ettikleri için yapıyorsun. Onları kınıyorsun. Peki 'kınama'nın, onlardan bir şeyler talep etme dışında bir anlamı var mı? Ve eğer bir şey talep edemezsen –ki imkânsızı talep etmek bir çelişkidir-, o zaman onları kınamak da bir çelişkidir. Bir pot kırdın değil mi? Kendi tanımadığın, ama yine de başkalarını uymaya zorladığın bir yasaya işaret ettin. Yine de rahatsız olmadın; diyorsun ki; 'onları suçlamıyorum, onları azarlamıyorum, onları kınamıyorum, onlara acıyorum'. Peki şimdi bu insanların evliliği hiç de sıkıcı bulmadıklarını varsayalım. Dudaklarında halinden memnun bir gülümseme ile. Aklına gelen ve söylediğinde karşındakini de şaşırtacak şu mutlu düşünce karşısında sen de şaşkınsın: 'Dediğim gibi, onlara acıyorum. Zira ağırlığın yükünü hissedemiyorlar, bunun için acıyorum. Ayrıca buna dikkat de etmiyorlar, bu nedenle böylesine acınacak bir illüzyona maruz kaldıkları için de onlara acıyorum'. İşte sen bana böyle cevap vermelisin ve o sırada birkaç kişi bulu-

nursa kendinden emin havan asla bozmamalısın. Ama şimdi burada bizi işitecek kimse yok ve bu yüzden soruşturmaya devam edebilirim. Demek her iki durumda da onlara acıyacaksın. Ama üçüncü bir seçenek, yani kişinin evliliğin nasıl olduğunu bilmesi ve ne mutlu ki henüz evlenmemiş olması hali de vardır. Ancak bu durumun da aşka düşen ve şimdi bu aşkın kavuşmayla sonuçlanmayacağını gören kişi açısından, acınacak bir durum olduğu açıktır. Ve nihayet aynı egoistçe geçici önlemle bu batan gemiden kurtulmak için elinden geleni yapan kişinin durumu da acınacak bir durumdur. Zira kendisini soyguncu ve sorun çıkarıcı olarak ele vermektedir. Bu durumda evliliğin kendisi, bir şeylerin mutlu sonunun genel ifadesi haline gelmiş gibi görünmektedir; dolaysıyla evliliğin kendi sonucu çok da mutluluk verici değildir. Bu yüzden genel olarak acıma; bu soruşturmanın gerçek sonucu olarak vardığımız olgudur. Ancak böyle bir sonuç kendi içinde bir çelişkidir. Sanki bir kimsenin yaşamın gelişiminin sonucunun geriye doğru gitmek olduğunu söylemesi gibidir. Kural olarak sen ödün vermekten korkmazsın ve belki de burada şöyle diyeceksin: 'Evet, bu bazen olur; (teknede) rüzgârın olmadığı ve yalpalayarak gidilen hallerde, çoğu zaman ileri doğru gitmenin sonucu geriye dönmek olabilir'.

Yine de senin tüm ruhsal yapısının değerlendirmesine geri döneceğim. Mizacın itibariyle, (fethettiği şeye) sahip olamayan bir fatih olduğunu söylüyorsun. Bunu söylerken, senin eleştirel bir şey söylediğini sanmadığını varsayıyorum; aksine kendini diğerlerinden daha yüksek hissediyorsun. Şimdi bu düşünceyi biraz daha yakından inceleyelim. Hangisi daha çok güç ister? Tepenin zirvesine doğru çıkmak mı yoksa aşağıya inmek mi? Hemen hemen herkeste yukarıya, dikine doğru çıkma yönünde içgüdüsel bir eğilim vardır. Buna karşın insanların büyük çoğun-

luğu aşağı doğru inmekten korkarlar. Bu yüzden çok fazla sayıda ruhun sahip olmaktan çok fethetmek için yaratıldığına inanıyorum ve senin çok sayıda evli insana ve 'onların aptal ve kaba tatminine' kıyasla üstünlük hissetmende gerçeklik payı olabilir. Ama sen, kendinden aşağıdakilerden ders almaya da istekli değilsin. Kural olarak, gerçek sanat, tabiatı yok etmeksizin o tabiatın aksine gitmektir. Bu yüzden gerçek sanat fethetmek değil, sahip olmaktır. Sahip olunan şeyler içinse, aksine keşfetmektir. Bu ifadelerde sanat ve tabiatın birbiriyle nasıl yarıştığını görebilirsin. Evet, sahip olan bir kimse de fethedilmiş bir şeye sahiptir; gerçekten de dar anlamıyla bir kimse ancak fethettiği şeylerin sahibi olabilir. Şimdi sen de sahip olduğuna inanıyorsun; çünkü anlık mülkiyete sahipsin. Ama bu sahip olmak değildir; zira derin bir kullanım hakkı vermez. Eğer krallıkları ve ülkeleri boyunduruğuna almış bir fatih düşünseydim, bu fatih kesinlikle çok geniş mülklere de sahip olacaktı; ama böyle bir prens yine de malik olarak değil, fatih olarak adlandırılacaktı. Bu toprakları halkın yararına akıllıca idare ettiği zaman, ancak o zaman bu topraklara sahip olacaktı. Şimdi mizacında fatihlik bulunan birisine rastlamak çok nadirdir. Kural olarak böyle bir kimse tevazudan, dindarlıktan, sahip olmanın zaruri unsuru olan gerçek insanlıktan yoksun olacaktır. Gördüğün gibi, işte yalnızca bu nedenle, evliliğin ilk aşkla ilişkisin açıklarken, dinî unsuru vurguladım. Zira bu unsur fatihi tahtından indirecek maliki sahneye çıkaracaktır. Bu yüzden evliliğin akıldaki en yüce düşüncelerle kurulmasını övüyorum: kalıcı mülkiyet. Burada seni sık sık kullanmaya düşkün olduğun, fatihleri teşvik eden bir deyiş konusunda uyarıyorum: 'en büyük şey orijinal olan değil, elde edilendir'. Bir kimsenin fetihler yapması gerçekten orijinal iken, mülkiyete sahip olması ve bunu yapmak istemesi elde edilendir. Fatih olmak için gurura; sahip olmak için tevazua ihtiyacı vardır. Fatih olmak için şiddete başvurmak; sahip olmak içinse sabır gös-

termek gerekir. Fatih olmak için açgözlülük gerekir; sahip olmak haline razı olmaktır. Fethetmek yeme ve içmeyi, sahip olmak ise dua ve orucu gerektirir. Burada fatihin mizacını karakterize etmek için doğru olarak kullandığım bütün önermeler, doğal bir insana göredir ve ona tamamen uyar. Ama doğal insan en yüksek olan değildir. Zira sahip olmak, hukuken başvurulabilir olsa dahi, manevi bakımdan da boş ve geçersiz mülkiyet kanıtı değil, kalıcı olarak elde etmektir. burada bir kez daha malikin mizacında fatihin mizacının da yer aldığını görüyorsun. Zira malik, tıpkı çiftçi gibi, adamlarının başına geçip komşularını topraklarından kovmaz; toprağı kazarak fetheder. Bu yüzden gerçekten yüce olan fethetmek değil, sahip olmaktır. Kişi fethederken sürekli olarak kendisini unutur; sahip olurken ise kendisini hatırlar, hem de boş bir faaliyet olarak değil, mümkün olan tüm ciddiyetiyle hatırlar. Tepeye yukarı çıkarken kişinin gördüğü yalnızca ötekidir; aşağı doğru inerken kişinin kendisini, destek noktası ile çekim merkezi arasında doğru ilişki olmasını gözetmesi gerekir.

Bir filozofun söylediği gibi,[35] tabiat en kısa yolu seçer. Aslında hiçbir yol seçmediği bile söylenebilir; bir anda, bir adımda her şey ordadır ve ben kendimi gök kubbeyi tefekkür ederken kaybetmek istersem, gökyüzündeki sayısız varlığın şekil almasını beklemek zorunda değilim; zira her şey bir anda oradadır. Tarihin yolu ise, tıpkı adalet yolu gibi, çok uzun ve zordur. Bu nedenle sanat ve tarih araya girerek yolu bizim için kısaltır ve tüketim anında neşelenmemizi sağlar. Büyük ve geniş olanı küçük bir yerde yoğunlaştırır. Ama daha da önemlisi; varılacak menzil ne kadar önemliyse, tarihin yolu o kadar yavaştır; ama bu yolun kendisi de çok daha önemlidir. Hatta hedefin kendisi yoldur. Bireysel yaşama ilişkin olarak iki tür tarih vardır: içsel ve dışsal. Bunlar aynı yöne ilerleyen iki akıntıdır. Birincisi kendi içinde iki yüze sahiptir. Birey

uğruna mücadele ettiğine sahip değildir ve tarih bireyin istediğini elde etme mücadelesidir. Yada bireyin istediği elindedir, ama dışarıdan bir şey sürekli olarak engel olduğu için, o istediğinin sahibi olamaz. O zaman tarih bireyin bu engelleri yenme mücadelesi olur. İkinci tür tarih ise sahip olma ile başlar ve bu durumda tarih bireyin mülkiyeti elde ettiği gelişim sürecidir. İlk örnekte tarih dışsal olduğu ve kişinin uğrunda mücadele ettiği dışarıda bulunduğu için, bu tarih tam anlamıyla gerçek değildir ve şiirsel ve sanatsal açıklama, oldukça doğru bir şekilde bu tarihi kısaltacak ve yoğun anı çabuklaştıracak adımlar atar. Yalnızca iç tarih gerçek tarihtir; ama gerçek tarih tarihteki yaşam prensibiyle –zamanla– mücadele eder. Ama kişi zamanla mücadele ettiğinde işte bu faniliktir ve her bir an kendi yüce gerçekliğini kazanır. Bireyin içsel açılımının başlamadığı yerde, bireyin hâlâ kapalı olduğu yerde, dışsal tarih sözkonusudur. Ama sözün gelişi yapraklar açılmaya başladığında içsel tarih başlar. Ne ile başladığımıza dikkat et: fatih ile malikin mizaçları arasındaki ayrım ile. Fatihin mizacı sürekli olarak kendisinin dışında iken, malikin mizacı kendi içindedir. Bu yüzden fatih dışsal bir tarihe, malik ise içsel bir tarihe sahiptir. Dışsal tarih kendisini herhangi bir zarar vermeksizin yoğunlaşmaya adadığı için, şiir ve sanatın sunum için onu ve onunla birlikte açılmamış bireyi ve o bireye ait olan her şeyi seçmesi doğaldır. Aşkın bireyi açtığı söylenebilir; ama aşk romantizmde anlaşıldığı şekliyle anlaşıldığında değil. Birey ancak kendisini açma noktasına getirilir ve orada bırakılır; yada kendini açma sürecindeyken kesintiye uğrar. Bu yüzden dışsal tarih ve kapalı birey sanatsal ve şiirsel sunumun tercih ettiği nesneleri olduğu gibi, böyle bir bireyin içeriğini oluşturan her şey de bu nesneler arasında yer alır. Ancak bu içerik doğal insana ait her şeydir. İşte buna birkaç örnek: gururda zaman içinde ardıllık değil, andaki yoğunluk zaruri olduğundan, gurur sunuma mükemmel derecede

uygundur. Tevazuun sunulması güçtür; çünkü tevazu ardıldır ve gözlemcinin yalnızca gururu tevazuun zirvesinde görmesi gerekir. Bu yüzden tevazu örneğinde, kişi gerçekten şiir ve sanatın veremeyeceğine, tevazuu sürekli olma süreci içinde görmeye ihtiyaç duyar. Çünkü tevazuun sürekli olarak var olması zaruridir ve eğer bunu kişiye ideal anında gösterirseniz, bir şeyleri kaçırdığını düşünür; zira tevazuun gerçek ideal halinin, anda idealleştirmede değil, her zaman varolmasında yattığını hisseder. Romantik aşk da anlık sunuma mükemmel derecede uygundur. Ama evlilik böyle değildir; zira idealleştirilmiş bir koca hayatında bir kez değil her gün kocadır. Eğer krallıkları ve ülkeleri fetheden bir kahramanı sunmak isterseniz, bu kahraman anlık sunuma mükemmel derecede uygundur; ama haçını her gün taşıyan bir haç taşıyıcı, ne şiirde ne de sanatta, asla temsil edilemez; zira bu işi her gün yapmaktadır. Eğer hayatını feda eden bir kahraman hayal etmek istersem, anlık sunuma mükemmel derecede uygun olur; ama her gün hayatını riske atmak temsil edilemez; zira her gün gerçekleşmektedir. Cesaret anda yoğunlaşmaya mükemmel derecede uygundur; ama sabır öyle değildir. Zira sabır zamana karşı yarışır. Eğer İsa'yı sabır timsali olarak, dünyanın tüm günahının taşıyıcısı olarak sunanın sanat olduğunu; yaşamın tüm çilelerini tek bir kasede** yoğunlaştıran ve bireyin onu tek dikişte içmesine imkan verenin de dinî şiir olduğunu söyleyeceksin. Bu doğrudur. Ama bunun nedeni o anın neredeyse uzaysal tarzda yoğunlaşmış olmasıdır. Öbür yandan sabır konusunda mutedil ölçüde bilgilendirilen herkes, sabrın gerçek karşıtının yoğun çile anı değil (zira bu an cesarete daha yakındır), zaman olduğunu ve gerçek sabrın kendisini zamanla mücadele halinde yada gerçekten uzun bir çile sürecinde ortaya

** Kutsal Kase; Hz. İsa'nın son akşam yemeğinde içmek için kullandığı ve Arimatea'lı Yusuf'un çarmıha gerilen İsa'nın kanını doldurduğu kadeh olarak bilinir. (Çevirenin notu)

koyduğunu gayet iyi bilir. Ancak uzun süre çile çekmek, sanatla ifade edilemeyeceği için sanatsal sunuma açık değildir; aynı şekilde zamanın uzatılmasını gerektirdiği için şiirselleştirilemez de.

Estetik bakımdan güzelin, diyalektik ve tarihsel açıdan gelişimini takiben, hareketin yönünün mekân kategorisinden zaman kategorisine doğru olduğu ve sanatın mükemmelleştirilmesinin sanatın sürekli olarak kendisini mekândan kurtarabilmesine ve kendisini zaman bağlamında tanımlayabilmesine bağlı olduğunu görür. Schelling'in fırsatçı bir şekilde gösterdiği üzere heykelden resme geçiş ve bu geçişin önemi burada yatmaktadır. Müzikte unsur olarak zaman bulunmaktadır; ama müzik zamanda kalıcılık kazanmaz. Müziğin anlamı zaman içinde istikrarlı bir şekilde kaybolmaktır; böylelikle aynı anda hem sesini duyurur hem de kaybolur ve belli bir süresi yoktur. Nihayet şiir sanatların en tamamlanmış halidir ve bu yüzden zamanın önemine karşı nasıl adil olunacağını en iyi bilen biçimdir. Kendisini resmin yaptığı gibi ana hapsetmek zorunda olmadığı gibi, müziğin yaptığı gibi de iz bırakmadan yok olmaz. Yine de şiir de kendisini ana yoğunlaştırmak zorundadır. Bu yüzden şiirin de sınırları vardır ve yukarıda gösterildiği üzere, gerçeği zamansal ardıllık olan bir şeyi temsil edemez. Ama zamana karşı adil davranıldığı gerçeği, onu estetikten hiçbir şekilde ayırmaz; aksine zamana karşı ne kadar adil davranılırsa, şiir o kadar estetik ideal haline gelir.

Peki o zaman estetik ne olacak? Eğer şiirsel sunumla bile ölçülemez olarak kalırsa, nasıl temsil edilecek? Cevap: yaşayarak. Bu yolla müziğe belli bir benzerlik kazanır; bunun tek nedeni sürekli olarak tekrarlanmasıdır; bu tekrar da yalnızca performans anında gerçekleşir. Bu nedenle yukarıda, estetiğin şiirsel üretim biçimindeki temsili ile tehlikeli bir şekilde karşılaştırılmasına dikkat çektim. Gerçekten de burada sözünü ettiğim her şey estetiksel

olarak sunulabilir; ancak şiirsel üretim yoluyla değil, bizzat yaşama yoluyla, gerçek yaşamda bunu gerçekleştirme yoluyla sunulabilir. İşte estetik bu şekilde kendisini aşar ve yaşamla uzlaşır; zira şiir ve sanat bir bakıma yaşamla uzlaşmaktır. Başka bir bağlamda ise yaşamla birbirine düşmandır; çünkü ruhun ancak bir yönüyle uzlaşabilirler.

Bu değerlendirme ile birlikte estetikteki zirveye ulaştım. Ve estetiksel bakımdan kendisinin dönüştürülmesine izin verecek tevazu ve cesarete sahip olan kimse, bir bakıma Tanrının yazdığı oyundaki bir karakterdir. Bu oyunda, oyun yazarı ve suflör farklı kimseler değildir; bu oyunda bireyin, tıpkı kendi rolü ve repliklerıyle özdeşleşen eğitimli bir aktör gibi, suflör nedeniyle şevki kırılmaz. Aksine onun kendisine fısıldadıklarının zaten kendisinin söyleyeceği sözler olduğunu hisseder; böylelikle o sözü kendisine fısıldayanın suflör mü yoksa suflöre o sözleri söyleyenin kendisi mi olduğu konusunda kuşkuya düşmeye başlar. Aynı zamanda kendisinin hem besteci hem beste olduğunu en derinden hisseder; bir an kendisini orijinal dizeyi bestelerken hisseder, bir sonraki anda her türlü sesi algılayabilecek erotik bir kulağa sahip olduğunu hisseder. Yalnızca ve yalnızca o, estetikteki zirveye ulaşır. Ancak şiirin bile açıklayamadığı bu tarih, içsel tarihtir. İçsel tarih kendi içinde fikre sahiptir ve bu sırf bu nedenle estetiktir. Bu yüzden ifade edildiği anda sahiplikle başlar ve estetiğin süreci bu sahipliği elde etmek sürecidir. İçinde ideal bir faktör olarak geçicinin kaybolmadığı, aksine sürekli olarak gerçek bir faktör olarak var olduğu, bir ebediyettir. Sabır bu yolla kendisini kazandığında, içsel tarihe dönüşür.

Şimdi romantik aşk ile evlilikteki aşk arasındaki ilişkiye bir göz atalım. Zira fatih ile malikin mizaçları arasındaki ilişkide herhangi bir zorluk olamaz. Romantik aşk kendi içinde daima soyut

olarak kalır ve eğer herhangi bir dışsal tarih kazanamazsa, ölümü onu beklemektedir. Çünkü bu aşkın ebediyeti aldatıcıdır. Evlilikteki aşk ise sahip olma ile başlar ve içsel bir tarih kazanır. Evlilikteki aşk da romantik aşk da sadıktır; ama aralarında şu fark vardır: sadık romantik âşık belki onbeş yıl bekler, sonra ödül anı gelir. Burada şair gayet haklı bir şekilde onbeşyılın konsantrasyona mükemmel şekilde kendisini feda ettiğini, sonra o anda hızlandığını söyler. Koca ise onbeş yıl boyunca sadıktır; ama bu onbeş yıl boyunca mülkiyete de sahiptir. Bu yüzden bu uzun süre boyunca sürekli olarak sahip olduğu sadakati kazanır; zira evlilikteki aşk kendi içinde ilk aşktır ve o ilk aşkın sadakatine sahiptir. Ama bu tür bir ideal koca temsil edilemez; zira zaruri olan unsur kendi uzayan haliyle zamandır. Onbeş yılın sonunda başlangıçtan daha ileri gelmemiştir; yine de yüksek derecede estetik bir yaşam sürmüştür. Zira onun için sahip olduğu kuru bir mülkiyet değildir; onun sahip olduğu sürekli olarak elde ettiği bir şeydir. Aslanlar ve canavarlarla değil, ama en tehlikeli düşmanla, zamanla savaşmıştır. Ancak burada ebediyet şövalyede olduğu gibi sonradan gelmez. Ebediyet kişinin zamanda sahip olduğu ve zamanda koruduğu bir şeydir. Bu yüzden kişi zamana karşı zafer kazanmıştır. Şövalye ise zamanı öldürmüştür;zira bir erkek kendisi için bir hakikati olmadığında, zamanı hep öldürmek ister. Ama bu hiçbir zaman gerçek zafer değildir. Gerçekten zafer kazanan olarak koca zamanı öldürmemiş, onu ebediyette kurtarmış ve korumuştur. Evli adam bunu yapar; evet evli adamın yaşamı gerçek anlamda şiirseldir, büyük bulmacayı çözmüştür: ebediyette yaşaması ama yine de oturma odasındaki saatin çalmakla ebediyeti kısaltmayıp uzattığını işitmesi. Bu çelişki, talihsiz adamın cehennemde uyanıp 'saat kaç?'diye haykırdığı, şeytanın ise 'ebediyet' diye cevap verdiği ortaçağ öyküsündeki bildik durumdakinden daha sığ değil, çok daha muhteşemdir.

Bu durumda evlilikteki aşkın düşmanı zamanda, zaferi zamanda, ebediyeti zamandadır. Bu yüzden bütün dışsal ve içsel sınamaların ortadan kalktığını varsaysam dahi, evlilikteki aşk daima görevine sahip olacaktır. Kural olarak romantik aşk da kendi görevine sahiptir; ancak bunları düzenli olarak kavrayabilmek için iki şeye dikkat etmek gerekir: bunlar daima içsel faktörlerdir ve daima bir dünyevî boyut içerirler. Bu nedenle bu tür bir aşkın neden temsil edilemeyeceğini anlamak kolaydır. Bu aşk sürekli olarak kendini zaman içinde ve (iyi anlamda) zamanla birlikte resmeder. Buna karşın üreme ile temsil edilecek her şeyin ikna edilmesi ve zamanının kısaltılması gerekir. Eğer evlilikteki aşkın başına gelebilecek felâketleri dikkate alırsan, bu konuda daha fazla ikna edilmen gerekir. Evlilikteki aşk sadık, sabit, mütevazı, sabırlı, kontrollü, sebatkâr, istekli ve neşelidir. Bütün bu erdemler bireyin içsel özellikleridir. Birey dışsal düşmanlarla mücadele etmez. Mücadele ettiği, kendi namına, kendisi ve aşkıdır. Ve hakikatleri yalnızca bir kez uygulanmaktan oluşmayıp, her zaman uygulanmak olduğu için, zamansal yetkinliğe sahiptir. Ve bu erdemler yoluyla benlik dışında hiçbir şey elde edilemez. Bu yüzden evlilikteki aşk tek ve aynıdır; senin alay edercesine adlandırdığın gibi günlük ve ayrıca (Yunanlıların kasdettiği anlamda) kutsaldır ve evlilikteki aşk günlük olma yoluyla kutsallığı kazanır. Evlilikteki aşk, telaş ve çığlıklarla gelen muhabbet kuşu gibi[36] dışsal işaretlerle gelmez; ahlâkı bozulmaz sessiz bir ruh olarak gelir.[37]

Sen ve mizacı fatihlik olan diğerleri bunu kavrayamaz. Sen hiçbir zaman kendi içinde değilsin, sürekli olarak dışarıdasın. Evet, her bir sinirin ayağa dikilmiş olduğu sürece, sinsice de dolaşsan, kendini de göstersen; bilincindeki pirinç çalgılardan oluşan orkestra vicdanını dışa vurur. Evet, ancak bu haldeyken hayatta olduğunu düşünüyorsun. Ama savaş kazanıldığında, son atışın yankısı da

kaybolup gittiğinde, çabuk düşünceler tıpkı subayların kendi zaferlerini karargâha bildirmek için acele ettiklerinde, işte o zaman bildiğin daha fazla bir şey kalmaz. Nasıl başlayacağını bilmiyorsun; çünkü ancak o zaman sen gerçek başlangıca ulaşmış olursun.

Bu yüzden evlilikte alışkanlık namına kaçınılmaz bir durum olarak küçümsediğin şey, evliliğin tarihsel yönüdür; senin sapık gözün ise onu korkunç bir yön olarak görür.

Peki senin evliliğe ayrılmaz şekilde bağlı olup, onu yalnızca yok etmeyip, aynı zamanda lekeleyen şey olarak gördüğün nedir? Genel olarak senin düşündüğün 'erotiğin görünür, kutsal işaretleridir. Tıpkı tüm görünür işaretler gibi, onlar da kendi içinde hiçbir anlama sahip değildir. Bunların anlamı, büyük bir deha ile sergilenen enerjiye, sanatsal gösterişe ve olağan üstü beceriye bağlıdır. Evlilikte gerçekleştirilen bu tür her şeyi yavan olarak görmek ne kadar iğrençtir; özellikle saatin vuruşuna bağlı olarak meydana gelenler ne kadar rutin ve isteksizcedir. Tıpkı Paraguay'da Cizvitlerin halkı son derece tembel buldukları için, tüm kocalara evlilik görevlerini hatırlatmak üzere makul bir mesaj olarak tam gece yarısı çan çalmayı gerekli görmesi gibidir. Bu yüzden her şey bir *ritim* içinde, öğretildikleri şekilde yapılır'. Şimdi varoluşta bizim gözlemlerimize ket vuran gülünç ve saçma bir çok şey olmasına izin vermeyelim. Aksine bu tür engeller olup olmadığını görelim ve eğer varsa, kurtuluş yolunu senden öğrenelim. Farklı bir tarzda da olsa sürekli İspanyol şövalye[38] gibi geçip gitmiş bir zaman için mücadele etmeyi sürdürdüğünden, bu açıdan senden öğrenecek fazla bir şey olmadığını düşünüyorum. Şimdi senin şiirsel dünyandan yada ilk aşkın gerçek dünyasından bir fikri, bir ifadeyi alalım: 'Aşıklar birbirlerine *bakar*lar'. Buradaki 'bakma' sözcüğünü esnetip ona sonsuz bir gerçeklik, bir ebediyet kazandırmayı çok iyi biliyorsun. On yıl boyunca birlikte yaşamış ve her

gün birbirlerini görmüş bir evli çift, birbirine bu şekilde bakamaz. Peki bu birbirlerine sevgiyle bakamayacakları anlamına mı gelir? Burada yine eski sapkın düşünceni görüyoruz. Aşkı belli bir yaşla sınırlıyor, bir kimsenin aşkını çok kısa bir zamanla sınırlıyorsun ve sonra fethetmeye eğilimli herkesi kendi deneyinde kullanıyorsun. İşte bu yaptığın, aşkın dışsal gücünün en derin şekilde aşağılanmasıdır. Aslında umutsuzluğun ta kendisidir. Ne kadar eğip büksen de görevinin aşkı zamanda muhafaza etmek olduğunu itiraf etmek zorundasın. Eğer bu imkânsızca, o zaman aşk bir imkânsızlıktır. Senin talihsizliğin aşkı basitçe ve yalnızca bu görünür işaretlerle özdeşleştirmendir. Eğer bunlar sürekli olarak tekrarlanırsa, ilk kez meydana gelmeleri rastlantısal özelliği yoluyla kazandıkları realiteye sürekli olarak sahip olma hastalıklı kaygısı yüzünden, senin korkmana ve bu işaret ve 'jestleri', kişinin *'decies repetitia placebunt'*[39] demeye cüret edemeyeceği şeylere atfetmene şaşırmamak gerekir. Sanki bunlara değerlerini kazandıran ilk kez olmalarıdır ve bu değer kazanmanın tekrarı imkânsızdır. Hâlbuki sağlıklı aşkın oldukça farklı bir değeri vardır. Zamandan bağımsız olarak çalışır ve bu yüzden kendisini bu dışsal işaretler yoluyla yeniden canlandırma yeteneğine sahiptir. Ayrıca aşk –bu benim için temel hususlar- oldukça farklı bir zaman fikrine ve tekrar anlamına sahiptir.

Bundan önceki kısımda evlilikteki aşkın zamanda nasıl çatıştığını, zamanda nasıl zafer kazandığını ve zamanda nasıl kutsandığını açıkladım. Bu bağlamda zamanı yalnızca basit bir ilerleyiş olarak ele aldım. Şimdi ise zamanın, içinde orijinal olanın muhafaza edildiği basit bir ilerleyiş olmadığı, içinde orijinalliğin arttığı büyüyen bir ilerleyiş olduğu görülmektedir. Sen, dikkatli bir gözlemci olarak, kuşkusuz insanların iki büyük sınıfa ayrıldığı genellemesini kabul edeceksin: daha çok umuda dayanarak yaşa-

yanlar ve daha çok anımsamaya dayalı olarak yaşayanlar. Her ikisi de zamanla yanlış bir ilişki içindedirler. Sağlıklı birey hem umut hem de anımsama içinde, ikisini aynı anda yaşar ve ancak bu şekilde kişinin yaşamı gerçek, anlamlı bir süreklilik kazanır. Buna göre kişinin umudu vardır ve yalnızca anımsamaya dayalı olarak yaşayanların aksine, zamanda geri gitmek istemez. Peki mutlaka bir etkisi olması gereken anımsamanın, o kişi üzerindeki etkisi nedir? Burada anımsama an notası üzerine çarpı koyar; anımsama ne kadar geriye giderse, tekrar o kadar sıklaşır ve çarpılar da o kadar artar. Bu yüzden eğer kişinin bu yıl içinde erotik bir anı varsa, bu an geçen yıldaki erotik anın hatırlanmasıyla büyür vs. Bu durum evlilik yaşamında gayet güzel dile getirilir. Dünyanın şimdi kaç yaşında olduğunu bilmiyorum; ama sen ve ben ilk önce bir Altın Çağ'ın, sonra Gümüş Çağ'ın, sonra Bakır Çağ'ın, sonra Demir Çağ'ın geldiğini söylemenin âdet olduğunu biliyoruz. Evlilikte ise durum tam tersinedir: gümüş evlenme önce, altın evlenme ise sonra gelir. Peki, anımsama böyle bir evliliğin gerçekten ana noktası mıdır? O zaman evlilik terminolojisi diğer evlilikleri neden ilkinden daha güzel tanımlar? Neden bilmiyorum ama bana öyle geliyor ki; sıradan konuşma ve düşünme tarzlarına göre, tekil olma halinin böyle imkânları yoktur; bu yüzden bir bekârın bekârlığa veda partisi yapmasının gülünç olduğu düşünülür. Kuşkusuz bunun nedeni genel olarak tekillik halinin hiçbir zaman, umut ve anımsamanın birliği olan gerçek bugünü kavrayamayacağıdır. Bu yüzden ya umuda yada anımsamaya dayanmayı tercih eder. Yine de popüler akılda, bugün ile doğru ilişkiye sahip olanın evlilikteki aşk olduğu kabul edilir.

Ancak evlilik yaşamında, senin 'alışkanlık' sözcüğü ile ifade ettiğin bir başka yön daha vardır. 'Evliliğin tekdüzeliği, bütün sükûneti, ölüme karşılık gelen kesintisiz ataleti, ölümden daha

kötüdür'. Bildiğin gibi en küçük gürültüden bile rahatsız olan, birisi sessizce yürürken dahi düşünemeyen nevrasteni hastaları vardır. Başka bir nevrasteni türü daha olduğuna hiç dikkat ettin mi? Çok zayıf olmaları nedeniyle çalışabilmeleri için düzenli gürültüye ve dikkati dağıtıcı çevreye ihtiyaç duyan insanlar vardır. Bunun nedeni bu kimselerin, kendileri üzerinde herhangi bir kontrolleri olmaması mıdır? Yalnız kaldıklarında düşünceleri belirsizlik içinde eriyip gider; ama etraflarında bir gürültü ve şamata olduğunda, bu durum onları iradelerini bu gürültüye karşı koymaya zorlarlar. Sen de ancak kendi içindeyken bir muhalefete sahipsin; ama maalesef sen hiçbir zaman kendi içinde kalmıyorsun, sürekli olarak dışarıdasın. Muhalefeti asimile ettiğin anda, yeniden bir sessizlik gelir; sessiz kalmak da senin cesaret edemeyeceğin bir şeydir. Çünkü bu durumda sen ve muhalefet karşı karşıya gelirsiniz ve bu yüzden sen kendi içinde kalmıyorsun.

Doğal olarak aynı şey burada zaman için de geçerlidir. Sen kendinin dışındasın, bu yüzden başkalarının muhalefeti olmaksızın yapamazsın. Bütün tecrübeliler yalnızca sakin bir ruhun gerçekten yaşadığını düşünürken, sen yalnızca huzursuz bir ruhun hayatta olabileceğine inanıyorsun. Sana göre çalkantılı bir deniz ancak hayatın resmi olabilir; bana göre ise durgun ve derin su. Sık sık küçük bir akarsu kenarında otururum. Her şey daima aynıdır; aynı yumuşak melodi, yatağında aynı yeşillik, sakin dalgaların altında çalkantı, aynı küçük yaratıklar aşağı yukarı yüzüp durur ve küçük bir balık çiçek yaprağı altında kımıldanır; sonra yüzgeçlerini suya karşı yayar, bir taşın altına saklanır. Hem son derece tek düzelik, hem de son derece zengin bir değişim vardır! Aynı şekilde evlilik de sessiz, mütevazı, mırıltılıdır ve çok fazla değişiklik yoktur. Yine de tıpkı su gibi akıcı, su gibi kendine özgü melodiye sahip, kıymetini bilene çok değerlidir. Kıymetini bilen koca için

de çok değerlidir. İhtişamlı bir görüntüsü yoktur; bazen olağan akışını bozmaksızın üzerinden bir pırıltı gelir geçer. Tıpkı yakamozlar suya düştüğü ve suyun melodisini çaldığı enstrümanı gösterdiği zamanlarda olduğu gibi. Evlilik yaşamı da böyledir. Ancak evlilik, şimdi sözünü edeceğim bir özelliğe sahip olarak görülmeli ve yaşanmalıdır. Büyük bir kaynak oluşturmak için kullandığını bildiğim Oehlenschläger'in bir şiiri var. Eksik bırakmamak adına şu şekilde kaydediyorum:

Ne kadar çok şey uyumlu olmalı dünyada;

Gerçek aşkı ortaya çıkarmak için!

İlk önce birbirini tanıyan iki kalp,

Sonra lütuf, onlara rehber olması için;

Sonra ay, ışıklarını aşağıya salan,

Baharda açan kayınağacının dalları arasından.

Böylece yalnız buluşabilirler,

Öpücük gelir sonra

Ve sonra da masumiyet...

Sen aşkı övme işiyle fazla meşgulsün. Seni bundan yoksun bırakmayacağım; zira bu övme sana değil şiire ait iken, sen onu sahiplenmişsin. Ben de ona sahiplendiğime göre, izin ver paylaşalım. Sen tüm şiiri al, ben ise son dizeyi: ve sonra da masumiyet.

Son olarak; evlilik yaşamının sana zaman zaman saldırı fırsatı veren bir diğer yönü var. Diyorsun ki: 'Evlilikteki aşk kendini oldukça farklı bir şeyin içinde gizler; son derece yumuşak, sevimli ve şefkatli görünür; ama evli çiftin kapıları kapanınca ve sen daha ne olduğunu anlamadan sopa ortaya çıkar ve bize bunun bir görev olduğu söylenir. Bu sopayı istediğin kadar süsle, istersen

karnaval direğine çevir; sonuçta hâlâ sopadır'. Burada bu itiraza cevap vereceğim; çünkü özünde bu itiraz evlilikteki aşkın tarihsel yönünün yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır. Aşkı oluşturan faktörlerden birisi olmak, için ya karanlık güçlere yada uygun ruh haline sahip olmalısın. İşin içine bilinç girer girmez, işin cazibesi kaybolur. Ama evlilikteki aşkta bu bilinç vardır. Kabaca ifade etmek gerekirse, hareketleri ilk aşkın lütufkâr duruşu için tempo sağlayan orkestra şefinin sopası yerine, sen bize çavuşun kabulü imkânsız falaka sopasını gösteriyorsun. Her şeyden önce, daha önce uzlaştığımız gibi evlilikteki aşkın içerdiği ilk aşkta herhangi bir değişiklik olmadığı sürece, katı bir görev zarureti sorunu sözkonusu olamaz. Bu yüzden sen ilk aşkın ebediyetine gerçekten inanmıyorsun. Bak burada yine senin eski sapkınlığınla karşılaştık. Her şeyden önce kendisini sık sık ilk aşkın şövalyesi ilan eden sensin, ama ilk aşka inanmayan da sensin. Evet, onu kötüleyen sensin. Ona inanmadığın için artık isteklisi olmadığın bir ittifaka girmeye cüret edemiyorsun; böyle bir durumda kimse seni içinde kalmaya zorlayamaz. Bu durumda senin için aşk kesinlikle en yüksek olgu değildir. Zira öyle olsaydı seni içinde kalmaya zorlayacak bir güç olmasından mutlu olurdun. Böyle bir zorlayıcının hayırlı olmayacağını söyleyebilirsin; ama seni uyarmak isterim ki, bu, olaya nasıl baktığına bağlıdır.

Sen görevi aşkın düşmanı olarak görüyorsun; ben ise dostu olarak görüyorum. Böyle bir iddia seni tatmin edebilir ve olağan alaycılığınla, böylesine ilginç ve olağandışı bir dostum olduğu için beni kutlayabilirsin. Ben ise, hiçbir şekilde bundan tatmin olmuyorum ve savaşı senin topraklarına taşıma özgürlüğümü kullanıyorum. Eğer bilince aşikâr olduğu anda, görev aşkın düşmanı oluyorsa, o zaman aşkın onu yenmeye çalışması gerekir. Her şeyden önce sen de bütün muhalefeti yenemediğine gör,e bu kadar

yetersiz bir varlık olan aşkı istemezsin. Öbür yandan, görev gündeme geldiğinde, aşkın tamamen biteceğini ve ayrıca yalnızca evlilikteki aşkta değil, romantik aşkta da er yada geç görevin ortaya çıkacağını düşünüyorsun. Ve evlilikteki aşktan gerçekten korkuyorsun; çünkü görev bu aşkın o kadar önemli bir parçasıdır ki, görev ortaya çıktığında artık kaçman imkânsızdır. Öbür yandan bu durumun romantik aşk örneğinde sorun yaratmayacağını, çünkü görevden söz edildiği anda, aşkın biteceğini ve görevin ortaya çıkışının senin için –çok nazik bir reverans ile- oradan ayrılman için bir işaret olduğunu düşünüyorsun. Yada senin bir defasında söylediğin gibi, görev ortaya çıktığında oradan ayrılmak senin görevin haline gelecektir. Gördüğün gibi bu tavrın da senin aşkı övme tarzına pek uyuyor. Eğer görev aşkın düşmanı ise ve aşk bu düşmanını yenemiyorsa, o zaman aşk gerçek galip değildir. Öyleyse senin aşkı yarı yolda bırakıp ayrılman doğru olacaktır. Görevin aşkın düşmanı olduğu umut kırıcı görüşüne sahip olduğun anda, yenilgin garantilenmektedir. Bu aynı zamanda, yapmak istediğin en son şey olduğu halde göreve yaptığın gibi, senin aşkı kötülediğin ve yüceliğini elinden aldığın anlamına gelmektedir. Gördüğün gibi bir kez daha bu durum bir umutsuzluktur; hem de acısını hissetsen de boşyere unutmaya çalışsan da yaşayacağın bir umutsuzluk. Eğer estetik, etik ve dinîyi üç büyük müttefik olarak görme noktasına ulaşamazsan, eğer her şeyin bu farklı alanlar içinde kazandığı farklı ifadelerin bütünlüğünü nasıl koruyacağını bilmiyorsan; o zaman yaşam anlamsız olur. Ayrıca kişinin her şeyi söyleyebileceği yolundaki gözde teorini gerekçeli olarak açıklamak zorunda kalırsın: ister yap ister yapma, her ikisinden de pişman olacaksın.

Şimdi senin aksine, ben göreve karşı daima başarısız kalmaya mahkûm bir kampanya başlatma trajik ihtiyacı içinde değilim.

Benim için görev bir ortam, aşk ise başka bir ortam değildir. Görev, aşkımı gerçek ve mutedil bir ortam kılan unsurdur; mükemmellik de işte bu birliktedir. Ancak senin sahte doktrinini sana doğru dürüst anlatabilmek için, biraz daha ileri gidip, kişiye görevin aşkın düşmanı olduğunu hissettirecek çeşitli yollar üzerinde düşünmeni rica edeceğim.

Bir erkeğin evlilikteki etik faktörünü ciddî biçimde dikkate almaksızın evlenip koca olduğunu düşün. Gençliğinin bütün coşkusuyla sevmektedir. Sonra birden, bazı dışsal şartların etkisiyle, âşık olduğu ve aynı zamanda görev bağı ile bağlı bulunduğu kimsenin, kendisinin onu yalnızca görevi olduğu için sevdiğini düşünebileceği kuşkusuna kapılır. Bu kişinin hali gerçekten yukarıda açıklanan hale benzemektedir. Ona göre de bu görev aşkın zıttı haline dönüşür. Ancak bu kişi âşıktır ve aşk onun için gerçek anlamda en yüksek şeydir; bu düşüncesine uygun olarak da çabalarını bu düşmanı yenmeye yöneltmiştir. Yani karısını yalnızca görevi gerektirdiği için –yani zorunlu asgari görevin cılız ölçüsüne göre- değil, hayır, tüm benliğiyle, tüm gücüyle ve tüm varlığıyla sevmektedir. Onu, eğer mümkün olabiliyorsa, görev baskısından kurtarabildiği her anda sevmektedir. Onun düşünce dünyasındaki kafa karışıklığını kolayca görebilirsin. Peki ne yapacak? Karısını tüm benliğiyle sevmektedir; ama zaten görevin emrettiği de bu değil midir? Gel, aşk bakımından görevin yalnızca âdâp kuralları katalogundan ibaret olduğunu düşünenlerin sözlerinden etkilenmeyelim. Görev, burada kalbin tüm samimiyetiyle gerçekten aşka ait olan bir şeydir ve görev aşkın kendisi gibi şekil değiştirir; aşka ait olan her şeyi kutsal ve iyi olarak ilan eder ve aşka ait olmayan her şeyi ise -ne kadar hoş ve cazip olsa dahi- kınar. Gördüğün gibi, bu koca da yanlış bir tutum benimsemiştir; ama o yaptığına samimiyetle inanmaktadır ve –bunun yalnızca kendi yapmak istediği

şey olmadığını görmekle- ne fazla ne eksik, tam olarak görevinin gereğini yerine getirmektedir. "Fazla" aslında onun gerçekten görevini yerine getirmesidir; zira yapabileceği 'fazla', daima görevin gerektirdiğinden ibarettir. Görev yalnızca emredebilir; daha fazlasını yapamaz. Görevin emrettiklerini yapmada daha 'fazla' yeterli olduğum an, bunu yaptığımı söyleyebildiğim an, bir bakıma daha 'fazla'sını yaptığım andır ve bu an, görevi dışsaldan içsele dönüştürdüğüm andır ve dolaysıyla görevden daha ileri gittiğim andır. Buradan ruh âleminde ne kadar nihayetsiz bir uyum, hikmet ve tutarlılık bulunduğunu görebilirsin. Kişi belirgin bir görüşten hareket eder ve bu görüşü hakikat ve enerji ile sakince savunursa, bütün geri kalan şeyler onunla çelişki içinde göründüğünde, bu görüş daima bir aldatma olacaktır. Bir kimse uyumsuzluğu etkin bir şekilde ortaya koyduğuna inandığında, aslında uyumu kanıtlamaktadır. Bu yüzden sözünü ettiğimiz koca açısından, tek ceza, görevin onu 'inancının zayıflığı' nedeniyle cezalandırmasıdır. Görev, sürekli olarak aşkla birleşim içindedir. Eğer bu kocanın yaptığı gibi, ikisini birbirinden ayırırsan ve bir parçasını bütün haline getirirsen, o zaman sürekli kendinle çelişki içinde olursun. Bu tıpkı 'te' sesindeki 't' ve 'e'yi birbirinden ayırmak ve sonra da ortada bir 'e' bulunmadığını, yalnızca 't' olduğunu söylemek gibidir. Hâlbuki 't' dediği anda 'e'yi de söylemektedir. İşte gerçek aşkta da durum böyledir. Aşk konuşamayan, soyutluğu yüzünden dile getirilemeyen bir şey olmadığı gibi, yumuşak, kavranamaz derecede belirsiz de değildir. Dile getirilen bir sestir. Eğer görev zor ise, o zaman aşk bunu açıkça dile getirir, gerçeğe dönüştürür ve dolaysıyla görevinden daha fazlasını yapar. Eğer aşk elde tutulamayacak kadar yumuşak hale gelme noktasında ise, o zaman görev ona bir sınır koyar.

Şimdi eğer senin görevin aşkın düşmanın olduğu görüşünün sonucu buysa ve eğer bu görüş yalnızca masum bir yanlış anlamadan ibaretse, o zaman evet, senin hâlin tartıştığımız adamın hâlinin ta kendisidir. Ama senin meseleyi kavrayış tarzın gerçekten bir yanlış anlamadır; hem de kasıtlı bir yanlış anlamadır. Bu yüzden sen yalnızca görevi değil, aynı zamanda aşkı da kötülüyorsun; böylece görev sanki yenilmez bir düşmana dönüşüyor. Bunun nedeni görevin sevdiğinin gerçek aşk olması ve sahte aşktan ölümüne nefret etmesidir. Evet, görev ölümüne nefret ettiği için sahte aşkı öldürür. Bireyler gerçeği görebiliyorlarsa, görevin kendileri için ezelde hazırlanan yolun yalnızca dışsal yansıması olduğunu ve memnuniyetle izleyecekleri yolun, izlemelerine yalnızca izin verilen değil, izlemeleri emredilen yol olduğunu göreceklerdir. Ve bu yolda onlara sürekli olarak önlerindeki yolu gösteren, bütün tehlikeli yerlere koruyucu kalkanlar koyan koruyucular bulunmaktadır. Peki, gerçekten seven bir kimse böylesine ilâhî bir yetkiyi, neden yalnızca kendisini kutsal bir tarzda ifade ettiği ve sadece 'yapabilirsin' demeyip 'yapmalısın' dediği için kabul etmeye isteksiz olsun? Görevin içinde her şey âşıklar için bir düzene konulmuştur ve aşkın dilinin gelecek zaman olmasının nedeninin tarihsel yönü vurgulamak olduğuna inanıyorum.

Şimdi bu küçük tartışmayı tamamladım. Muhtemelen bu tartışma üzerinde bir izlenim bıraktı; etrafındaki her şeyin tersine döndüğünü hissediyorsun ve sözlerimin mantıksal gücünü inkâr edemiyorsun. Yine de eğer bütün bunları sana bir sohbette söyleseydim, sana 'vaaz verdiğim' konusunda alaycı bir yorumda bulunmadan duramazdın. Ancak benim bu anlatımımı böyle bir kusurla suçlayamazsın. Ama öyle olsaydı dahi, zaten senin gibi katı bir günahkârla konuşurken böyle olması gerekirdi. Zaten senin konuşmaların ve bilgeliklerine bakıldığında, insanın aklına

sık sık Vaiz'in Elkitabı[40] geliyor ve aslında zaman zaman metinlerini o kaynaktan seçtiğine inanmak mümkündür.

Ancak sana, bu konuda beni aydınlatma fırsatı vereceğim. Kural olarak sen insanların etikle alay etmesine izin vermezsin ve aslında senin bir şeyi reddetmen için belli bir noktaya kadar zorlanman gerekir. Her bir meseleyi mümkün olduğu kadar kendi safında tutmaya çalışırsın. 'Hiçbir şekilde göreve küçümsemiyorum' diye başlar daha mutedil söylevler, daha ince görevlendirmeler; 'böyle bir şey yapmak benden uzak olsun; ama her şeyden önce kendimize karşı dürüst olalım, görev görevdir, aşk ise aşktır nokta! İkisini birbirine karıştırmayalım. Evliliğin iki yöne de çekilebilecek bu tarzıyla, tek başına bir çirkinlik olduğu doğru değil midir? Evlilik dışındaki her şey ya görev yada aşktır. Kişinin görevinin yaşamda belli bir konum aramak olduğunu kabul ediyorum. Bunu kendisinden beklenen görevi yerine getirme olarak görüyorum; öbür yandan eğer bu görevi ihlal ederse cezayı hak eder ve çilesini çeker. İşte bu görevdir. Bazı belirgin yükümlülükler oluşturabilirim; nelere sadakatle uyacağımı açıkça belirtebilirim. Eğer bunu yapmazsam, beni bunu yapmaya zorlayacak bir güçle karşı karşıya kalacağımı bilirim. Öbür yandan eğer bir başka kimseye karşı yakın bir bağlılık duyarsam, o zaman aşk her şeydir, hiçbir görevi kabul etmem. Eğer aşk biterse, dostluk da biter. Böylesine bir saçmalığa (aşkla görevin birlikteliğine) dayanmak yalnızca evliliğe özgüdür. Kişinin sevmeye yemin etmesinin anlamı nedir ki? Sınır nerededir? Ne zaman görevimi yerine getirmiş olacağım? Görevim daha belirgin olarak nasıl tanımlanabilir? Kuşku duymam halinde hangi mahkemeye başvurabilirim? Ve eğer görevimi yerine getirmede başarısız olursam, beni zorlayacak güç nerededir? Devlet ve kilise kesin bir sınır koymuştur; ama bu sınırı aşmasam bile kötü koca olamaz mıyım? Bu durumda beni

kim cezalandıracak ve benim çilemi çeken karımı kim koruyacak? Cevap: Sen kendin. İçinde hem kendini hem de beni tutsak ettiğin bu kafa karışıklığını çözmek için sınıflandırmana bir bakalım. Başka her şeyin görev yada zıtlı kategorilerinde kavranabileceğini ve başka hiç kimsenin aklına başka bir kıstas uygulamanın gelmediğini sanıyorsun. Sana göre bu öz çelişkinin tek suçlusu da evlilik. Örnek olarak kişinin içgüdüsünün yüklediği görevi veriyor ve bunu tamamen görev dolu bir ilişkinin akla yatkın örneği olarak görüyorsun. Hâlbuki bu tamamen yanlıştır. Eğer bir kimse mesleğini belli zaman ve mekânlarda bulunmasını gerektiren randevular toplamı olarak görüyorsa, kendisini, içgüdüsünü ve görevini yozlaştırıyor demektir. Yada belki de böyle bir bakış açısının kişiyi iyi bir memur yapacağını sanıyorsun. O zaman kişinin içgüdüsünü kutsallaştırmasını sağlayacak coşkunun yeri neresi? Kişinin bu görevi sevmesini sağlayacak sadakatin yeri neresi? Hangi mahkeme bunları gözetleyebilir? Yada belki de bu tür şeyler kişinin görevinin bir parçası değildir. Peki, bu durumda bu özelliklere sahip olmadan memuriyet görevi üstlenen kimseye devlet, teri ve emeğini sömürebileceği ve ücretini ödeyebileceği bir amele, bir anlamda değersiz bir memur olarak bakmaz mı? Eğer devlet bunu bir çok sözle dile getirmiyorsa, bunun nedeni talep ettiğinin dışsal, somut bir şey olması ve bu dışsal sonucu elde ettiğinde diğer sonuçların da gerçekleştiğini varsaymasıdır. Öbür yandan evlilikte temel unsur içsel olan, gösterilemeyendir. Bunun tam ifadesi aşktır. Bu yüzden aşkı bir görev olarak şart koşmada çelişki yoktur. Zira bu görevin yerine getirilmesini gözetleyen yoktur; kişi daima bu konuda kendi kendini gözetleyebilir. Bu yüzden böylesine bir kontrolü talep etmenin nedeni ya görevden kaçmanın bir yolunu araman yada kendinden çok korkman nedeniyle, hukuken yetersiz ilan edilmeyi memnuniyetle kabul etmendir. Ama bu düşünce hem yanlış hem de cezalandırmayı hak eden bir düşüncedir.

Eğer yukarıda anlattıklarımı, benim açıkladığım tarzda aklında bulundurursan, benim aşktaki görevin içselliğinde ısrarımın, ilk başta aşinalığı yok eden, sonra yaşlılıklarında görev olarak benimseyen şiirsel sağduyuya sahip kimselerde, kendi körlükleri içinde tamamen doğal olana duydukları küçümsemeyi, yeterince güçlü şekilde dile getiremedikleri için, göreve övgülerini –sanki senin adlandırdığından farklı bir şeymiş gibi- aptallıkları yüzünden şiirleştiremeyen kişilerin zaman zaman görülen şamatası ile bir ilişkisinin olmadığını anlarsın. Tanrıya şükür ben böyle bir dağıtmayı bilmiyorum. Aşkımla birlikte iz sürülmeyen yerlere ve çöllere kaçmadım. Oralarda yalnızlık içinde yolumu kaybetmediğim gibi, komşularıma ve yolda rastladığım kimselere de ne yapmam gerektiğini sormadım. Bu derece tecrit de bu derece bireyselleştirme de yanlıştır. Bu evrensel geçerlilik bölgesinde, yani görevde, önümde daima ayak izleri oldu. Ayrıca tek kurtuluşun yalnızca görevin konuşmasına izin vermek olduğuna; görevin kişiyi *heautontimoroumenos*'un[41] umut kırıcı dişilliği ile değil, bütün ciddiyet ve empatiyle cezalandırmasının sağlıklı olduğuna inandığım anlar vardır. Ama ben görevden korkmuyorum; görev bana yaşam boyu korumayı umut ettiğim neşe ve mutluluk kırıntısını bozmak isteyen bir düşman gibi görünmüyor. Bana bir dost, aşkımızın ilk ve tek dert ortağı olarak görünüyor. Ama bu geleceğini serbest bırakma gücü görevin bir meyvesi iken, romantik aşk tarihsel olmayan karakteri yüzünden doğru yoldan sapar veya olduğu yere saplanıp kalır.

Dixi et animam meam liberavi! (Söyleyeceklerimi söyledim ve zihnimi boşalttım!)[42] Sanki ruhum buraya kadar tutsakmış da ve şimdi bu gevezelikte rahatlık havasını bulmuş gibi... Hayır, bu yaptığım, yalnızca özgürlüğü tatlandıran sağlıklı bir nefes alıştan ibaret. Nefes almaya Latince'de *respiratio* denir; bu sözcük ilk

başta dışarı akanın geri içeri akması anlamına gelir. Nefes almada organizma özgürlüğünün, benim her gün sahip olduğum özgürlüğün, tadını çıkarır.

Şimdi artık sana açıkladıklarımın iyi hazırlanmış ve iyi test edilmiş olduğunu kabul et. Eğer bu açıklamam seni tatmin edemeyecek kadar yetersiz gelirse, o zaman kendini daha iyi nasıl hazırlayabileceğini, bazı önlemleri unutup unutmadığını düşün. Sırpların doymak bilmeyen bir iştaha sahip muhteşem devi anlatan bir efsaneleri vardır.[43] Dev, yoksul bir köylünün yanına gelir ve onun yiyeceğini paylaşmak ister. Köylü evinin mütevazı kaynaklarıyla elinde olan her şeyi ortaya koyar. Dev, aç gözleriyle zaten herşeyi yiyip bitirmiş, daha yemeğe başlamadan ortadaki her şeyi yese de doymayacağını anlamıştır. Masaya otururlar. Masadaki yemeklerin ikisine de yetmeyeceği köylünün hiç aklına gelmemiştir. Dev tabağa uzanır. Ama köylü onu durdurup şöyle der: 'Benim evimde âdet yemekten önce dua edilmesidir'. Dev bu âdete uyup dua eder. Peki sonra ne olur? O azıcık yemek her ikisine de yeter!

Dixi et animam meam liberavi! (Söyledim ve ruhumu kurtardım!) Hâlâ sevdiğim, ilk aşkın tüm gençliğiyle sürekli olarak sevdiğim kadını da sanki daha önce bağlı imiş gibi değil, özgürlüğümde bana katılmış gibi kurtardım.

Benim sevgi dolu selamımı kabul ettiğin gibi, her zaman olduğu gibi onun daima dostça ve samimi olan selamını da kabul et!

Seni evimizde görmeyeli hayli uzun zaman oldu. Bunu hem gerçek hem de mecazî anlamda söylüyorum. Bu mektuba iki haftanın tüm akşamlarını ayırmış olmamın yanı sıra, seni bir anlamda daima benimle beraber hissediyorum ve mecazi anlamda seni gerçekten evimde görmedim, evimin içinde, oturma odamda

değil, kapımın dışında, benim eleştirilerimle karşılarken gördüm. Sanki seni kendimden uzaklaştırmaya çalışıyordum. Bu benim için kabul edilebilir bir vakit geçirme tarzı değil. Biliyorum ki sen de bu davranışımı yanlış buluyorsun. Ancak hem gerçek hem de mecazî anlamda seni evimizde hem fiilen hem de mecazî olarak görmek çok daha kabul edilebilir bir şeydir. Bunu şu formülü kullanmaya yetkili olduğunu hisseden bir kişinin tüm kocalık gururuyla söylüyorum: bizim evimizde. Bunu "evimizdeki" her bir bireyin görmekten daima emin olacağı tüm insanî saygıyla söylüyorum. Gelecek Pazar, 'sonsuz'a kadar, yani tüm gün geçerli bir aile daveti alacaksın. Ne zaman istiyorsan gel –her zaman memnuniyetle karşılanacaksın; istediğin kadar kal. Daima kabul edilen bir konuk olacaksın; istediğin zaman da git. Daima ardından hayırla anılacaksın.

(Endnotes)

SONNOTLAR:

1 Homer, Odyssey, X,s.237 vd.. Güneş tanrısı Helios'un kızı olan Circe Aeaea adasında yaşıyordu. Odysseus'un arkadaşları Circe'nin sunduğu sihirli kadehten içki içince domuza dönüştüler.

2 Kutsal Kitap, Pavlus'tan Filipililere Mektup 4:7: 'O zaman Tanrı'nın her kavrayışı aşan esenliği Mesih İsa aracılığıyla yüreklerinizi ve düşüncelerinizi koruyacaktır'.

3 Lord Byron, 'Eliza'ya', içinde yer aldığı eser Poetical Works, 1886, I, s.83: 'Bazı kadınlar melek ise de, evlilik şeytandır'.

4 Papirer III, B 41, 5, s.129 buradaki göndermenin 1841-1842 yıllarındaki Danimarka dili çevirisiyle oynanan beş perdelik oyun olan Alexandre Dumas'ın Gabrielle de Belle-Isle'sine olduğunu göstermektedir.

5 Matta, 6:34: 'O halde yarın için kaygılanmayın. Yarının kaygısı yarının olsun. Her günün derdi kendine yeter'.

6 Hegel'in felsefesindeki 'kötü' yada 'sahte' ebediyet, ebediyeti sayı serilerini belirsiz bir şekilde uzatarak sonsuzu elde etme fikridir. Bu arada gerçek yada iyi ebediyet ise sonlu formların parçalarını oluşturduğu bütündür.

7 Danimarkalılar genel anlamda sevgiyi (kjærlighed), aşıkça ve romantic yansımalarına odaklayan aşktan (elskov) ayrırlar. Daha sonraki pasajlarda bu ayrımı yapma işi büyük ölçüde kontekse terk edilmiştir.

8 Figaro'nun Düğünü'nde.

9 Matta, 16:26.

10 Jüpüter'in Semele'ye duyduğu aşk (Semele'nin yaşlı bakıcısı kılığına girmiş olan) Hera'yı kıskandırdı. Hera Semele'yi Jüpire'I kendisinin alıştığı ihtişam içinde karşısına çıkmasını istemesi konusunda ikna etti. Jüper Yıldırım Tanrısı kılığında göründü ve yıldırımlar Semele'yi yok etti.

11 Oedipus Sphinx tarafından sorulan bilmeceyi çözerek Tebe krıallığını elde etti ve Jocasta ile evlendi.

12 Virgil, Aeneid, VI, s. 258: 'Uzaklaş, uzaklaş, sen lanetlendin'..

13 Luka 7:47: 'Bu nedenle sana şunu söyleyeyim, kendisinin çok olan günahları bağışlanmıştır. Çok sevgi göstermesinin nedeni budur. Oysa kendisine az bağışlanan, az sever'

14 Yaratılış, 2:18.

15 Yaratılış, 5:2: 'Onları erkek ve dişi olarak yarattı ve kutsadı. Yaratıldıkları gün onlara 'insan' adını verdi".

16 Pavlus'tan Timoteyus'a 1. Mektup, 2 vd.

17 Luka, 16:1 vd.

18 'Bu eski bir hikaye'.

19 Yaratılış, 2:18.

20 Yaratılış, 2:24.

21 Kierkegaard'ın ifadesi 'a Kirsten Gifte-knivs', Ludvig Hoberg'in Den Forvandlede Brudgom'undan bir ifade ve güncel karşılığı 'çöpçatan'dır.

22 'Kendi içinde. İmmanuel Kant'ın 'kendi içinde bir şey' kavramına gönderme yapılmaktadır. Buna gore kendi içinde bir şeye ilişkin hiç bir deneyim olamaz, zira kendi içinde bir şey olmanın temel şartı tüm olası deneyimlerin ötesinde olmasıdır.

23 Hegel'in estetiğini izlemektedir (bakınız Hegel, Aesthetics: Lectures on Fine Art (Estetik: Güzel Sanat Üzerine Dersler) İngilizce'ye çeviri T.M. Knox, Clarendon Press, Oxford, 1975.

24 'Herşeyden kuşku duyulmalıdır'.

25 Öncül olmak deneyimde kanıtlanan yada çürütülenden bağımsız olarak doğru olmaktır.

26 Pavlus'tan Timoteyus'a 1. Mektup, 4.4.

27 Tohumlu bitkiler çiçek açan bitkilerdir; buna karşın tohumsuz bitkilerin hiç bir eril ve dişil kısmı yoktur ve dolaysıyla çiçek de açmaz.

28A.G.Oehlenschlägerin Skattegravereni (Hazine Kazıcısı):

'Eğer tek bir söz bile söylersen, tekrar kaybolur gider'.

29 Caligula'nın (Gaius Julius Caesar Agustus Germanicus) Roma halkının tek bir boynu olması böylece tek bir vuruşta koparılabilmesi dileğini dile getirdiği söylenir.

30 İmparator Domitian.

311787 yılında İmparatoriçe II. Katerina'nın Kırım'ı ziyareti öncesinde onu kandırmak için göstermelik köyler kurmuştu. Öyküye göre Kırım askeri harekatının komutanlığını yapan Potemkin, İmparatoriçe ve beraberindekileri yeni fethinin değeri konusunda etkilemek için Tuna nehrinin boş yamaçlarına yalnızca önyüzleri bulunan köyler inşa ettirmişti.

32 'Şiirsel bakış açısından'.

33 Gelenek ikinci mizaçtır sözü Danimarka dilinde bir atasözüdür (Vanen er den anden Natur).

34 Leibniz hiç bir iki şeyin aynı olamayacağı görüşündeydi. Bu görüşünü tüm özellikleri ortak olan şeylerin kimliği olduğuna ilişkin iddiasıyla ilişkilendirmişti. Ayrıca eğer iki şey birbirinden farklı ise, bu farkın mutlaka eşyanın kendi mizaçlarında var olması gerektiği fikriyle de ilişkilendirmişti.

35 Muhtemelen Leibniz'e bir gönderme.

36 A.G. Oehlenschläger'in Valravnen'i.

37 Petrus'un 1. Mektubu, 3:4.

38 Don Kişot.

39 'On kez tekrarlandığında memnun olurlar', Horace, Ars poetica, s.365.

40 Vaiz.

41 'Kendi kendine işkence eden'. Terence'ın Yunanca komedisinin adı.

42 'Konuştum ve zihnimi boşalttım' Bu sözcükler Romalı hatipler tarafından konuşmalarını bitirirken kullanılırdı.

43 Erzählungen und Mährchen, Prenzlau, 1826, s.323 vd.

558984
AGG

SOREN KIERKEGAARD

EVLİLİĞİN ESTETİK GEÇERLİLİĞİ

Sağduyulu düşünce, evliliği ahlaki hale getirmez; aksine ahlaksızlığa dönüştürür.Tensel sevginin tek bir şekli, değişmiş hali vardır ve bu hali,aynı derecede estetik, dini ve etiktir ve o da aşktır.Sağduyulu mantık ise, onu hem estetiksiz, hem de dinsiz hale getirir; çünkü burada tensellik, aşkın yakın hakları içinde yer almaz.Bu yüzden şu ya da bu neden le evlenen adam, hem estetiksiz, hem de dinsiz bir adım atmış demektir.Maksadın iyiliğinin, bunu değiştirme açısından yararı yoktur;zira, tüm hata zaten adamın bir maksadı omasındadır.Eğer bir kadın, dünyaya bir kurtarıcı getirmek için aynı şekilde evlenseydi evet, böylesine delilikler duyuyoruz ve bu tür delilikler, kadının evliliğine muazzam bir "neden" katıyor,o zaman bu evlilik, hem estetikten uzak, hem de ahlaksız ve dinsiz olavaktı.Bu kişinin sıklıkla açıkça görmediği bir durumdur.Belli bir sağduyulu insanlar sınıfı, estetiği kibir ve çocukluk olarak görürü ve ağır bir şekilde aşağılar; kendi acınacak teolojileri içinde, kendilerinin böyle şeyleri aştıklarını sanırlar.Aslında durum tam tersidir; bu tür sağduyulu insanlar, hem etikten, hem de estetikten uzaktır.Bu yüzden kişi, daima hem daha dindar, hem de daha estetik olan diğer cinse en iyi şekilde bakar.

Orof | ARAF YAYINLARI
Topkapı Mah. Kahilbağı Sk. No: 49/A Topkapı / İst
ISBN-605-5205-77-5
₺10